

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE YURT DIŞI OY HESAPLAMASININ
TEMSİLDE ADALET İLKESİ ÇERÇEVESİNDE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Bilal ASLAN

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Candaş CAN**

Samsun, 2019

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE YURT DIŞI OY HESAPLAMASININ
TEMSİLDE ADALET İLKESİ ÇERÇEVESİNDE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Bilal ASLAN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Candaş CAN

Samsun, 2019

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığımı taahhüt ederim.

17/07/2019

Bilal ASLAN

TEZ KABUL VE ONAYI

Bilal Aslan tarafından hazırlanan *Türkiye’de Yurt Dışı Oy Hesaplamasının Temsilde Adalet İlkesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi* başlıklı bu çalışma, (.../.../.....) tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan : _____

Üye : _____

Üye : _____

Üye : _____ (Doktorada ilave edilmeli)

Üye : _____ (Doktorada ilave edilmeli)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

___/___/___

Enstitü Müdürü (İmza ve Mühür)

ÖZET

TÜRKİYE’DE YURT DIŞI OY HESAPLAMASININ TEMSİLDE ADALET İLKESİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bilal ASLAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Temmuz/2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Candaş CAN

Modern demokrasinin ilk kurumsallaştığı yıllarda oy hakkı imtiyazlı bir kitleye tanınmışken günümüzde bu hak hiçbir ayırım gözetilmeksizin tüm vatandaşlara tanınmaktadır. Bu anlamda devletlerin yurt dışındaki vatandaşlarına yönelik olarak oy kullanma hakkı tanıma uygulamasının tarihi oldukça yenidir. Bu sebeple oy kullanma hakkı artık ülke sınırlarını da aşan bir düzleme oturmuştur. Hal böyle olunca bu uygulamaların mevcut demokratik standartları olumsuz yönde etkilemesinin aksine, bu standartları daha da yukarıya taşıyacak bir eğilim göstermesi gerekmektedir. Çalışmanın ana problemi de tam olarak bu husus üzerine oturmaktadır. Yani daha açık bir ifadeyle bu çalışmada Türkiye’deki mevcut yurt dışı oy uygulamasının temsilde adalet ilkesini ve temsil ilişkisini ne ölçüde ve ne şekilde etkilediği sorusuna bir cevap aranmaya çalışılmaktadır. Çalışma içerisinde Türkiye’deki yurt dışı oy kullanımının uygulandığı seçimler temsilde adalet ilkesi ve kuramsal temsil ilişkisi çerçevesinde değerlendirilerek, dünyadaki diğer uygulamalar üzerinden önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Temsilde Adalet, Oy Hakkı, Yurt Dışı Oyları, Yurt Dışından Oy, Seçim, Seçim Sistemleri.

ABSTRACT

EVALUATION OF JUSTICE POLICY FRAMEWORK OVERSEAS VOTING CALCULATION of the REPRESENTATION IN TURKEY

Bilal ASLAN

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Department of Public Law, Master of Arts, July/2019

Supervisor: Assist. Prof. Candaş CAN

While the right to vote was granted to a privileged audience in the years when modern democracy was institutionalized, this right is granted to all citizens without any discrimination. So, the history of the practice of giving the right to vote for the citizens abroad is quite new. For this reason, the right to vote has now settled on a plane that transcends the borders of the country. In this case, contrary to the negative effects of these practices on the existing democratic standards, they should show a tendency to increase these standards even further. The main problem of the study is fully based on this issue. So more precisely the principle of fair representation of the available applications in Turkey and overseas votes in this study represent the relationship of an answer to the question to what extent and in what way is tried to be affected. The study evaluated in the framework of principles of justice and institutional relations representative in the implementation of overseas voting representation elections in Turkey, some suggestions are made out of other applications in the world.

Key words: Justice in Representation, Voting Right, Overseas Voting, Voting from Abroad, Election, Election Systems.

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasında Türkiye'deki mevcut yurt dışı oy uygulamasının temsilde adalet ilkesi ve temsil ilişkisi bakımından değerlendirilmesi yapılmış ve seçim pratiklerinde ortaya çıkan adaletsiz sonuçlar irdelenmiştir. Türkiye'deki seçim pratiklerinde ortaya çıkan antidemokratik sonuçların, seçim mevzuatında yapılabilecek değişiklikler neticesinde giderilebileceği ileri sürülmüş ve bu kapsamda yurt dışında yaşayan vatandaşların parlamentoda doğrudan temsiline imkân veren yurt dışı milletvekilliği modeli önerilmiştir.

Öncelikle tez konusunu belirlemede bana yardımcı olan, tez sürecinde değerli bilgilerini benimle paylaşan ve her türlü desteği sunan tez danışmanım Dr. Candaş Can'a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Çalışmada yararlandığım yabancı literatürde kaynakların incelenmesinde yardımlarını esirgemeyen çalışma arkadaşım Arş. Gör. Bülent Tuğcu'ya ve çalışmayı hazırlarken hep destekleyici olan bölüm başkanım Doç. Dr. Nazım Kartal'a teşekkürlerimi sunarım. Bu tez çalışmasının son sayfalarını yazmakta iken erken bir sürprizle hayatımıza giren kızım Duru'ya ve bu çalışmayı hazırlarken hamilelik sürecinde olan ve buna rağmen çalışabilmem için her konuda destekçim olan, beraber büyüdüğümüz değerli eşim Sevgi'ye sevgilerimi sunarım. Hayatım boyunca bana kol kanat geren ve desteklerini hep hissettiğim annem ve babama ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bilal ASLAN

Samsun-2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR.....	x
TABLOLAR LİSTESİ	xi

GİRİŞ

1. Araştırmanın Problemi.....	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi	3

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMSİLDE ADALET VE SEÇİMLER

1.1. Kavramsal Çerçeve.....	5
1.1.1. Demokrasi	5
1.1.1.1. Demokrasinin Tanımı.....	5
1.1.1.2. Demokrasi Türleri	6
1.1.1.2.1. Doğrudan Demokrasi	6
1.1.1.2.2. Temsili Demokrasi	6
1.1.1.2.3. Yarı-Doğrudan Demokrasi.....	7
1.1.2. Temsil Kavramı.....	7
1.1.2.1. Hukuksal Temsil	8
1.1.2.2. Siyasal Temsil	8
1.1.2.2.1. Emredici Vekâlet Teorisi	11
1.1.2.2.2. Temsili Vekâlet Teorisi.....	12
1.1.2.3. Aşkın Temsil-Eksik Temsil.....	13
1.1.3. Temsilde Adalet Kavramı	14
1.2. Seçimler	17
1.2.1. Seçim Kavramı	17
1.2.2. Seçme Hakkının Tarihsel Gelişimi	18
1.2.2.1. Kısıtlı (Sınırlı) Oy	19
1.2.2.1.1. Servete ve Vergiye Bağlı Oy	19
1.2.2.1.2. Sınıfa Bağlı Oy.....	20
1.2.2.1.3. Yeteneğe Bağlı Oy	20

1.2.2.1.4. Cinsiyete Bağlı Oy	21
1.2.2.1.5. Irka Bağlı Oy	22
1.2.2.2. “Sınırlı Oy”dan “Genel Oy”a Geçiş	22
1.2.2.3. Seçmen Olabilmenin Koşulları	24
1.2.2.3.1. Olumlu Şartlar	25
1.2.2.3.1.1. Vatandaşlık	25
1.2.2.3.1.2. Seçmenlik Yaşı	25
1.2.2.3.1.3. Seçmen Kütüğüne Yazılı Olmak	26
1.2.2.3.2. Olumsuz Şartlar	26
1.2.2.3.2.1. Ehliyetsizlik	26
1.2.2.3.2.2. Liyakatsizlik	27
1.2.3. Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri	28
1.2.3.1. Genellik İlkesi	29
1.2.3.2. Eşitlik İlkesi	30
1.2.3.3. Serbestlik İlkesi	31
1.2.3.4. Bireysellik İlkesi	32
1.2.3.5. Kişisel Oy İlkesi	33
1.2.3.6. Gizlilik İlkesi	34
1.2.3.7. Açık Sayım ve Döküm İlkesi	34
1.2.3.8. Hukuki Güvence İlkesi	35
1.2.3.9. Tek Dereceli- İki Dereceli Seçim	36
1.2.3.10. Seçimin Düzenli Aralıklarla Tekrar Edilmesi	36

İKİNCİ BÖLÜM

SEÇİM SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE’DE UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLERİ

2.1. Seçim Sistemleri	38
2.1.1. Seçim Sistemlerinin Teknik Öğeleri	40
2.1.1.1. Seçim Çevrelerinin Belirlenmesi	41
2.1.1.1.1. Ulusal Seçim Çevresi	42
2.1.1.1.2. Geniş Seçim Çevresi	42
2.1.1.1.3. Dar Seçim Çevresi	42
2.1.1.2. Adaylık ve Oylama Şekilleri	43
2.1.1.2.1. Tek İsim Yöntemi	43
2.1.1.2.2. Liste Yöntemi	43
2.1.1.2.2.1. Bloke Liste	43
2.1.1.2.2.2. Tercihli Liste	44
2.1.1.2.2.3. Karma Liste	44

2.1.1.3. Oyların Hesaplanması	44
2.1.1.3.1. Çoğunluk Yöntemi	44
2.1.1.3.1.1. Mutlak Çoğunluk	44
2.1.1.3.1.2. Nisbî Çoğunluk	45
2.1.1.3.1.3. Nitelikli Çoğunluk	45
2.1.1.3.2. Nisbî Temsil Yöntemi	45
2.1.1.4. Seçim Barajları	46
2.1.1.4.1. Ulusal Düzeyde Baraj	46
2.1.1.4.2. Seçim Çevresi Düzeyinde Baraj	46
2.1.2. Çoğunluk Sistemi	46
2.1.2.1. Tek İsimli (Dar Bölge) ve Tek Turlu Çoğunluk Sistemi	47
2.1.2.2. Tek İsimli ve İki Turlu Çoğunluk Sistemleri	47
2.1.2.3. Listeli-Tek Turlu Çoğunluk Sistemi	48
2.1.2.4. Listeli-İki Turlu Çoğunluk Sistemi	48
2.1.3. Nisbî (Orantılı) Temsil Sistemi	49
2.1.3.1. Tam Nisbî Temsil	50
2.1.3.2. Yaklaştrırmalı (Seçim Çevresi Düzeyinde) Nisbî Temsil	51
2.1.3.2.1. En Yüksek Artık Usulü	52
2.1.3.2.2. En Büyük Ortalama Usulü	53
2.1.3.2.3. Milli Bakiye (Ulusal Artık) Sistemi	54
2.1.3.2.4. D'Hondt Sistemi	54
2.2. Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri	55
2.2.1. Çoğunluk Sistemi Uygulamaları (1946-1961)	56
2.2.2. Nisbî Temsil Sistemi Uygulamaları (1960 ve Sonrası)	58
2.2.2.1. Çevre Barajlı D'Hondt Sisteminin Uygulandığı Dönem (1961 Seçimleri)	59
2.2.2.2. Milli Bakiye Sisteminin Uygulandığı Dönem (1965 Seçimleri)	60
2.2.2.3. Barajsız D'Hondt Sisteminin Uygulandığı Dönem (1969-1979)	61
2.2.2.4. Çifte Barajlı D'Hondt Sisteminin Uygulandığı Dönem (1983-1991)	61
2.2.2.5. Ülke Barajlı D'Hondt Sisteminin Uygulandığı Dönem (1995 ve Sonrası)	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YURT DIŞI OYLARI: UYGULAMALAR, ÖRNEKLER VE ÖNERİLER

3.1. Dünyada Yurt Dışı Oy Uygulamasının Gelişimi	65
3.2. Yurt Dışı Vatandaşlarının Parlamentoda Doğrudan Temsilinin Sağlandığı Örnek Ülkeler	68

3.2.1. Avrupa.....	69
3.2.2. Amerika.....	73
3.2.3. Afrika	75
3.3. Türk Seçim Mevzuatında Yurt Dışı Oyları	77
3.4. Türkiye’de Yurt Dışı Seçmenlerinin Oy Kullandığı Seçimler	81
3.4.1. Cumhurbaşkanlığı Seçimleri	81
3.4.2. Referandumlar	84
3.4.3. Milletvekili Seçimleri.....	85
3.4.3.1. 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimi.....	85
3.4.3.1.1. Amasya Örneği	86
3.4.3.1.2. İzmir 2. Bölge Örneği	87
3.4.3.1.3. Kocaeli Örneği	88
3.4.3.2. 1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimi.....	89
3.4.3.2.1. Denizli Örneği.....	90
3.4.3.2.2. Kırıkkale Örneği	91
3.4.3.2.3. Manisa Örneği.....	91
3.4.3.3. 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimi.....	92
3.4.3.3.1. Hatay Örneği.....	95
3.4.3.3.2. Kahramanmaraş Örneği	95
3.5. Türkiye’de Yurt Dışı Oy Uygulamasının Temsilde Adalet İlkesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi	97
3.6. Türkiye’de Yurt Dışı Oy Uygulamasına Yönelik Değişiklik Önerileri.....	102
SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA.....	111
ÖZGEÇMİŞ.....	116

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Ak Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
EÜHFD	: Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
m.	: Madde
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa Numarası
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimi	89
Tablo 2. 1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimi	92
Tablo 3. 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimi	96

GİRİŞ

1. Araştırmanın Problemi

Çağımız demokrasilerinde oy hakkının giderek geliştirilmesine doğru bir eğilimin gerçekleştirildiği görülmektedir. Nitekim modern demokrasinin ilk kurumsallaştığı yıllarda oy hakkı imtiyazlı bir kitleye tanınmışken günümüzde bu hak ırk, cinsiyet, din, ekonomik farklılıklar vs. gibi hiçbir neden gözetilmeksizin tüm vatandaşlara tanınmaktadır. Bu anlamda devletlerin yurt dışındaki vatandaşlarına yönelik olarak oy kullanma hakkı verme uygulamasının tarihi oldukça yenidir. Bu sebeple oy kullanma hakkı artık ülke sınırlarını da aşan bir düzleme oturmuştur. Hal böyle olunca bu uygulamaların mevcut demokratik standartları olumsuz yönde etkilemesinin aksine, bu standartları daha da yukarıya taşıyacak bir eğilim göstermesi gerekmektedir. Çalışmanın ana problemi de tam olarak bu husus üzerine oturmaktadır. Yani daha açık bir ifadeyle Türkiye'deki mevcut yurt dışı oy uygulamasının temsilde adalet ilkesini ve dolayısıyla temsil ilişkisini ne ölçüde ve ne şekilde etkilediği sorusuna bir cevap aranmaya çalışacaktır.

Tüm bunların yanında çalışma kapsamında da eleştirilecek olan Türkiye'de ki mevcut yurt dışı oy hesaplamasının temsilde adalet ilkesini ve temsil ilişkisini zedeleyecek şekilde olması, bu konuda ilgili literatürde çok fazla çalışma yapılmamış ve eleştiri sunulmamış olması bu çalışmayı yapmaya yöneltmiştir.

Mevcut yurtdışı oy hesaplamasının temsilde adalet ilkesine aykırı olduğu ve uygulamada adaletsizlikler yaratacağı yönünde bir inanç olmuş olacak ki, geçmiş yıllarda yurt dışı oy uygulamasına yönelik olarak bazı hususlarda değişiklik yapılması yönünde kanun teklifleri meclise sunulmuş, ancak bu konuda kalıcı bir adım olacak şekilde kazanım elde edilememiştir.

Çalışmada, Türkiye'de hali hazırda uygulanmakta olan yurtdışı oy hesaplaması yönteminin temsilde adalet ilkesini olumsuz yönde etkilediği ve yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları açısından kuramsal anlamda bir temsil ilişkisi oluşturmadığı varsayılmaktadır. Bilindiği üzere yurt dışı oyları ülke genelindeki seçim çevrelerine seçmen sayıları göz önünde bulundurularak orantısal bir şekilde dağıtılmaktadır. Hal böyle olunca yurt dışında yaşayıp ülke genelinde herhangi bir seçim çevresiyle fiziksel bir bağı olmayan seçmenin, vermiş olduğu oy neticesinde

milletvekilliği dağılımının etkilenmesi olasılığı gündeme gelmektedir. Yurt dışında yaşayan, artan Türk vatandaşı nüfusu da göz önünde bulundurulduğunda, ilerleyen dönemde seçim çevrelerinin yurt dışı oylarından daha da fazla etkileneceği varsayılmaktadır. Nitekim ülkemizdeki seçim pratikleri incelendiğinde, seçim çevrelerine yurt dışı oylarının dâhil edilmesiyle birlikte bir takım değişiklikler olduğu görülecektir.

Çalışmanın temel tezi olarak, Türkiye’de mevcut yurt dışı oy uygulamasının temsilde adalet ve temsil ilişkisi çerçevesinde yeniden değerlendirilmesinin, temsil edilenler ile temsilciler arasında daha demokratik bir bağ kuracağı ileri sürülmektedir. Nitekim seçim sistemleri temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri ile birlikte daha önce birçok çalışmaya konu olmakla birlikte yurt dışı oylarının bu ilkeler çerçevesinde değerlendirilmesine yönelik kapsamlı bir çalışma daha önce yapılmadığı için bu konunun araştırılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Yapılacak olan araştırma sonucunda yurt dışı oylarının değerlendirilmesi aşamasında temsilde adalet ilkesini zedelemeyecek bir sistem önerilmeye çalışılacak ve önerilen sistem için dünya genelinde yurt dışı oylarının hesaplanmasında uygulanan yöntemler de göz önünde bulundurulacaktır.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı Türkiye’de yurtdışı oy uygulamasının temsilde adaleti kuşatacak şekilde değerlendirilmesine ve kuramsal düzeyde bir temsil ilişkisi oluşturulmasına yönelik katkı sunmaktır. Bu doğrultuda Türkiye’de yurtdışı oy uygulamasının gerçekleştirildiği, yurt dışında yaşayan vatandaşların yurt dışında buldukları yerden oy kullandıkları seçimler değerlendirilecektir. Bu değerlendirmeler yapılırken özellikle yurt dışı oylarının eklenmesi neticesinde milletvekilliği dağılımının değiştiği seçimler ve seçim çevrelerine odaklanılacaktır. Ayrıca konunun dünya pratikleri çerçevesinde değerlendirilmesi de amaçlanmaktadır. Tezin son bölümünde gerek Türkiye, gerek dünya, gerekse de oluşturulacak örnek modeller çerçevesinde alternatif bir uygulama yolunun sunulması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın bir diğer amacı ise; literatürde temsilde adalet ilkesinin yurt dışı oylarına yönelik yeterli düzeyde çalışma yapılmadığı için ilgili konuya yönelik bir tartışma ortamı oluşturmak ve temsilde adalet ilkesine daha uygun bir yurt dışı oy hesaplaması veya seçim sistemi oluşturulmasına yönelik fikirlerin ortaya çıkmasına

ortam hazırlamaktır.

3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışma nitel araştırma niteliğinde olup, büyük ölçüde literatür taramasına dayanmaktadır. Bu anlamda çalışmada öncelikle temsilde adaletin demokrasi açısından neyi ihtiva ettiği “yorumsamacı metot” çerçevesinde anlamlandırılmaya çalışılacaktır. Çalışma kapsamında ayrıca tarihsel bir metodoloji üzerinden Türkiye’nin seçim tarihi, temsilde adalet kavrayışı çerçevesinde irdelenecektir. Türkiye’de seçimlerin tarihsel olarak sınıflandırılmasında, ilgili tarihsel dönemlerde hangi seçim sisteminin uygulandığı kriteri esas alınmıştır. Çalışmanın son bölümde ise çalışmanın başında sunulan kuramsal ve tarihsel çerçeve doğrultusunda, Türkiye’de yurt dışı oy uygulamasına gidildiği seçimlerin nicel anlamda bir yorumlaması yoluna gidilmiştir. Çalışmada önerilen modelin ortaya konulmasında da dünyadaki yurt dışı oy uygulamalarından yararlanılmıştır. Bu kapsamda Fransa, İtalya, Portekiz, Hırvatistan, Kolombiya, Ekvator, Cezayir, Mozambik, Yeşil Burun Adaları, Angola yurt dışında yaşayan seçmenlerine doğrudan parlamentoda temsil hakkı tanıyan ülkelerin seçim mevzuatları ve/veya bu konuda yürütülen ilgili çalışmalardan istifade edilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde temsilde adalet kavramı ve seçimlere ilişkin kavramsal çerçeve oluşturulacaktır. Bu kapsamda demokrasi kavramı değerlendirilecektir. Sonrasında özellikle temsil kavramı üzerinde durulacak ve seçim kavramı ile birlikte seçme hakkının demokratik ilkelerine değinilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise seçim sistemlerine ilişkin genel sınıflandırmalara değinilecek, bu bağlamda çoğunluk sistemi ve nisbî temsil sisteminin genel uygulamalarına ilişkin değerlendirmelerde bulunulacaktır. Sonrasında ise çok partili hayata geçişin sağlandığı ve seçimlere ilişkin asgari demokratik ilkelerin kabul edildiği 1946 yılından bu yana Türkiye’de uygulanmış olan seçim sistemlerine ve günümüzde uygulanmakta olan seçim sistemine ilişkin değerlendirmeler yapılacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise öncelikli olarak yurt dışında yaşayan ülke vatandaşlarının oy kullanma hakkına sahip olmasının dünya genelindeki tarihsel gelişimine ilişkin değerlendirme yapılacaktır. Bu değerlendirme yapılırken yurt dışı vatandaşlarının oy kullanma hakkının kapsamı ve farklı uygulamalarına ilişkin

belirlemelere değinildikten sonra yurt dışında yaşayan vatandaşların ülke içerisindeki parlamentolarda temsilinin sağlanmasına ilişkin uygulamaya ulaşılabacaktır.

Sonrasında bu bölümde Türk seçim mevzuatında yurt dışı oylarının değerlendirilmesine ilişkin düzenlemelerin gelişimi incelenecek ve yürürlükte bulunan yurt dışı oylarının değerlendirilmesine ilişkin mevzuata değinilecektir. Akabinde yurt dışı seçmenlerinin yurt dışında buldukları yerden oy kullanma imkânına kavuştuğu ve bu kapsamda oy kullanabildikleri cumhurbaşkanlığı seçimleri, milletvekili seçimleri ve halkoylamalarına değinilerek, milletvekili genel seçimlerinde yurt dışı oylarının eklenmesi neticesinde milletvekilliklerin partilere dağılımının değıştiği seçim çevresi örnekleri incelenecektir.

Milletvekilliklerinin değıştiği seçim çevrelerine değinildikten sonra dünya genelinde yurt dışı vatandaşlarının gerçek anlamda parlamentoda temsilinin sağlandığı farklı kıtalarda bulunan ülke örneklerine yer verilecektir. Yurt dışı oylarının değerlendirilmesi bakımından, çalışma kapsamında Türkiye’de uygulanması önerilen seçim sistemi modeline, dünyadaki bu örnek uygulamalar ışığında ulaşılabacaktır.

Üçüncü bölümün sonunda ise Türkiye’de mevcut yurt dışı oy uygulaması temsilde adalet ilkesi çerçevesinde değerlendirilerek karşılaştırmalı bir bakış açısı geliştirilecektir. Bu bölümde temsil oranlamasının seçim sistemleri çerçevesinde nasıl gerçekleştirileceğine yönelik teknikler örnek niceliksel veriler çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu çalışmada nihai olarak Türkiye’de yurt dışı oylarının değerlendirilmesine ilişkin önerilen kanun teklifleri de irdelenerek dünyada ki ilgili örnekler doğrultusunda alternatif bir model sunma yoluna gidilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMSİLDE ADALET VE SEÇİMLER

1.1. Kavramsal Çerçeve

1.1.1. Demokrasi

1.1.1.1. Demokrasinin Tanımı

Demokrasi sözlük anlamı itibariyle “*halkın egemenliğine dayanan yönetim biçimi*”¹ olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu kavramın herkesçe uzlaşılmış tanımını yapmak mümkün değildir. Nitekim farklı toplumlarda farklı demokrasi uygulamaları olması ve bu kavramın geçmişten günümüze sürekli bir evrimsel gelişme içerisinde bulunması, herkes tarafından kabul edilmiş bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Demokrasi kavramı Yunancadaki “*demos*” (halk) ve “*kratein*” (yönetmek, hükmetmek) sözcüklerinin birleşmesi ile oluşmuştur. Abraham Lincoln’ün ifadesi ile “*halkın, halk tarafından, halk için yönetilmesi*” anlamına gelmektedir.² Ancak Lincoln’ün bu tanımı vatandaşların bütün ihtiyacına cevap verebilecek bir yönetim anlayışını işaret etmemektedir. Böylesine halkın bütün ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir yönetim modeli hiç olmamıştır. Aslında bu tanım demokrasiden bekleneni, olması gerekeni, ideal olanı işaret etmektedir.

Demokrasi kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için ideal olan tanım üzerinden değil de ampirik verilerden yararlanarak yapılacak olan tanım daha doğru olacaktır. Böyle bir tanımlama yapabilmek için demokratik olarak nitelendirilen rejimlerde ortak olan özelliklerin belirlenmesi ihtiyacı doğmaktadır. Bu şekilde bir tanımlama yapılacak olursa “*etkin siyasal makamların seçimle belirlendiği, seçimlerin düzenli aralıklarla tekrarlandığı, seçimlerin serbest olduğu, birden çok siyasal partinin bulunduğu, muhalefetin iktidara gelebilme ihtimalinin bulunduğu ve temel kamu haklarının tanınmış ve güvence altına alınmış olduğu*” rejimler demokratik rejimler olarak kabul edilebilir.³ Bu ampirik veriler çoğaltılabilir. Ancak bir yönetim sisteminin demokratik olduğundan bahsedilebilmesi için, asgari olarak

¹ “Genel Türkçe Sözlük”, *Türk Dil Kurumu Resmi Web Sitesi*, <http://sozluk.gov.tr/>, (01.08.2018).

² Mustafa Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, 3. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara 1999, s. 205.

³ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, 9. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2017, s. 259.

bu şartları bünyesinde barındırıyor olması gerekmektedir.

1.1.1.2. Demokrasi Türleri

Egemenliğin kullanılması bakımından demokrasi üç ana başlıkta incelenmektedir. Bunlar “doğrudan demokrasi”, “temsili demokrasi” ve “yarı-doğrudan demokrasi”dir.

1.1.1.2.1. Doğrudan Demokrasi

Halkın egemenliğini bizzat ve doğrudan kullandığı demokrasi tipine doğrudan demokrasi denir.⁴ Tarihsel olarak demokratik rejimler ilk olarak Antik Çağda Yunan sitelerinde görülmüştür. Nitekim o dönemlerde iktidar, yurttaşlardan oluşan genel kurulun elindeydi.⁵ Yasama, yürütme, yargı, dış siyaset gibi akla gelebilecek her türlü konuda karar alınacağı zaman bütün yurttaşlar bir meydanda toplanarak doğrudan fikrini belirtebilirdi. Bu şekilde halk yönetime doğrudan, bir temsilciye ihtiyaç duymadan katılırdı. Halk hem karar alır hem de almış olduğu kararı bizzat kendisi yürütürdü. Dolayısıyla halk yasama, yürütme ve yargı işlevlerini doğrudan kendisi yerine getirirdi.

Ancak bu şekilde vatandaşların doğrudan yönetime katılabilmesi kalabalık olmayan toplumlarda mümkün olabilmiştir. Nitekim çok kalabalık toplumlarda halkın bir meydanda toplanarak karar alabilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla günümüz toplumlarında doğrudan demokrasinin uygulanması mümkün değildir. Günümüzde artık vatandaşlar yönetime doğrudan değil de serbest ve eşit seçimler vasıtasıyla seçtiği temsilcileri ile katılabilmektedir.

1.1.1.2.2. Temsili Demokrasi

Egemenliğin, halk tarafından, serbest ve adil seçimler ile seçilen temsilcilere devredildiği demokrasi tipine temsili demokrasi denir.⁶ Bu tür demokrasilerde egemenliğin asıl sahibi yine millettir. Ancak halk, egemenliğini seçmiş olduğu temsilcileri vasıtasıyla kullanmaktadır. Kendi adına karar alma yetkisini yine kendisinin seçmiş olduğu temsilcilerine devreder. Dolayısıyla temsilciler egemenlik yetkisini halk adına kullanmaktadırlar.

⁴ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 273.

⁵ Maurice Duverger, *Siyasal Rejimler*, Teoman Tunçdoğan (çev.), 1. Baskı, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1986, s. 16.

⁶ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 278.

Temsili demokrasilerde “seçim” kavramı büyük önem taşımaktadır. Nitekim temsili demokrasilerde egemenlik yetkisi temsilcilere seçimler vasıtasıyla devredilmektedir. Temsili demokrasilerin demokratikliğinden bahsedebilmek için, seçimlerde genel oy, eşit oy, gizli oy ilkeleri bulunmalı; seçimler serbest ve adil olmalıdır. Seçimlerde bu gibi temel ilkelerin bulunmaması durumunda ise sistemin anti-demokratik sonuçlar vermesi kaçınılmazdır.⁷

Temsili demokraside temsilciler sadece kendilerini seçenlerin değil, tüm milletin temsilcileridir. Buna “temsili vekâlet” denmektedir. Bu anlayışa göre vekâlet, bireysel olarak her temsilciye değil, milleti temsil etmekle görevli organ olan parlamentoya verilmektedir.⁸

1.1.1.2.3. Yarı-Doğrudan Demokrasi

Egemenlik yetkisinin kullanılmasının halk ile temsilcileri arasında paylaştırıldığı demokrasi tipine yarı doğrudan demokrasi denir.⁹ Bu demokrasi tipi temelinde yine temsili demokrasidir. Nitekim halk egemenliğini yine kendi seçtiği temsilcileri vasıtasıyla kullanmaktadır. Ancak bunun yanında halk sadece temsilci seçmekle kalmayıp istisnai olarak yönetenlerin yerine karar almaktadır. Özellikle yasama alanında karar alma yetkisini yine kullanmaktadır. Bu yetkisini veto, teklif ve referandum gibi usullerle kullanmaktadır.¹⁰ Nitekim parlamentoda kabul edilmiş olan bir kanun teklifini veto edebilir veya herhangi bir konuda kanun teklifi parlamentoya sunabilir.

1.1.2. Temsil Kavramı

Kelime anlamı “*birinin veya bir topluluğun yerine davranma*”¹¹ olan temsil kavramı Arapça “*misal*” kelimesinden türemiştir. Bir kimsenin sahip olduğu hak ve yetkilerin onun yerine geçen bir başkasına bırakılması işlemine temsil denir.¹² Kişi kendisi sahip olduğu hak ve yetkileri birtakım hukuki veya fiziki engeller sebebiyle bizzat kullanamayabilir. Bu gibi durumlarda kişi sahip olduğu bu hak ve yetkileri kendisi yerine yapacak olan kişiye, yani temsilciye, bir diğer deyimle vekile

⁷ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 278.

⁸ Saim Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, 1. Basım, Gündoğan Yayınları, Ankara 1994, s. 39.

⁹ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 289.

¹⁰ Ülku Varlık ve Banu Ören, *Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler*, 1. Basım, Der Yayınları, İstanbul 2001, s. 7.

¹¹ “Genel Türkçe Sözlük”, *Türk Dil Kurumu Resmi Web Sitesi*, (02.08.2018).

¹² Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, s. 41.

bırakabilir. Vekil, temsil edilen kişinin yerine bu hak ve yetkileri kullanır.

Temsil kavramı ilk olarak özel hukukta kullanılmıştır. Kamu hukukuna sonradan geçmiştir. Temsil kavramı özel hukukta, “*bir kimsenin hüküm ve sonuçları başka bir kimsenin hukuk alanında doğmak üzere o şahsın ad ve hesabına hukuki işlem yapma yetkisi*” olarak tanımlanmaktadır.¹³ Başka bir deyimle temsilcinin yapmış olduğu işlemler temsil edilen kişinin adına hukuki sonuç doğurmaktadır. Temsil kavramının siyasal alanda tam olarak kullanılmaya başlaması 1789 Fransız Devrimi’nden sonra olmuştur. Siyasal anlamda temsilde temsil edilen millettir. Temsilci ise halk tarafından seçilen kişilerdir. Bu temsilcilerin iradesi milletin iradesi yerine geçmektedir. Temsilcinin iradesi milletin iradesi gibidir.¹⁴ Temsil kavramının hukuki ve siyasi olmak üzere iki farklı türü bulunmaktadır.

1.1.2.1. Hukuksal Temsil

Vekil olarak tayin edilen temsilci, vekâlet verenin yani temsil edilenin özel veya kamu hukukundan doğan haklarını savunmak, işlerini yönetmek, yapmak, denetlemek için seçilmiş ise burada söz konusu olan hukuksal temsildir. Vekâlet veren kişi istediği kişiyi vekil olarak seçebilir. Burada temsilci ile vekâlet veren arasındaki temsil ilişkisini oluşturan, özel hukuktan doğan bir vekâlet sözleşmesidir. Temsilci, verilen vekâletin mahiyetine göre vekâlet veren adına hukuki tasarruflarda bulunabilir; vekâlet vereni koruyabilir, savunabilir, onun işlerini yapabilir veya onun adına işlerini denetleyebilir. Vekâlet veren istediği zaman ve hiçbir gerekçe göstermeden vekili azledebilir.¹⁵

Verilen vekâlet yetkisinin sınırları dışına çıkmamak suretiyle, temsilcinin, temsil edilenin iradesini aynen ifade ettiği kabul edilir ve temsilci tarafından yapılan işlem, aynen temsil edilen tarafından yapılmış gibi hukuki sonuç doğurur.¹⁶

1.1.2.2. Siyasal Temsil

Çalışmanın ilk kısımlarında da belirtildiği üzere doğrudan demokrasi adı verilen yönetim şekli günümüzde geçerliliğini yitirmiştir. Çok sayıda bireyi

¹³ Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Yetkin Yayınları, 16. Baskı, Ankara 2014, s. 424.

¹⁴ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 279.

¹⁵ Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, s. 41-42.

¹⁶ Fahir H. Armaoğlu, *Seçim Sistemleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1953, s. 8.

bünyesinde barındıran topluluklarda bireyleri belirli bir alana toplayarak birtakım sorunların görüşülmesi ve bu sorunların çözümü adına fikir alışverişinde bulunulması mümkün olmayan bir durumdur.¹⁷ Nitekim Antik Çağda çok kalabalık olmayan toplumlarda bu durum mümkün iken günümüz şartlarında uygulanması imkânsızdır. Bu şekilde büyüyen topluluklarda karar alabilmenin mümkün kılınması ve giderek daha da karmaşık hale gelen yönetsel sorunların çözümünün kolaylaşması amacıyla temsili demokrasi uygulaması ortaya çıkmıştır. Temsili demokrasi anlayışına göre topluluk üyeleri artık karar alma aşamasına doğrudan değil de kendi seçtikleri temsilcileri aracılığıyla katılacaklardır. Tam bu noktada özel hukuktaki temsil ilişkisinden farklı olarak siyasal temsil kavramı ortaya çıkmaktadır. Siyasal temsilde temsil ilişkisinin bir tarafında yönetilen yani temsil edilen halk bulunmakta iken; diğer tarafta halkın seçmiş olduğu temsilciler yani yönetenler vardır.¹⁸

Özel hukuktaki temsil kavramının belirgin bir tanımı olmasına karşın, kamu hukukunun ve siyaset biliminin konusu olan siyasal temsil kavramı üzerinde uzlaşmış net bir tanım bulunmamaktadır. Bu tanımın yapılmasının zorluğunun temelinde ise siyasal temsilin kaynağı konusunda değişik yaklaşımların olması ve siyasal temsilin oluş ve kullanım biçimlerinde çeşitliliklerin bulunmasıdır.¹⁹

Siyasal temsilin oluş ve kullanım biçimlerindeki farklılaşma süregelen bir süreçtir. Bu anlamda siyasal temsil kavramı günümüzde ülke sınırlarını aşan bir kavram olarak değerlendirilmeye muhtaç bir kavramdır. Nitekim günümüzde sosyal, siyasal ve ekonomik sebeplerle ülkeler arası nüfus hareketliliği ve dolayısıyla göç artmıştır. Bu şekilde ülkeler arası artan nüfus hareketliliği ile birlikte temsili demokrasinin kilit kavramlarından olan “oy verme” hakkının kapsamına ilişkin yeni tartışmalar doğmuştur. Bu açıdan nüfus hareketliliği neticesinde ülkelerarası yer değiştiren bireyler açısından, siyasi katılma ve oy verme hakkının kapsamının ne olacağına yönelik tartışmalar iki noktada yoğunlaşmıştır. Bunlardan birincisi, göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde oy kullanması ve dolayısıyla göç ettikleri ülkelerde oy vermelerine ilişkin tartışmalardır. İkincisi ise, göçmenleri ayırdıkları kendi ülkelerinde oy verme ve temsil hakkına nasıl sahip olacaklarına

¹⁷ Emine Yavaşgel, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, 2. Basım, Nobel Yayın, Ankara 2014, s. 34.

¹⁸ Hakkı Kızılloluk, *Seçim Kanunları ve Siyasal Temsil*, Anı Yayıncılık, Ankara 2011, s. 12.

¹⁹ Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, s. 43.

ilişkin tartışmalardır.²⁰ Görüldüğü üzere artan nüfus hareketlilikleri ile birlikte “yurt dışından oy kullanma” kavramı tartışılmaya başlamış ve birçok ülkede bu oylamanın kapsamının nasıl olması gerektiği noktasında farklı yaklaşımlar belirlenmiştir. Nitekim bu oylamanın nasıl olacağı ve herhangi bir ülkenin yurt dışındaki vatandaşlarının temsiline yönelik farklı yaklaşımlar benimseyebileceği açıktır.

Temsili demokrasilerde seçimlerin vazgeçilmez olduğu bilinen bir gerçektir. Nitekim doğrudan demokrasinin mümkün olmadığı çağımızda, seçmen ile temsilci arasındaki “temsil” ilişkisi seçimler vasıtasıyla kurulabilmektedir. Bu anlamda demokratik temsili rejimlerde temsilin mükemmel bir şekilde sağlanması amaçlanmaktadır.²¹ Temsilde mükemmelliğin sağlanması ise toplumdaki bütün siyasal eğilimlerin parlamentoda güçleri oranında temsil kabiliyetine erişmeleri ile mümkün olmaktadır. Ülkeler mükemmel bir temsili sistem oluşturma ideali kapsamında seçim mevzuatlarında çok sık değişiklik yapma ihtiyacı hissederler. Bu değişiklikler, kimi zaman yürürlükteki mevzuatta bulunan sıkıntıları gidermek ve daha iyi bir temsili sağlamak amacıyla yönelik olarak yapılabileceği gibi, kimi zaman da iktidarda olan siyasal iradenin kendi lehine bir takım kazanımlar elde etme amacıyla yönelikte yapılabilir.

Doktrinde temsili demokrasideki temsil edilen ile temsilciler arasındaki ilişki yine özel hukukta olduğu gibi “vekâlet” ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Parlamentoya verilen yetkinin millet tarafından verilen bir vekâlet ile kazanıldığı düşüncesi savunulmuştur. Nitekim bu anlayışa göre millet ile milletvekilleri arasındaki ilişki bir vekâlet ilişkisi olarak kabul edilmiştir.²² Ancak bu vekâlet ilişkisinin niteliği, yöneticiler ile yönetilenler arasındaki irade uyumunun nasıl sağlanacağı, kişilerin özel çıkarlarının bulunduğu gerçeği karşısında toplumun bütününün çıkarlarını kimin ve nasıl ortaya koyacağı sorunu bulunmaktadır. Temsili demokrasi denemelerinin başlangıcında bu gibi sorunlar “*emredici vekâlet teorisi*” ile karşılık bulurken; sonrasında toplum tarafından parlamentoya vekâlet verilmesi şeklinde karşılık bulmuştur.²³

²⁰ Deniz Yıldırım, “Gurbetin Oyları: 7 Haziran’dan 1 Kasım’a Yurtdışı Seçmen Davranışı”, *Alternatif Politika Dergisi*, 8/2, Nisan 2016, s. 379.

²¹ Jean-Marie Cottered ve Claude Emeri, *Seçim Sistemleri*, Ahmet Kotil (çev.), İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s. 23.

²² Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 281.

²³ Ülkü Varlık ve Banu Ören, “Demokrasi ve Temsil”, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar*

1.1.2.2.1. Emredici Vekâlet Teorisi

1789 Fransız ihtilalinden önce temsili hükümet sistemlerinin ilk örneğinin görüldüğü zamanlarda, seçmenler ile temsilcileri arasındaki vekâlet ilişkisinin aynen özel hukuktaki vekâlet ilişkisi niteliğinde olduğu kabul edilmekteydi.²⁴ Kabul edilen bu vekâlet ilişkisi içeriği itibarıyla emredici nitelikte bir vekâlet ilişkisiydi. Bu şekilde uygulanan vekâlet ilişkisinin sonucunda “*emredici vekâlet teorisi*” ortaya çıkmıştır.

Emredici vekâlet teorisine göre; milleti oluşturan her bir birey egemenlikten pay sahibidir. Vatandaşlar bu haklarını seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullanmaktadırlar. Milletvekilleri temsil yetkilerini kendilerini seçen seçmenlerden almaktadırlar. Seçmenler egemenlik haklarını milletvekillerine devretmemiş olduklarından, milletvekilleri ancak kendisini seçen seçim çevresindeki seçmenlerin vekilidirler.²⁵ Bu teoriye göre milletvekilini seçen seçim çevresindeki seçmenler ile milletvekilleri arasında “*vekâlet sözleşmesi*” yapıldığı kabul edilmektedir. Seçim çevresindeki seçmenler seçmiş oldukları milletvekiline, kendi nam ve hesaplarına işlemler yapma yetkisi vermiş sayılırlar.²⁶

Bu teoriye göre milletvekilleri milletin temsilcisi değil, olsa olsa milletin geçici işleri görevlendirdiği kişiler olabilirler. Hiçbir konuda kesin karara varamazlar, halkın onay vermediği hiçbir yasa geçerlilik kazanamaz.²⁷ Seçmenler seçmiş oldukları milletvekiline emir ve talimatlar verebilir. Milletvekilleri seçmenlerine yapmış oldukları işlemler neticesinde hesap vermek zorundadır. Seçmenler istedikleri zaman milletvekilini görevden alabilirler.²⁸ Bunların yanında milletvekillerinin maaşı kendisini seçen seçim çevresi tarafından ödenir.

Emredici vekâlet teorisi milli egemenlik ilkesine uygun değildir. Nitekim her seçim çevresinin ayrı ayrı egemenlik hakkına sahip olduğu kabul edilirse bu egemenliğin bölünmez ve bütün olduğu anlayışına aykırı olacaktır. Bunun yanında milletvekillerinin her bir durumda seçmenlerinin direktifi altından hareket ettiği-etmesi gerektiği kabul edildiğinde bu durum parlamentonun çalışmasını

Dergisi, 3/5, Ocak 2003, s. 179.

²⁴ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 281.

²⁵ Armaoğlu, *Seçim Sistemleri*, s. 12-13.

²⁶ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 282.

²⁷ Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, Vedat Günyol (çev.), 18. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 90.

²⁸ Varlık ve Ören, *Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler*, s. 13.

yavaşlatacak ve gerekli bilgi ve donanıma sahip olmayan seçmenlerin milletvekillerine emir ve talimat verme gibi bir çelişkiye düşülecektir. Bunlara ek olarak emredici vekâlet teorisi uygulandığı takdirde, bütün milletin menfaatinin önüne bölgesel menfaatler ve çıkarlar engel olarak çıkacaktır.²⁹ Nitekim bu gibi engeller parlamentodan beklenen menfaat ve verimi engelleyecektir.

1.1.2.2.2. Temsili Vekâlet Teorisi

1789 Fransız İhtilali ile birlikte temsili rejimlerde, milletvekilleri ile seçmenler arasındaki ilişkinin niteliği hususunda “*emredici vekâlet teorisi*” değil, “*temsili vekâlet teorisi*” egemen olmuştur. Temsili vekâlet teorisine göre seçmenle ile milletvekilleri arasındaki ilişki yine vekâlet ilişkisi olarak kabul edilmektedir. Ancak buradaki vekâlet özel hukuktaki vekâletten birçok noktada farklı olmasının yanında, siyasi nitelikte bir vekâlettir.³⁰

Bu teoriye göre milletvekilleri belirli bir süre itibariyle seçilmiş halkın temsilcileridir. Milletvekilleri nasıl davranmış olurlarsa olsunlar görev süreleri doluncaya kadar milletin temsilcileri olarak kalacaklardır. Dolayısıyla seçmenlerin milletvekillerini azletme gibi bir hakları bulunmamaktadır. Bu durumda seçmenler sadece seçim vakti geldiğinde memnun olmadığı iradeye oy vermeyerek irade beyanını açıklayabilecektir. Milletvekilleri parlamento çalışmalarında karar alırken seçmenlerinin eğilimlerini göz önünde bulundurmakla beraber, partileri ve ülkeleri için doğru olan kararı verme noktasında kendi bağımsız kararlarını verme özgürlüğünü taşıdıklarını hissederler.³¹ Dolayısıyla milletvekillerinin seçmenlerden emir ve talimat alma gibi bir durumu söz konusu değildir.

Bu teoride verilen vekâlet bireysel olarak milletvekillerine değil, temsil görevini yerine getirecek organ olan parlamentoya verilmektedir.³² Egemenlik bölünmez bir bütün olarak millete ait olduğu kabul edildiği için, temsil yetkisi de tek tek milletvekillerine değil bir bütün olarak parlamentoya verilmelidir. O halde seçilmiş olan milletvekili sadece kendisini seçen seçim çevresinin değil, bütün milletin temsilcisidir.

Bu teoriye göre, seçilmiş olan milletvekilinin seçildikten sonra seçim

²⁹ Armaoğlu, *Seçim Sistemleri*, s. 14-15.

³⁰ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 284.

³¹ Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s. 247-248.

³² Armaoğlu, *Seçim Sistemleri*, s. 16.

çevresiyle herhangi bir bağı kalmadığı düşüncesi ileri sürülmektedir. Ancak seçim çevresinden seçilmiş olan bir milletvekilinin seçim çevresiyle olan bağının kopması yorumu, o çevreden seçilen milletvekilinin sadece o çevrenin vekili değil, bütün halkın vekili olduğunun kabulünden kaynaklanmaktadır. Ancak seçilen vekilin kendi seçim çevresiyle bağının tümüyle koptuğunu söylemek imkânsızdır. Nitekim o çevreden seçilen vekil seçmenleriyle olan ilişkilerini sürdürmediği veya kendi çevresinde olumlu birtakım çalışmalar sunmadığı takdirde, bir sonraki seçimlerde yeniden aynı seçmen grubu tarafından bu durum değerlendirilebilecek ve yeniden seçilememe ihtimali doğacaktır. Seçim çevresindeki seçmen ile o seçim çevresinden seçilecek olan milletvekili arasındaki ilişki çift taraflıdır. Seçmenler de oy verirken siyasal parti tercihinin yanında aynı zamanda adayların vaatlerini ve projelerini göz önünde bulundurmaktadırlar.

Bu teoriye göre milletvekillerinin bütününe yani parlamentoya verilen vekâletin konusu “*özel vekâlet*” değil, “*genel vekâlet*”tir. Yani, temsili demokrasi sisteminde parlamentoya verilen vekâlet belirli birtakım işleri yapmak şeklinde değil, milleti temsil etmek için verilmiş olan genel bir vekâlettir.³³

1.1.2.3. Aşkın Temsil-Eksik Temsil

Demokratik temsili rejimlerde, toplumdaki siyasal eğilimlerin ve farklı grupların parlamentoda mümkün olduğunca adaletli bir şekilde temsilinin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda adil bir temsil oluşturmak, ülkelerin seçim sistemi tercihi ile yakından ilgilidir. Tercih edilen seçim sistemi, verdiği sonuçlar itibarıyla adil veya adaletsiz görünüm kazanabilecektir. Nitekim tercih edilen seçim sistemlerinin, toplumdaki siyasal eğilimleri parlamentoya tam olarak aktarması mümkün değildir. Seçimlere katılan herhangi bir siyasal parti veya bağımsız aday yapılan seçimlerde almış olduğu oy oranının üzerinde veya altında mecliste temsilcilik elde edebilecektir.

Seçimlere katılan herhangi bir siyasal partinin, mecliste, almış olduğu oy oranından daha yüksek bir oranda temsilcilik elde etmesi durumunda “aşkın temsil”, daha düşük bir oranda temsilcilik elde etmesi durumunda ise “eksik temsil” söz konusudur. Aşkın temsil, temsilde adalet ilkesinin ön planda tutulduğu seçim sistemlerinde daha düşük, yönetimde istikrar ilkesini önceleyen sistemlerde daha

³³ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 286.

yüksek seviyelerdedir.³⁴

Aşkın ve eksik temsil kavramları, genel itibariyle siyasal partilerin “ülke genelinde” almış olduğu oy oranı ile meclisteki temsilcilik elde etmeleri arasındaki orantı üzerinden değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme baraj uygulamasına yer verilen seçim sistemlerinde daha fazla tartışma konusu olmaktadır. Nitekim baraj uygulamasının olduğu demokratik ülkelerde, seçimlerde belirli bir oranda oya sahip olamayan siyasal partiler mecliste temsilcilik elde edememektedirler. Parlamentoya giremeyen bu partiye oy veren seçmenler mecliste temsil edilememektedirler. Bu durum ise bu partiler ve seçmenleri açısından eksik temsile yol açmaktadır.

Aşkın ve eksik temsil kavramları her ne kadar ülke düzeyinde ve baraj uygulaması ekseninde değerlendirilen kavramlar olsa da seçim çevresi düzeyinde ve yurt dışı oy uygulamalarını da hesaba katarak, Türkiye özelinde değerlendirilmeye muhtaçtır. Nitekim Türkiye’de milletvekilliği seçimleri seçim çevreleri bazında gerçekleştirilmektedir. Siyasal partiler her seçim çevresinde kendi adaylarını içeren listeleri ile seçimlere katılmaktadır. Bu seçim çevresindeki oylama işlemine sadece seçim çevresinde bulunan vatandaşlar katılmaktadır. Ancak yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarına ilk defa 298 sayılı “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun” da 2008 yılında yapılan değişiklikle birlikte, milletvekili genel seçimleri, Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve halkoylamalarında oy verme imkânı tanınmıştır.

Bu düzenleme ile birlikte yurt dışında yaşayan vatandaşlar genel seçimlerde oy kullanmakta, ancak yurt dışında kullanılan oylar, büyüklüklerine göre seçim çevrelerine aktarılmaktadır. Hal böyle olunca seçim çevresi bazında yapılan oylamalar neticesinde, o seçim çevresindeki milletvekilliği dağılımlarının değişmesi ihtimali gündeme gelebilmektedir. Dolayısıyla yurt dışı oylarının aktarılması ile birlikte milletvekilliğini kaybeden siyasal parti açısından, o seçim çevresi bazında eksik temsil durumu söz konusu olmaktadır.

1.1.3. Temsilde Adalet Kavramı

Adalet, demokrasinin değerlerinden birisidir. Adaletin en iyi sağlanacağı sistem demokrasi olarak kabul edilmektedir. Demokrasilerde, adaletsizliklerin

³⁴ Erol Tuncer, “Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 23, 2006, s. 168.

olabileceği ihtimal dâhilinde olmakla birlikte, siyasi özgürlüklerin baskı altına alındığı siyasal sistemlerle kıyaslandığında adaletsizlikler daha düşük seviyededir. Çünkü demokrasi, toplumdaki farklı grup ve çıkarların temsilini sağlayarak, onların çıkarlarının zedelenmesi durumunda seslerini duyurabilmelerine ve siyasal kararlara etki edebilmelerine imkân tanımaktadır. Nitekim temsili rejimlerde farklı grup ve siyasal düşüncelerin adaletli bir şekilde temsilinin sağlanması amaçlanmaktadır.³⁵

Demokrasi kavramı bünyesinde adaleti barındırmasının yanında, aynı zamanda seçimler de demokrasi için vazgeçilmez kavramlardan birisidir. Nitekim demokrasilerde temsil, seçimler vasıtasıyla sağlanmaktadır. Bu bağlamda temsili demokrasilerde temsilde adaletin sağlanması da büyük önem taşımaktadır. Her toplumsal eğilimin gücü oranında parlamentoda temsil olanağına sahip olması, yani temsilde adaletin sağlanması, siyasal istikrar ve etkili bir yönetim için elzemdir. Aksi durumda ise toplumsal hareketler zamanla radikalleşebilir, toplumda mevcut olan düzen ve istikrar bozulabilir.³⁶

Temsilde adalet, seçime katılan siyasal partilerin veya bağımsız adayların almış oldukları oy oranında parlamentoda temsil edilmeleri³⁷, başka bir deyişle, ülkedeki mevcut siyasal güç dağılımının parlamentoya tam olarak yansıtılması³⁸ olarak tanımlanmaktadır. Parlamentodaki temsilin bu şekilde adaletli dağılımının sağlanması, ülkelerin mevcut seçim sistemleri ile yakından ilgilidir. Nitekim nisbî temsil sistemi, temsil adaletinin sağlanması için, çoğunluk sistemine oranla çok daha elverişlidir. Başka bir görüşe göre ise, temsilde adaletin sağlanabilmesi için nisbî temsil sisteminin kullanılması zorunluluktur.³⁹ Zaten nisbî temsil sistemi seçimlerde kullanılan toplam geçerli oyların parlamentoya orantılı olarak aktarılmasını esasına dayanmaktadır. Çoğunluk sisteminde ise amaç, temsil adaletinin sağlanmasından çok yönetimde istikrarı sağlamaya yöneliktir. Dolayısıyla seçim sistemi tercihinde asıl mesele, ülkelerin temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerinden hangisine ağırlık verileceği veya bu iki ilke arasında

³⁵ Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s. 227.

³⁶ Erdoğan Günel, *Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, Turhan Kitabevi, Ankara 2005, s. 75.

³⁷ Hikmet Sami Türk, "Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 23, 2006, s.78.

³⁸ Murat Güvenir, "Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 37/1, 1982, s. 220.

³⁹ Cottered ve Emeri, *Seçim Sistemleri*, s. 77.

nasıl bir denge kurulacağıdır.⁴⁰ Çalışma Türkiye’de yapılan seçimlerde yurt dışı oylarının değerlendirilmesinin, adil temsili sağlama noktasındaki etkisi üzerine odaklandığı için yönetimde istikrar ilkesi özelinde bir değerlendirme yapılmamıştır. Bunun sebebi yurt dışı oylarının nicelik itibarıyla istikrarlı hükümetlerin kurulmasına etki edebilecek boyutlara henüz ulaşmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında yurt dışı oyları seçim çevreleri bazında temsilde adalete etki edebilecek boyuttadır.

Demokratik ülkelerde seçim sistemleri, siyasal iktidarların tercihi ve sürekli gelişen ve değişen siyasal, ekonomik ve toplumsal olaylar neticesinde değişimlere uğramaktadır. Ülkeler en adaletli temsili sağlamak adına seçim mevzuatlarında değişiklikler yapmaktadırlar. Nitekim adil temsile ulaşılması amacıyla seçim mevzuatları ve seçim sistemleri tüm dünyada sürekli değişimlere uğramıştır. Seçimlerin demokratikliğine ilişkin ilkeler bu evrimleşme süreci sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bir ülkede yürürlükte bulunan seçim mevzuatı uygulamada birtakım adaletsizlikler ortaya çıkarıyorsa, bu seçim mevzuatında değişiklikler yapılması gereklidir. Türk seçim mevzuatını değerlendirdiğimizde, seçimlere ilişkin birçok konuda değişimler yapılması gerektiğine yönelik tartışmalar bulunmaktadır. Bunlardan birisi de çok yeni bir uygulama olan “yurt dışındaki vatandaşlara oy verme hakkı”dır. Yurt dışındaki vatandaşlara da oy verme hakkının verilmiş olması oy hakkının genelliği ve olabildiğince çok seçmenin seçimlere katılımını sağlamak adına elbette olumlu bir düzenlemedir. Ancak bu oy verme hakkının vatandaşlara verilmiş olması, uygulamadaki sıkıntıların da giderilmesi ile birlikte, daha adil bir temsilin sağlanması adına çok önemlidir. Bu bağlamda temsilde adalet ilkesi çerçevesinde yurt dışı oylarının “seçim çevreleri” bazında yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Hali hazırdaki uygulamaya göre, yurt dışı oylarının seçim çevrelerine, seçim çevrelerinin büyüklüğüne göre dağıtılıyor olması, o seçim çevresinde temsil adaletsizliğine sebep olabilmektedir. Nitekim seçim çevresindeki seçmenin tercih ettiği milletvekili dağılımı yurt dışı oylarının eklenmesi ile birlikte değişebilmektedir. Dolayısıyla temsilde orantılılığın artırılması için seçim mevzuatında bu konu özelinde değişiklikler yapılması bir ihtiyaçtır.

⁴⁰ Nihat Bulut, “Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 12 Haziran 2011 Seçimleri”, *EÜHFD*, XIV/3-4, 2010, s. 3.

1.2. Seçimler

1.2.1. Seçim Kavramı

Günümüz toplum yapıları, bünyesinde kalabalık insan topluluklarını bulundurduğu için artık doğrudan demokrasi uygulamasının imkânsız olduğu ortadadır. Nitekim bu kadar kalabalık toplumların belirli bir alanda toplanarak karmaşıklaşan yönetsel konular hakkında karar almaları, yönetime doğrudan katılmaları mümkün değildir. Bu sebeple halkın yönetime katılabilmesini sağlama adına yeni bir yönetim modeli olan temsili demokrasiler oluşmuştur. Temsili demokrasi anlayışına uygun demokratik rejimlerde halk yönetime doğrudan katılmamakta, bunun yerine kendisini yönetecek temsilcileri görevlendirmektedir. Nitekim halk kendisini yönetecek kişileri “seçimler” vasıtasıyla belirleyecektir. Seçilen bu temsilciler artık yönetme görevini halk adına gerçekleştirecekler ve halk adına birtakım işlemler yapacaklardır.

Temsili demokrasilerde seçimler vazgeçilemez, olmazsa olmazdır. Seçimler demokrasilerin kalbi olarak değerlendirilmektedir.⁴¹ Nitekim sistemin demokratikliği seçimler vasıtasıyla sağlanmaktadır.

En geniş anlamda seçim “birden fazla alternatif arasından tercih yapma işlemi”⁴² olarak tanımlanır. Siyaset bilimi ve anayasa hukuku anlamında seçim “belirli bir süre için siyasal iktidara muvafakat verme veya önceki muvafakatini yenileme ya da daha önce vermiş olduğu muvafakati geri çekme fırsatlarını veren siyasi ve hukuki bir usul” olarak tanımlanmaktadır.⁴³ Başka bir deyişle seçim “*bir kamu görevini yürütecek kişi veya kurulun, seçmenler tarafından, çok sayıda aday arasından yapılacak olan tercih ile belirlenmesi işlemi*” olarak tanımlanabilir.⁴⁴

Demokratik bir toplumun varlığı için seçim zorunlu bir unsurdur. Ancak seçim tek başına yeterli değildir. Seçimin yapılacağı ortamı hürriyetler rejiminden soyutlamak imkânsızdır. Nitekim demokratik bir seçimin varlığından söz edilebilmesi için farklı siyasal iradelerin siyasi partiler altında örgütlenerek özgürce seçimlere katılabildiği, özgürce propaganda yapabildiği ve seçim yarışının serbestçe

⁴¹ Andrew Heywood, *Siyaset*, Fahri Bakırcı (çev.), 19. Baskı, BB101 Yayınları, Ankara 2018, s. 309.

⁴² “Genel Türkçe Sözlük”, *Türk Dil Kurumu Resmi Web Sitesi*,

⁴³ Günal, *Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, s. 14.

⁴⁴ Fatmagül Kale Özçelik, *Serbest Seçim Hakkı ve Türkiye*, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2019, s. 80.

yapılabildiği bir ortama ihtiyaç bulunmaktadır. Dolayısıyla halkın önünde birden fazla siyasal partinin olmadığı ve tercih yapma şansının olmadığı tek partinin olduğu bir siyasal sistemde seçimlerin demokratikliğinden bahsedilemeyeceği gibi seçim kavramının da anlamı olmayacaktır. Tek partinin olduğu sistemlerde seçim, halkın siyasi iktidara katılmasından çok, bir partinin veya bir kişinin diktatörlüğüne meşruiyet kazandırma çabasından başka bir anlam ifade etmeyecektir.⁴⁵

Seçimler demokrasinin varlığının göstergelerinden biridir. Nitekim yönetime katılma ve yönetenlerin meşruiyet kazanması seçimler vasıtasıyla sağlanır.⁴⁶ Kazanılan meşruiyetin siyasal gerginliği azaltma gibi bir etkisi de bulunmaktadır. Dolayısıyla seçmenlerin belirli bir çoğunluğu seçmesi ile birlikte, sürtüşmeler ve gerginlikler nispeten barışçıl bir şekilde giderilmiş olmaktadır.⁴⁷

1.2.2. Seçme Hakkının Tarihsel Gelişimi

Çağımız demokrasilerinde oy hakkının giderek genelleştirilmesine doğru bir eğilimin gerçekleştirildiği görülmektedir. Nitekim modern demokrasinin ilk kurumsallaştığı yıllarda oy hakkı imtiyazlı bir kitleye tanınmışken günümüzde bu hak ırk, dil, din, cinsiyet, ekonomik farklılıklar vs. gibi hiçbir neden gözetilmeksizin tüm vatandaşlara tanınmaktadır. Dolayısıyla oy verme hakkı bu gibi kıstaslara bağlı olmadan verilmesinin yanında ülke sınırlarını aşan bir kavram haline de gelmiştir. Nitekim demokratik toplumlarda yurt dışında yaşayan vatandaşlara da oy hakkının verilmesi uygulaması mevcuttur.

Seçimlerin günümüzdeki şekilde uygulanması asırlarca süren bir evrim sonucunda olmuştur. Seçimlerde ve dolayısıyla oy verme işleminde genellik ve eşitlik ilkesi kabul edilmeden önce oldukça dar ve sınırlı bir kesime oy hakkı verilmişti. Demokratik gelişmelerin olması ile birlikte oy hakkına sahip olan kesim genişlemiş ve oy hakkının tüm yurttaşlara verilmesi gerektiği anlayışı hâkim olmuştur. Bu bağlamda seçme hakkı sınırlı oydan genel oya doğru bir gelişme göstermiştir.⁴⁸

⁴⁵ Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, 15. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2012, s. 294.

⁴⁶ Özçelik, *Serbest Seçim Hakkı ve Türkiye*, s. 81.

⁴⁷ Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 295.

⁴⁸ Server Tanilli, *Devlet ve Demokrasi*, 2. Baskı, İstanbul 1981, s. 262.

1.2.2.1. Kısıtlı (Sınırlı) Oy

Sayısal olarak çok az sayıda olan bazı egemen sınıflar, nicelik olarak çok fazla olan halk kitlesinin siyasal iktidardan uzak tutulmasını sağlamak için oy hakkına sınırlamalar getirmişlerdir. Siyasal iktidara sahip olan belirli bir zümre bazı kesimlere cinsiyet, ırk, dil, din vs. gibi sebeplerle oy hakkı tanımamışlardır. Dolayısıyla kısıtlı oy, “oy hakkının sadece belirli şartları sağlayan kişilere verilmesi” olarak tanımlanabilir. Sınırlı oy uygulamasının zamana ve değişik toplumlara göre farklı türleri uygulanmıştır.

1.2.2.1.1. Servete ve Vergiye Bağlı Oy

Oy hakkı servet esasına, yani belirli bir geliri olan veya belirli oranda vergi ödeyenlere tanınmış ise buna servet veya vergi esasına dayanan oy denir. Bu ilkeye göre vatandaşlar belirli bir gelire sahip değilse veya belirli bir oranda vergi vermiyorlarsa oy kullanma hakkına sahip değillerdi. Bu uygulama topluma hâkim olan varlıklı sınıfın seçme seçilme hakkını kendi imtiyazında olan bir hak olarak görmesinden geliyordu. Örneğin 4 Haziran 1814 tarihli Fransa Anayasasına göre bir vatandaşın seçmen olabilmesi için 300 F. (cens) vergi vermesi gerekmektedir. ABD’de bir çeşit servet esasına dayanan sistem uygulanıyordu. Eyaletlerde oy kullanabilmek için 1 ila 5 dolar arasında seçim vergisi verme şartı bulunmaktaydı. Böyle bir şart koyulmasındaki amaç mali durumu çok düşük olan siyahilerin oy hakkına dolaylı yoldan engel olmaktı.⁴⁹

Yine İngiltere’de VIII. Henry döneminde çıkarılan bir kanuna göre oy kullanabilmek için en az 40 Şiling geliri toprak sahibi olmak gerekiyordu. Türkiye’de 1923 yılına kadar servet esasına dayanan sistem uygulanıyordu. 1876 tarihli “Talimat-ı Muvakkate”ye göre, birinci seçmen olabilmek için konut sahibi olmak şartı vardı. Sonrasında II. Meşrutiyet döneminde kabul edilen 1908 tarihli “İntihabı Mebusan Kanunu Mukavvâtı”na göre, seçmen olabilmek için “doğrudan doğruya devlete az çok vergi verme” şartı bulunmaktaydı. Türkiye’de 1920 tarihinde çıkartılan “İntihabı Mebusan Kanunu Muvakkatinin Bazı Mevaddını Muaddil Kanun” ile birlikte servete bağlı oy kaldırılmıştır.⁵⁰

Bu sistemin savunucularına göre, servet birtakım soylu değerlerin, insandaki

⁴⁹ Erdoğan Teziç, *Seçim Sistemleri*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1967, s. 6.

⁵⁰ Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 295-296.

erdemini belirtisidir. Belirli servete sahip olan kişiler servetlerini artırmak veya korumak için daha çok çalışırlar ve bu da kamunun çıkar ve özgürlüklerini en iyi şekilde savunmalarını sağlar. Vergi vermeyen kişilerin oy kullanmaları doğru değildir. Böyle olmadığı takdirde vergi vermeyen ile verenler eşit tutulmuş olur ve bu durum toplumu kargaşaya sürükler.⁵¹

1.2.2.1.2. Sınıfa Bağlı Oy

Kölelik sisteminin uygulandığı demokrasilerde, kadınlar, köleler ve yabancıların oy kullanma hakkı yoktu. Oy kullanma hakkı olanlar hürriyetin yegâne sahipleri olan köle sahipleri yani efendilerdi. Roma'da önceleri yalnızca particii'ler oy kullanabilirdi. Sonradan pleb'ler de bu hakkı elde etti. Burjuvazi siyasi iktidarı ele geçirince kalabalık halk yığınlarını siyasi iktidardan uzak tutmanın yollarını buldu. Seçimlerde oy hakkını yalnızca belirli bir iktisadi varlığı olanlara vermekte bu amaçlarına ulaşmak içindi.⁵²

1.2.2.1.3. Yeteneğe Bağlı Oy

Bu oy türüne göre seçmen olabilmek için belirli bir öğrenim düzeyine veya bilgiye sahip olmak gerekmektedir. Bu sistemi savunanlara göre, ancak belirli bir öğrenim düzeyinde olan kişiler seçme hakkını toplum yararına kullanabilir. Buradaki amaç servete bağlı oy uygulamasında ki haksızlıkları azaltarak, belirli bir düzeyde öğrenim görmüş olan kişilere oy hakkı vermektir. Böylelikle seçmen kitlesi biraz daha genişlemiş olacaktır.⁵³ Ancak bir diğer taraftan öğrenim görmek parasal duruma dayandığı için bu sistem de bir bakıma, dolaylı olarak servete bağlı oy ile birleşmektedir.⁵⁴

Bu görüşün hâkim olduğu zaman ve toplumlarda okuma yazma bilmeyen vatandaşlara oy hakkı verilmemiştir. Günümüzde ABD'de seçmen olabilmek için anayasayı okuyup açıklayabilme şartı bulunmaktadır. Güney eyaletlerinde uygulanan bu sistemin amacı öğrenim imkânı çok zayıf olan siyahileri seçim hakkından mahrum etmektir.⁵⁵

İtalya'da 1912'ye kadar okuma yazma bilmeyen vatandaşların seçmen olma

⁵¹ Sonnur Bakır, Semra Küçüköğlü ve Sevgi Pehlivan, *Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, TBMM Basımevi, Ankara 1982, s. 15-16.

⁵² Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, s. 72-73.

⁵³ Bakır, Küçüköğlü ve Pehlivan, *Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, s. 16.

⁵⁴ Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 296.

⁵⁵ Teziç, *Seçim Sistemleri*, s. 7.

imkânı bulunmamaktaydı.⁵⁶ İtalya’da bu şartın arandığı dönemde yapılan seçimlerde erkeklerin yüzde 80’den fazlası oy kullanamamış ve oy kullanma hakkı çok dar bir çerçevede kalmıştır.⁵⁷ Türkiye’de 1961 Anayasası’nın hazırlanması sürecinde, sadece belirli bir öğrenim düzeyine sahip olan kişilere seçme hakkının verilmesi gündeme gelmiştir. Nitekim İstanbul Bilim Komisyonu’nun hazırladığı ön tasarıda, Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde oy kullanabilmek için “orta öğretim görmüş” olma şartı aranmaktaydı. Fakat bu görüş kabul edilmemiştir.⁵⁸

1.2.2.1.4. Cinsiyete Bağlı Oy

Sınırlı oy anlayışının bir diğer çeşidi cinsiyete bağlı oy sistemidir. Buna göre cinsiyete dayalı ayrımcılığın olduğu sistemlerde bir takım geleneksel düşüncelerin etkisiyle kadınlara seçme hakkı verilmemiştir. Bunun sebebi uzun yıllar boyunca kadınların siyasi hayatta yeri olmadığı inanışıdır. Bu inanişe göre, siyaset erkeklerin himayesinde olan bir kurum olarak görülmüş ve onların tekelinde olduğu kabul edilmiştir. Kadınların görevi ise ev içi hizmetler ve annelik olarak kabul görmüştür. Bu sebeple yirminci yüzyılın ilk yarısına kadar kadınlara seçme hakkı verilmemiştir.⁵⁹ Hemen her toplumda 20. yüzyıla gelinceye kadar kadınların siyasal ve toplumsal hayattaki rolleri dar ve kapalı olmuştur.⁶⁰

Karşı düşünce olarak, kadınların da halkın bir parçası olduğu, egemenliğin bir parçasına sahip oldukları ve dolayısıyla onların da oy hakkına sahip oldukları fikri savunulmuştur. Demokrasi her insanın iktidarın kullanılmasına katkıda bulunması gerektiğini öngörmektedir. Kadınlar da insan olduğuna göre, oy hakkı onlara da tanınmalıdır.⁶¹

Birinci Dünya Savaşı’ndan önce Avrupa ve Amerika’da kadınların siyasal hakları olduğunu savunan akımlar ortaya çıkmıştır. Ülkelerin büyük çoğunluğunda bu akımlar sayesinde kadınların siyasal hakları konusunda olumlu sonuçlar kazanılmıştır. Ancak bu akımlar 19. yüzyılın sonuna kadar pek varlık gösterememişler ve bir kenara itilmişlerdir.⁶²

⁵⁶ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 304.

⁵⁷ Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, s. 74.

⁵⁸ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 304.

⁵⁹ Özçelik, *Serbest Seçim Hakkı ve Türkiye*, s. 85.

⁶⁰ Bülent Daver, “Kadınların Siyasal Hakları”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 23/4, 1970, s. 122.

⁶¹ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 304.

⁶² Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, s. 74-75.

Kadınlara oy hakkı ilk olarak 1869 yılında Amerika’da verilmiştir. İngiltere’de ise kadınlara oy hakkı verilmesi 1918 yılını bulmuştur. 1789 Fransız Devrimi kadınlarla beraber yapılmış olmasına rağmen, Fransa’da kadınlara siyasal haklarının verilmesi 1944 yılında olmuştur. Bu ülkelerde kadınlara verilen oy hakkı, geniş çaplı bir mücadelenin sonunda olmuştur.⁶³ Türkiye’de ise kadınların siyasal haklarını elde etmesi Batı ülkelerine göre daha erkendir. Nitekim Türkiye’de kadınlar, seçme ve seçilme hakkını 1934 yılında yapılan 2599 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu ile kazanmışlardır.⁶⁴

1.2.2.1.5. Irka Bağlı Oy

Sınırlı oyun bir diğer türü irka bağlı oydur. Buna göre, belirli bir ırktan veya etnik gruptan olanların seçmen olabilme imkânları bulunmamaktadır. Örneğin; Nazi Almanya’sında 1935 yılından çıkarılan kanun ile Yahudilerin seçme ve seçilme hakkı olmadığı kabul edilmiştir. ABD’de çeşitli yöntemlerle siyahilerin siyasi hakları 1977 yılına kadar sınırlandırılmıştır. Siyahi vatandaşların siyasi haklarını elde etmesi yoğun çekişmeler sonucunda ancak 1970’leri bulmuştur. Irk ayrımına dayanan eşitsizlikler bugün önemini yitirmiş olmakla birlikte, insanların farklı ırklardan olması sebebiyle birtakım siyasi haklardan yararlanamadıkları veya sınırlandırıldıkları görülmektedir.⁶⁵

Güney Afrika Birliği’nde yakın zamanlara kadar ırk ayrımcılığı devlet politikası halindeydi. Bu politikaya dayanarak siyahilerin seçme hakkı sınırlandırılmıştır. Seçilme hakkı ise sadece beyazlara verilmiştir. Ülke nüfusunun ancak beşte birini oluşturan beyazların amacı, ülkenin çoğunluğunu oluşturan siyahilerin zamanla yönetimi ele geçireceği kaygısıydı. Siyahilerin siyasal haklarını elde etmeleri, bağımsızlıklarına kavuşmaları ve genel oy düzenlemesinin yapılması ise 1958 tarihli V. Cumhuriyet Anayasası ile birlikte olmuştur.⁶⁶

1.2.2.2. “Sınırlı Oy”dan “Genel Oy”a Geçiş

Demokratik rejimlerde ulusal iradeyi temsil edecek olanların belirlenmesi aşamasında önemli olan, seçimlerin özgür bir ortamda yapılması ve söz konusu

⁶³ Özçelik, *Serbest Seçim Hakkı ve Türkiye*, s. 86.

⁶⁴ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 304.

⁶⁵ Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, s. 75.

⁶⁶ Özçelik, *Serbest Seçim Hakkı ve Türkiye*, s. 84-85.

iradenin önünde bir engel olmadan seçimlerin gerçekleştirilmesidir.⁶⁷ Sınırlı oy anlayışının hâkim olduğu demokratik gelişme aşamasında, oy verme hakkına çok dar bir kesim sahipti. Ancak uzun ve çetrefilli bir süreç sonunda oy hakkının cinsiyet, ırk, dil, din vs. gibi sebeplerle sınırlanamayacağı anlayışı hâkim olmaya başladı. Günümüzde ise tüm bu demokratik olmayan bakış açıları terk edilmiş ve artık genel oy ilkesi kabul görmüştür.

Yurttaşlara seçmen olabilme hakkının, cinsiyet, dil, din, ırk, maddi durum gibi birtakım sınırlamalara tabi olmadan verilmesine genel oy denilmektedir. Batı’da seçmen olabilecek kitlenin genişlemesi ve genel oya doğru evrimleşme ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru olmuştur. 19. yüzyılın sonlarına doğru genel oy kapsamında yapılmış olan iyileştirmeler sadece erkek yurttaşlar açısından olmuştur. Kadınlarında seçme hakkı olduğu yönündeki anlayışın kabul görmesi 20. yüzyılın ilk yarısında olmuştur. Dolayısıyla genel oy ilkesinin tam anlamıyla kabul edilmesi 20. yüzyıl da olmuştur denilebilir.⁶⁸

Genel oy ilkesindeki “genel” kelimesi seçme yeterliliğine sahip olan kişilerin oy hakkına sahip olduğunu ifade etmektedir.⁶⁹ Bundan anlaşılması gereken, topyekûn herkesin oy hakkına sahip olduğu değil, ancak oy kullanmaya ehil olanların seçme hakkına sahip olduğudur. Nitekim demokratik rejimlerde oy hakkı, bulunduğu ülkenin vatandaşlığına sahip olmak, mümeyyiz olmak, kısıtlı olmamak, belirli bir yaşa erişmiş olmak gibi birtakım şartlara bağlı olarak verilmiş olabilir. Bu durum oy hakkının genelliği ilkesine aykırılık teşkil etmeyecektir. Bu sebeple genel oy, “kısıtlı olmayan oy” olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla kısıtlı oyun olmadığı sistemlerde genel oy ilkesinin kabul edilmiş olduğu söylenebilir.⁷⁰

Köklü demokratik geçmişe sahip ülkelerden biri olarak kabul edilen İngiltere’de bile yüzyıllar boyu genel oy ilkesinin kabul edilmemiş olduğu, oy hakkına sahip olanların çok dar bir çevre olduğu bilinmektedir.⁷¹ Ancak günümüz demokratik yönetimlerinin hepsi genel oy ilkesini kabul etmiştir. Fakat genel oy ilkesinin kabul edilmesi ile birlikte bütün sorunların çözülmüş olduğunu söylemek imkânsızdır. Seçmen kitlesindeki farklı iradelerin parlamentoya tam olarak

⁶⁷ Yavaşgel, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, s. 21.

⁶⁸ Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 299.

⁶⁹ Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, s. 79.

⁷⁰ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 302.

⁷¹ Mümtaz Soysal, *Anayasaya Giriş*, Ankara 1968, s. 161.

yansması tek başına genel oy ilkesinin kabul edilmesi ile birlikte elde edilebilecek bir durum değildir. Bu sebeple seçmen iradesinin parlamento'ya tam olarak yansması için gerekli önlemlerin de alınması gerekmektedir.⁷²

Türkiye'de seçimlerin genel oy ilkesine uygun olarak yapılacağı 1982 Anayasası'nın 67. maddesinde "Seçimler ve halk oylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yargı yönetim ve denetimi altında yapılır." şeklinde hüküm altına alınmıştır. Bununla birlikte, 298 sayılı "Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun"da Anayasanın 67. maddesine uygun bir şekilde, genel oy ilkesini benimsemiştir. 298 sayılı kanunda seçmen olabilmek için bir takım şartlar sayılmış olsa da bu durumun genel oy ilkesine aykırılık teşkil etmeyeceğini, seçmen sıfatının oy vermeye ehil olabilecek kişilere verilmesi amacını taşıdığını ifade etmiştir.

Sınırlı oy ilkesinin evrimleştiği ve genel oy ilkesinin kabul edildiği çağımızda oy hakkı artık olabildiğince genelleştirilmiş ve mümkün olduğu kadar çok sayıda vatandaşın sandığa gitmesinin sağlanması yönünde anlayış hâkim olmuştur. Nitekim küreselleşen ve gelişen dünyada oy hakkı artık, sadece ülke toprakları içerisinde değerlendirilen bir kavram olmaktan çıkmıştır. Nitekim gelişen dünyada ülkeler arasındaki nüfus hareketliliği de artmıştır. Bu sebeple birçok ülkenin yurt dışında yaşayan milyonlarca vatandaşı bulunmaktadır. Hal böyle olunca ülkelerin, oy hakkının genelleşmesi kapsamında bir takım hukuki düzenlemeler yaparken yurt dışındaki vatandaşlarını da göz önünde bulundurmaları gibi bir zorunlulukları doğmuştur. Nitekim birçok demokratik yönetimde yurt dışındaki vatandaşlarına da seçimlerde oy kullanma hakkı vermiş olduğu görülmektedir. Dolayısıyla genel oy ilkesi kapsamındaki düzenlemelerin artık ırk, dil, cinsiyet gibi kavramlar üzerinden değil, uluslararası boyutta değerlendirildiği bir noktaya gelmiştir.

1.2.2.3. Seçmen Olabilmenin Koşulları

Demokratik rejimlerde seçmen olabilmek ve dolayısıyla oy hakkına sahip olabilmek için bir takım şartlar öne sürülmüş olabilir. Nitekim bu şartlar ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Bu sebeple oy verme koşullarının incelenmesi için öncelikle her ülkenin mevzuatı ayrı ayrı incelenmelidir. Bunun yanında neredeyse

⁷² Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, s. 79.

bütün demokratik rejimlerde oy hakkının bağı olduğu şartlar vatandaşlık, yaş, seçmen kütüğüne yazılı olmak gibi olumlu, ehliyetsiz ve liyakatsiz olmamak gibi olumsuz bir takım şartlar şeklinde kategorize edilebilir.

1.2.2.3.1. Olumlu Şartlar

Demokratik yönetimlerde oy hakkına sahip olabilmek için vatandaşlık, yaş ve seçmen kütüğüne yazılı olmak şeklinde üç tane olumlu şart bulunmaktadır.

1.2.2.3.1.1. Vatandaşlık

Oy verme hakkına sahip olmanın ilk şartı, vatandaşlıktır. Oy verme hakkı siyasal bir hak olduğuna göre, anayasalarda bu hakkın yalnızca vatandaşlara tanınması gayet doğaldır.⁷³ Dolayısıyla halka ait olan milli egemenlik hakkının kullanılmasını yönetenlere devreden oy verme hakkı genellikle vatandaşlara tanınan bir haktır.⁷⁴ Dil, din, ırk, cinsiyet gibi bir takım ayrımlarda bulunmaksızın Türk tabiiyetinde olan herkes Türk'tür. Nitekim 1982 Anayasası'nın 66. maddesinde, "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağı olan herkes Türk'tür" demektedir. Diğer taraftan Anayasada ve seçim kanunlarında ise, seçimlerde oy kullanabilmek için Türk vatandaşı olma şartı hüküm altına alınmıştır. Buna benzer hükümler hemen hemen bütün ülkelerin mevzuatında bulunmaktadır.

1.2.2.3.1.2. Seçmenlik Yaşı

Her ülkede seçmen olabilmek için belirli bir yaşa erişmiş olmak şartı bulunmaktadır. Bunun sebebi oy kullanma hakkına sahip olan vatandaşların belirli bir olgunluk düzeyinde olması gerektiği düşüncesidir.⁷⁵ Buna aynı zamanda "siyasi rüşt yaşı" denilmektedir.⁷⁶ Ancak oy kullanmak için gerekli olgunluk düzeyinin hangi yaş olduğuna yönelik net bir bilgi sunmak imkânsızdır. Bu sebeple seçmen olabilmek için yaş farklı ülkelere ve farklı zamanlara göre değişiklik göstermektedir.

Seçmen olabilmek için yaş tüm demokratik rejimlerde zamanla düşmektedir. Örneğin Fransa'da 1814 yılında seçmen yaşı 30 iken, 1974'te 18'e düşürülmüştür. Türkiye'de ise; 1982 Anayasasında seçmen yaşı 21 olarak düzenlenmişken, 1987'de 20 yaşına indirilmiş; 1995'te ise 18 olarak belirlenmiştir. Nitekim 1982

⁷³ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 300.

⁷⁴ Şükrü Karatepe, *Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara 2018, s. 285.

⁷⁵ Yaşar Gürbüz, *Siyasal Sistemler*, 1. Basım, May Yayınları, İstanbul 1980, s. 30.

⁷⁶ Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 300.

Anayasası'nın 67. maddesinin 3. fıkrasına göre "On sekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halkoylamasına katılma haklarına sahiptir". Günümüz demokratik rejimlerinde seçmen yaşının genellikle 18 olduğu görülmektedir. Bununla birlikte son yıllarda seçmen yaşı daha da düşme eğilimindedir. Örneğin; Brezilya'da oy verme yaşı 16 olarak kabul edilmişken, Yunanistan'da 17'ye düşürülmüştür. Genellikle "medeni rüşt" yaşı ile "siyasi rüşt" yaşı aynı olduğu görülmektedir.⁷⁷ Nitekim medeni rüşt yaşı kişilerin belirli bir olgunluğa ulaştığı yaş olarak belirlenme amacı taşıdığı için, medeni rüşte sahip olan olgun bir bireyin seçmen olabileceği kabul edilebilir.

1.2.2.3.1.3. Seçmen Kütüğüne Yazılı Olmak

Belirli bir siyasi rüşte erişmiş vatandaşların seçimlerde oy kullanabilmesi için seçmen kütüğüne kayıtlı olmaları gerekmektedir. Seçmen listelerinde ismi olmayan vatandaşlar seçim günü oy kullanma haklarını kullanamayacaklardır. Oy kullanma hakkına sahip olan seçmenlerin tek tek yazılı olduğu liste seçmen listesidir. Oy hakkına sahip olan seçmenler ikamet ettikleri yere göre tutulan seçmen listelerine re'sen veya kendi istekleri ile yazılırlar. Oy kullanmak için gerekli olan şartları taşıyan kimseler bu listeye kayıtlarının olmadığı durumda seçimlerde oy kullanamayacaklardır. Kişiler yalnızca kendi isimlerinin yazılı olduğu sandıkta oy kullanabileceklerdir. Dolayısıyla seçmen listesi uygulaması, oy kullanma hakkına sahip olmayan kişilerin oy kullanmasına engel olmakta ve kişilerin birden fazla sandıkta oy kullanmasını engellemektedir.⁷⁸

1.2.2.3.2. Olumsuz Şartlar

Demokratik temsili rejimlerde yurttaşların seçmen olabilmesi için ehliyetsiz olmamak ve liyakatsiz olmamak şeklinde iki olumsuz şart bulunmaktadır.

1.2.2.3.2.1. Ehliyetsizlik

Medeni hukukta haklardan yararlanma ehliyetine sahip olmasına rağmen, bir takım sebeplerle bu haklarını kullanamayacak kişiler bulunmaktadır. Akıl hastalığı, yaşlılık gibi sebeplerle kişilerin hakları kısıtlanabilmektedir.⁷⁹ Bu durumda olan kişiler medeni hukuk kapsamındaki haklarını kullanamayacakları gibi siyasi

⁷⁷ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 300-301.

⁷⁸ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 301

⁷⁹ Esat Çam, *Siyaset Bilimi*, Der Yayınları, İstanbul 1984, s. 251.

haklarını da kullanamayacaklardır. Medeni hukuk bağlamında fiil ehliyetinden yoksun olan bu kişilere “kısıtlı (mahcur)” denilmektedir. Bu kişiler fiil ehliyetine sahip olmadığı için siyasi haklarından olan oy kullanma hakkına da sahip değildir. Nitekim akıl hastalığı sebebiyle hacir altına alınmış bir kişinin medeni hukuk anlamında fiil ehliyeti olmadığı gibi oy kullanma hakkı da bulunmamaktadır.⁸⁰ Oy hakkına getirilmiş olan bu kısıtlama genel oy ilkesine aykırılık oluşturmamaktadır. Zira burada amaçlanan şey kendisini idare etmekten aciz olan vatandaşların oy kullanma haklarını sağlıklı bir düşünce içerisinde kullanamayacakları ve bu sebeple devlet yönetiminde söz sahibi olamayacaklarına olan inançtır.

Tüm bunların yanında oy kullanma hakkına engel olan kısıtlılık halleri Türk seçim mevzuatında açıkça düzenlenmemiştir. Bu haller Medeni Kanunda belirtilmiştir. Medeni Kanunda da kısıtlılık halleri toptancı bir anlayış ile ele alınmış, oy hakkına sahip olup olmama açısından her hangi bir ayırım yapılmamıştır. Bu durum ise İnsan Hakları Hukuku’na aykırılık oluşturmaktadır. Bu sebeple Türk seçim mevzuatında, kısıtlılık sebebiyle oy kullanma hakkının otomatik olarak yok olduğunun kabulüne ilişkin yaklaşım terk edilmelidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin önerdiği şekilde, tam ve kısmi vesayet anlayışı kabul edilerek, en azından kısmi vesayet altında bulunanların oy kullanma hakkı olduğu kabul edilmelidir. Örneğin; ayırt etme gücüne sahip ancak kötü yaşam tarzı ve savurganlık sebebiyle kısıtlanmış olan kişilerin oy kullanma hakkına sahip olduğu kabul edilmelidir.⁸¹

1.2.2.3.2.2. Liyakatsizlik

Demokratik yönetimlerin bazılarında “liyakatsiz” olarak tanımlanan kişilerin seçmenlik sıfatına sahip olamayacağı ve bu kişilere oy kullanma hakkı verilmediği görülmektedir. “Liyakatsizlik” kavramı içeriği itibariyle ahlaki dürüstlikle açıklanmaktadır. Nitekim bir kişinin, oy hakkından, liyakatsizlik sebebiyle yoksun bırakılmasının gerekçesi, liyakatsizliğe sebep olan davranışların “toplumsal ahlak dürüstlüğü” ilkesi ile bağdaşmamasıdır.⁸² Bir kişinin liyakatsiz olarak nitelendirilmesi ve dolayısıyla seçme hakkından mahrum edileceği durumlar ülkelerin hukuki mevzuatları incelendiğinde anlaşılacaktır. Bu durum her

⁸⁰ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 301.

⁸¹ Özçelik, *Serbest Seçim Hakkı ve Türkiye*, s. 312-313.

⁸² Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 301.

ülkede farklı olabilir. Nitekim demokratik oy hakkına getirilen bu kısıtlamanın sebebi, bazı filleri gerçekleştirdiği veya bazı suçları işlediği için ahlaki açıdan liyakatsiz olarak kabul edilen kişilerin devlet yönetimine katılmasının engellenmek istenmesidir.

Ülkeden ülkeye değişen liyakatsizlik sebepleri genellikle yüz kızartıcı suçlardan dolayı hüküm yemek, iflas etmek, herhangi bir suçtan dolayı belirli bir süreyi aşan şekilde mahkûm olmaktır.⁸³ Nitekim 26.09.2004 tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'na göre: Kişi, kasten işlemiş olduğu suçtan dolayı hapis cezasına mahkûmiyetin kanuni sonucu olarak seçme ve seçilme ehliyetinden ve diğer siyasi hakları kullanmaktan yoksun bırakılır. (m. 53-b).

1.2.3. Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri

Seçim kavramı ile oy hakkı iç içe geçmiş kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim oy hakkına ilişkin demokratik ilkeler, seçim ilkeleri olarak da kabul edilmektedir. Bu sebeple demokratik oy hakkına ilişkin bir takım ilkeleri seçim ilkeleri olarak anılmasında bir mahzur görülmemektedir.⁸⁴

Seçme hakkının demokratikleşmesi 20. yüzyıla kadar süren uzunca bir evrim süreci sonucunda olmuştur. Günümüzde artık demokrasilerle bağdaşmayan sınırlı oy anlayışı terk edilmiştir. Günümüzde demokratik bir seçme hakkından bahsedilebilmesi için bir takım ilkelerin kabul edilmiş olması gerekmektedir. Seçme hakkına demokratiklik kazandıran ilkeler oy hakkının genel, eşit, bireysel, gizli ve serbest olmasıdır. Dolayısıyla buradan anlaşılması gereken şey kişilerin ırk, dil, din, cinsiyet ve yetenek gibi sınırlı oy yöntemleri vasıtasıyla oy verme hakkından mahrum edilmemesi gerektiğidir.⁸⁵ Seçimler, ancak bu ilkelerin kabul edildiği yönetimlerde bir anlam ifade edecek ve demokratik temsili sağlayacaktır.

Çağdaş demokratik sistemlerde, seçimlerin demokratik olduğundan bahsedilebilmesi için, gerçekleştirilen seçimlerin göstermelik olmaması gerekmektedir. Seçimlerin, seçmen ile seçilen arasında demokratik bir araç olarak işlev görebilmeleri için, seçmen iradesini mümkün olduğunca doğru ve dürüst bir

⁸³ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 302.

⁸⁴ Ümit Güveyi, *Demokratik Devlet İlkesi Çerçevesinde Seçimlerin Yönetimi ve Denetimi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2013, s. 35.

⁸⁵ Bakır, Küçükoğlu ve Pehlivan, *Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, s. 18.

şekilde yansıtan ilkelere göre gerçekleştirilmesi ve bu demokratik ilkelerin hukuk sistemi tarafından güvence altına alınmış olması zaruridir.⁸⁶ Nitekim demokrasilerde halkın muvaffakiyetine dayanmayan bir siyasal iktidarın, meşru bir iktidar olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Ancak halkın rıza ve muvaffakiyetini alan bir iktidarın meşru olduğu ileri sürülebilir.⁸⁷ Bu sebeptir ki demokratik rejimlerde sadece seçimlerin yapılıyor olması yeterli değil, aynı zamanda nasıl bir seçimin yapıldığı önem taşımaktadır.

1982 Anayasası'nın 67. maddesinin 2. fıkrasında; seçimlerin, serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yargı yönetim ve denetimi altında yapılacağı ifade edilmiştir. Bunun yanında 298 sayılı kanunda da; seçimlerin, serbest, eşit, tek dereceli genel oy esaslarına göre yapılacağı ve seçmenin kendi oyunu kendisinin kullanacağı hüküm altına alınmıştır.

Seçimlere demokratiklik kazandıran unsurların en önemlileri genel, eşit, serbest ve gizli oy ilkelerinin olduğu görülmektedir. Diğer taraftan seçimlerin düzenli aralıklarla tekrarlanması da en önemli koşullardan bir tanesidir. Nitekim temsili demokrasiler farklı alternatifler arasından seçilen temsilcilerin uzun süreler boyunca yönetimde kalmasını kabul etmez. İşlevselliğini yitiren temsilcilikler, seçimlerin yenilenmesi vasıtasıyla el değiştirecektir. Nitekim tekrarlanan bu seçimlerin makul süre aralıklarında olması, çok uzun veya kısa süreli seçim tekrarlarının olmaması gerekmektedir.⁸⁸

1.2.3.1. Genellik İlkesi

Yüzyıllar boyu gelişme içerisinde bulunan temsili demokrasinin temel kırılma noktalarından biri sınırlı oydan genel oya geçiş aşamasında olmuştur. Nitekim genel oy ilkesi toplumsal ilerlemenin ve siyasal hürriyetin bir aracı olarak kabul edilmektedir.⁸⁹

Genel oy ilkesi, oy hakkının ırk, dil, din, cinsiyet gibi birtakım şartlara

⁸⁶ Yılmaz Aliefendioğlu, "Temsili Demokrasinin "Seçim" Ayağı", *TBB Dergisi*, S. 60, 2005, s. 86.

⁸⁷ Günal, *Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, s. 13.

⁸⁸ Abdullah Yasin Erdem, *Seçim Kanunlarının Düzenlenmesinde Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkelerinin Bağdaştırılabilirliği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2017, s. 16.

⁸⁹ Gülşah Çevik, *Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Temsilde Adalet- Yönetimde İstikrar İlkesi Çerçevesinde Demokrasi ve Ekonomi İlişkisinin İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik 2016, s. 14.

bakılmaksızın her vatandaşa verilmesini ifade etmektedir.⁹⁰ Nitekim her ne kadar genel oy ilkesi bu şekilde tanımlanmış olsa da, ülkeler nezdinde oy hakkına getirilen bir takım kısıtlamalar genel oy ilkesine aykırılık oluşturmayacaktır. Çağdaş demokrasilerde herhangi bir kısıtlama olmaksızın herkesin oy hakkına sahip olabilmesi mümkün değildir. Örneğin; fiil ehliyetine sahip olamayan, akıl hastası bir kişinin ülke siyaseti hakkında sağlıklı bir düşüncesi olamayacağı gibi oy hakkına sahip olması da kabul edilebilecek bir durum değildir. Bu sebeple oy hakkına getirilen yaş, fiil ehliyetine sahip olma, kamu hizmetlerinden yasaklı olmama, kimi suçlardan hüküm giymemiş olma ve vatandaş olma gibi bir takım sınırlı şartlar ile kişilerin seçmen olma haklarının engellenmiş olması genel oy ilkesini zedelemeyecektir.

1.2.3.2. Eşitlik İlkesi

Günümüz demokrasilerinde, her seçmenin tek bir oy hakkı olduğu genel kural olarak kabul edilmiştir. Bu anlayış demokrasinin siyasal anlamda eşitlik anlayışıyla örtüşmektedir. Tarihsel süreç içerisinde eşit oy ilkesinin kabul edilmesi çok uzun zaman almıştır. İlk başlarda her bir kişinin tek bir oya sahip olduğu inancı, genel oy ilkesine katkı sağlamak ve bu ilkeyi geliştirmek için kabul edilmiştir. Nitekim bu sayede belirli bir çevrenin tekelinde olan oy hakkı yaygınlaştırılarak her bir kişiye verilmiştir. Sonrasında ise, eşit oy ilkesi hiç kimseye birden fazla oy hakkı verilmemesi gerektiği inancı sebebiyle ileri sürülmüştür.⁹¹

Eşit oy ilkesine göre, seçmenlerin vermiş olduğu oylar, onların ekonomik durumlarına, öğrenim durumlarına veya başka herhangi bir ölçüte bakılmaksızın, aynı ağırlıkta kabul edilmektedir. Ayrıca herkesin tek bir oy hakkı bulunmaktadır. Nitekim bu anlayışa göre sandığa herkes sadece bir tane oy pusulası atabilir. Sandığa atılmış olan bu oy pusulalarının hepsi eşit ve aynı değerdedir. Oy verme uygulamaları tarihsel olarak incelendiğinde aile reisi olma, daha fazla vergi veriyor olma, yükseköğrenim görmüş olma, malvarlığının olması, birden fazla yerde ikametgâhının olması gibi sebeplerle birden fazla oy hakkına sahip olma veya birden fazla seçim bölgesinde oy kullanma hakkı elde etme gibi bir takım uygulamalar görülmüştür.⁹² Nitekim 1883 ve 1921 yılları arasında Belçika’da erkek

⁹⁰ Duygu Demirel, “Oy Deyip Geçmeyin!..”, *Hukuk Gündemi Dergisi*, S. 8, 2007, s. 60.

⁹¹ Özçelik, *Serbest Seçim Hakkı ve Türkiye*, s. 249.

⁹² Aliefendioğlu, “Temsili Demokrasinin “Seçim” Ayağı, s. 87.

seçmenlerin genel kural olarak tek bir oy hakkı bulunmaktaydı. Ancak erkek seçmenler sahip olduğu bir takım niteliklere göre birden fazla oy kullanma hakkına sahip olabiliyordu. Aile reisi olan, belirli bir miktarda vergi veren, yükseköğrenim görmüş olan ya da kanunda belirtilen birtakım görevleri yapanlar, bu niteliklerden sahip olduğu her biri için bir oy hakkına daha sahip olabiliyordu. Her hâlükârda üçten fazla oy hakkına sahip değillerdi.⁹³

1.2.3.3. Serbestlik İlkesi

Serbest oy, her türlü siyasi ve ekonomik etki ve baskıdan uzak oy verme anlamına gelir. Seçmenlerin kime oy vereceği noktasında kimse baskı, korkutma ve yıldırma gibi eylemlerde bulunamaz. Nitekim bu tür eylemler oy serbestliğini zedeleyecektir. Demokratik bir sistemin varlığı için oy hakkının serbestliği büyük önem taşımaktadır. Seçmenlerin oyu bağımlılıktan kurtulamadığı takdirde serbest seçimden bahsedilemeyecektir.⁹⁴

Serbest seçim ilkesinin işlenmesi için ülkeler farklı farklı tedbirler almaktadırlar. Seçmenler üzerinde baskı ve etkide bulunanları cezalandırma, oy verme alanına silahla gidilmesinin yasaklanması, seçim günü propaganda yapılmasının yasaklanması, oy kullanma mahalline seçmen dışında kimsenin girilmesinin yasaklanması gibi düzenlemeler seçimlerde serbestlik sağlamaya yöneliktir. Nitekim oy verme işleminin gizli olması gerektiği anlayışı da seçimlerde serbestlik sağlamaya yöneliktir.⁹⁵

Seçimlerin serbestliği ilkesi oy vermenin vatandaşlar için bir hak olduğunun ve vatandaşların oy kullanma noktasında mecburiyetlerinin bulunmadığının kabulünü gerektirir.⁹⁶ Nitekim tam bu noktada seçme hakkının bir hak mı, yoksa bir ödev mi olduğu tartışmaları mevcuttur. Oy verme eylemini seçmen açısından bir görev olarak savunan görüşlere göre, vatandaşlar zorunlu olarak yönetime katılmalı ve dolayısıyla zorunlu olarak seçimlerde oy kullanmalıdır. Oy verme eylemi bu şekilde zorunlu olarak kabul edilirse seçimlere katılımın daha fazla olacağına yönelik inanç bulunmaktadır. Bunun karşısında oy verme eyleminin vatandaşlar açısından bir hak olarak kabul edildiği görüşü bulunmaktadır. Bu görüşe göre, oy

⁹³ Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 309.

⁹⁴ Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, s. 81.

⁹⁵ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 312.

⁹⁶ Özçelik, *Serbest Seçim Hakkı ve Türkiye*, s. 239.

kullanma eylemi bir görev değil, seçmenlere verilen bir haktır. Nitekim seçmen, seçimlerde oy verme açısından özgürdür ve dilerse oy kullanmama hakkına sahiptir.⁹⁷

1.2.3.4. Bireysellik İlkesi

Oy hakkının bireyselliğinden anlaşılması gereken, seçmenin oyunu kullanırken, mesleki, ekonomik ve toplumsal grupların üyeleri olarak değil, vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu siyasal topluluğun yani milletin bir üyesi olarak hareket ettiğinin kabulüdür. Dolayısıyla bu anlayışa göre birey ile devlet arasındaki tüm kuruluşlar kaldırılmıştır.⁹⁸ Bireyin oyunu kullanırken hangi mesleği yaptığının, hangi gruba üye olduğunun hiçbir önemi bulunmamaktadır.

Bireysel oy ilkesi, 1789 Fransız İhtilali ile ortaya çıkan bir kavramdır. Nitekim önceleri Fransa'da temsil bireysel esasa değil, sınıf esasına göre değerlendirilmekteydi. Seçmenler birey oldukları ve vatandaş oldukları için değil, bir sınıfa ait oldukları için oy kullanma hakkına sahiptiler.⁹⁹ Ancak günümüz Fransa'sında bu anlayış terk edilmiş ve artık bireysel oy ilkesi kabul edilmiştir.

Demokratik rejimlerde seçimler, ülke çapında ve bireysellik ilkesine uygun olarak yapılmasına rağmen, ülke seçim çevrelerine bölünmek suretiyle gerçekleştirilmektedir. Ülkenin seçim çevrelerine bölünmesi çok nüfuslu ve geniş topraklara sahip olan ülkelerin seçimlerdeki pratikliği sağlama ihtiyacı ve siyasal tercihlerle alakalı bir uygulama olduğu kabul edilmektedir. Bireysellik ilkesiyle kabul edilen, temsilin mesleki, ekonomik ve toplumsal gruplar nezdinde bölünmemesi olmasına rağmen, ülkeler bu pratik ihtiyaçtan dolayı seçim çevrelerini oluşturmaktadır. Ancak ülkenin coğrafi açıdan seçim çevrelerine bölünmüş olması seçimin bireyselliği ilkesine aykırılık oluşturmayacaktır. Nitekim seçim çevreleri oluşturulurken, bu çevrelerin ekonomik ve sosyal özellikleri göz önünde bulundurulmayacaktır. Genellikle bu çevreler il, ilçe gibi idari birimler şeklinde oluşturulmaktadır.¹⁰⁰

⁹⁷ Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, s. 82.

⁹⁸ Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, s. 80.

⁹⁹ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 308.

¹⁰⁰ Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 308.

1.2.3.5. Kişisel Oy İlkesi

Kişisel oy ilkesi, seçmenin oy hakkını bizzat sandığa giderek kendi eliyle kullanması gerektiğini, oyunu bir başkası aracılığıyla kullanamayacağını ifade etmektedir. Oy hakkının bizzat kullanılması gerektiren bu ilke, seçim günü hastalık, yaşlılık veya görevi gereği sandık başına gidemeyecek olanların oy kullanamayacağı sonucunu doğurmaktadır. Ancak ülkeler bu gibi durumlarda kişisel oy ilkesini, “evde oy”, “bulunduğu yerde oy kullanma”, “vekâletle oy”, “mektupla oy” gibi yöntemlerle yumuşatarak, seçimlere katılımı sağlamaya çalışmışlardır. Örneğin İsviçre’nin bazı bölgelerinde hasta veya sakat olup seçime katılamayacak olanlar için kendi evlerinde oy kullanma usulleri öngörülmüştür. Türkiye’de 298 sayılı yasaya göre; sandık kurulu başkan ve üyeleri seçim günü kendi seçim çevrelerinde bulunan sandıklara gidemeyecekleri için görevli buldukları sandıkta oy kullanabileceklerdir.¹⁰¹ Bununla birlikte Türkiye’de, Yüksek Seçim Kurulu’nun 02.01.2019 tarihli “Seyyar Sandık Kurullarının Oluşumu, Görev ve Yetkilerini Gösterir 138/II Sayılı Genelge”si ile birlikte, yatağa bağımlı olduğu için sandığa gidemeyecek olan hastaların evde oy kullanabilmesinin önü açılmıştır.

298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanunun 2. maddesinde “seçmen oyunu kendisi kullanır” ifadesi seçme hakkının kişisel olduğu ilkesinin kabul edildiğini göstermektedir. Nitekim yasada bu hükmün olması ülkemizde gıyaben oy kullanma usullerinin kabul edilmesini engellemektedir.¹⁰²

Bireysel oy ilkesi ile kişisel oy ilkesi kavramları birbirine karışmaktadır. Ancak bu kavramlar farklı anlamları ihtiva etmektedirler. Nitekim oy hakkının bireysel oluşu oy hakkına sahip olan kişinin bir topluluk değil, birey olduğunun kabul edilmesidir. Bunu karşısında kişisel oy ilkesi ise seçmenin sandığa bizzat giderek oy kullanmasını, oyunu sandığa kendi elleri ile atmasını ifade etmektedir. Nitekim bireysel oy ilkesinin karşısında “topluluk oyu”, “mesleki oy” gibi kavramlar bulunurken, kişisel oy ilkesinin karşısında “vekâletle oy” kavramı bulunmaktadır.¹⁰³

¹⁰¹ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 308.

¹⁰² Yavaşgel, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, s. 69.

¹⁰³ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 309.

1.2.3.6. Gizlilik İlkesi

Gizlilik ilkesi 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıla kadar oy kullanma işlemi açıktan yapılacak bir işlem olarak kabul edilmekteydi. Aleni oy ilkesi denilen bu uygulamaya göre, oy açık ve görülebilir bir şekilde kullanılmalıydı. Nitekim halen aleni oy ilkesinin savunulduğu görülmektedir. Bu görüşü savunanlara göre, oy verme işleminin açık bir şekilde yapılmasının sebebi, oy hakkının bir hak olmadığı, vatandaşlara verilen bir emanet olduğu ve dolayısıyla bir kamu görevi olduğu inancıdır. Bu inanç sebebiyle kimin ne şekilde oy kullandığı ve dolayısı kişilerin verilen bu emaneti ne şekilde kullandığı açıkça görülmelidir. Böylece oy verme işlemi her kamu görevi gibi, kamunun gözetim ve denetimi altında gerçekleştirilmelidir. Oy verme işlemi gizli olursa kişilerin tercihleri gizli kalmış olacak ve açıkça tartışma yoluyla uzlaşmaya varma şeklinde ortaya çıkan demokrasinin mekanizmaları işlememiş olacaktır.¹⁰⁴ Nitekim bu görüşü savunanlara göre, aleni oyun eğitici özelliği olduğu, toplumun aydın ve bilgili kesiminin bu sayede sade vatandaşlara yol göstereceği kabul edilmektedir.¹⁰⁵ Ancak oy kullanma işleminin aleni olması beraberinde bir takım sakıncaları getirecektir. Nitekim oy verme işlemi açıktan yapılırsa seçmenin özgür iradesi sandığa yansımayacaktır. Söz gelimi, babasının baskısı altında olan bir çocuk oy verirken kendisini baskı altında hissedip, babasının iradesine göre oy kullanabilecektir.

Gizli oy ilkesi, seçmenin oyunu ne şekilde kullandığının açıklanmaması, gizli tutulacağının güvencesinin verilmiş olmasıdır. Oy hakkının gizli oluşu serbest oy ilkesi için olmazsa olmazdır. Bu ilke seçmenin oy hakkını kullanırken her türlü dış baskıdan uzak ve serbest olmasını amaçlamaktadır.¹⁰⁶ Nitekim seçmenin, oy kullanırken kullandığı oyun gizli kalacağı noktasında şüphesi olduğu durumda özgür bir şekilde karar vermesi beklenemez. Oyunu kime verdiği ortaya çıkacak olan seçmen, korku altında gerçek iradesini sandığa yansıtamayabilir.

1.2.3.7. Açık Sayım ve Döküm İlkesi

Oy verme işleminde gizlilik ilkesinin kabul edilmesi tek başına yeterli olmayacaktır. Nitekim oy verme anında gizlilik kabul edilmiş olsa da, oyların herkesin önünde açık bir şekilde sayımı yapılmadığı takdirde seçmen iradesinin

¹⁰⁴ Özçelik, *Serbest Seçim Hakkı ve Türkiye*, s. 247.

¹⁰⁵ Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 311.

¹⁰⁶ Şeref İba, *Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 2017, s. 130.

seçimlere adil bir şekilde yansıdığı her zaman şüphe duyulan bir durum olacaktır. Dolayısıyla seçmen iradesinin doğru ve dürüst bir şekilde seçim sonuçlarına yansıdığı kabul edilebilmesi için, oy verme işleminin gizliliği sağlanmasıyla beraber, oyların açık bir şekilde sayılması ve dökümünün yapılması büyük önem taşımaktadır.

Bu ilke seçimlerde oy kullanan seçmenlerin iradesinin sonradan değiştirilmemesini ve dolayısıyla seçimlerin dürüstlüğünü sağlar. Bu sebeple oy verme ve oyların sayımı sandık kurulunun huzurunda ve yönetiminde yapılır. Sandık kurullarında siyasi partilerin gözlemcileri bulunur. Oy verme işlemi sona erdikten sonra sandık herkesin gözü önünde açılır ve yine herkesin gözü önünde teker teker sayılır. Açık sayım ve döküm ilkesi ülkemizde ilk defa 1950 seçimlerinde uygulanmıştır ve uygulanmaya devam etmektedir.¹⁰⁷

1.2.3.8. Hukuki Güvence İlkesi

Seçimlerin demokratik ilkelere göre yapılıyor olması büyük önem taşımaktadır. Nitekim oy hakkının genelliği, eşitliği, serbestliği, gizli oluşu, seçmen olabilmek için gerekli olan şartların sağlanması demokratik bir seçimden bahsedilebilmesi için zorunlu kavramlardır. Ancak seçimlerin bu demokratik ilkelere uygun bir şekilde yapılıyor olması, bu ilkelerin hukuk sistemi tarafından korunuyor olmasına bağlıdır. Nitekim çağdaş demokrasilerde seçimlerin demokratikliğinin sağlanması bağımsız ve tarafsız yargı organlarının gözetiminde ve denetiminde yapılıyor olmasına bağlıdır.

Hukuki güvence ilkesi, oy hakkına ilişkin demokratik ilkelerin, hukuk kuralları tarafından düzenlenmiş olmasını ve seçimlere ilişkin uyuşmazlıkların bağımsız ve tarafsız yargı organları tarafından karara bağlanmasını gerektirir.¹⁰⁸ Nitekim seçimlere ilişkin demokratik ilkelerin anayasalar veya yasalar düzeyindeki hukuki metinler tarafından belirlenmemiş olması ve seçimlerin bağımsız ve tarafsız yargı organları tarafından denetlenmemesi durumunda seçimler hukuki güvence altında değildir. Dolayısıyla böyle bir ortamda bu ilkelerin hukuk sistemi tarafından kabul edilmiş olmasının hiçbir anlamı kalmayacaktır.

¹⁰⁷ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 312.

¹⁰⁸ İba, *Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku*, s. 131.

1.2.3.9. Tek Dereceli- İki Dereceli Seçim

Seçmenler kendilerini temsil edecek kişileri seçerken, bunu, ya doğrudan ya da dolaylı olarak yaparlar. Doğrudan seçimin olduğu seçim türlerinde seçmenler temsilcilerini doğrudan, yani araya herhangi bir aracı girmeden seçerler. Bu usule “tek dereceli seçim” diğer adıyla “doğrudan oy” denir. Dolaylı seçimin olduğu seçim türlerinde ise seçmenler temsilcilerini doğrudan seçmemektedir. Bu durumda seçmenler aralarından “büyük seçmenler” veya “ikinci dereceden seçmenler” adı verilen delegeleri seçerler. Asıl temsilcileri ise yeni bir seçim yapmak suretiyle bu delegeler seçerler. Seçim derecelerini kuramsal olarak artırmak mümkün olmakla birlikte pratikte bunun çok fazla örneği bulunmamaktadır.¹⁰⁹

İki dereceli seçimlerin seçmen kitlesini filtreden geçirerek, daha ılımlı ve bilgili olan kişilerin temsilcileri seçtiğini, seçilen delegelerin daha bilgili, yetenekli ve tecrübeli oldukları için temsilcileri daha isabetli tercihler yaparak belirleyecekleri görüşü savunulmuştur.¹¹⁰ Tarihsel açıdan incelendiğinde çağdaş demokrasilerde iki dereceli seçimlerden tek dereceli seçimlere geçiş olduğu ve artık iki dereceli seçimlerin terk edildiği görülmektedir.

1.2.3.10. Seçimin Düzenli Aralıklarla Tekrar Edilmesi

Çağdaş demokrasilerde seçimlerin belirli aralıklarla tekrar edilmesi iktidarın seçim vasıtasıyla değişmesini/yenilenmesini sağlaması sebebiyle önem taşımaktadır. Seçmenlerin belirli bir süre sonra tercihlerinin ve kanaatlerinin değişebileceği ihtimali her zaman mevcuttur.¹¹¹ Dolayısıyla seçimlerin belirli aralıklarla tekrar edilmesi değişen seçmen iradesinin parlamentoya yansımaları için gereklidir. Nitekim demokratik bir rejimden bahsedilebilmesi için muhalefetlerin iktidar olma şansı mevcut olmalıdır. Muhalefetlerin iktidar olması ise seçimlerin belirli aralıklarla tekrar edilmesine bağlıdır. Seçimi kazanan bir siyasi iradenin ömrü boyunca iktidarda kalması demokrasiyle bağdaşmamaktadır.¹¹²

Dünya genelinde seçimlerin tekrar edilmesi gerektiği makul süre 4 veya 5 yıl şeklinde uygulanmaktadır. Bu sürenin çok kısa veya çok uzun olması uygulamada bir takım sıkıntılar oluşturacaktır. Nitekim seçimler çok kısa sürelerde

¹⁰⁹ Cottered ve Emeri, *Seçim Sistemleri*, s. 29.

¹¹⁰ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 307.

¹¹¹ Özçelik, *Serbest Seçim Hakkı ve Türkiye*, s.253.

¹¹² Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 259.

tekrar edildiğinde, seçmenlerin isteklerinin yerine getirilmesi ve siyasal projelerin hayata geçirilmesi çok zordur. Bunun yanında, seçimlerin tekrarı süresinin çok uzun tutulduğu durumlarda parlamentoda olan siyasi grupların seçmen iradesinden tamamen uzaklaşabileceği ihtimali doğmaktadır. Bu nedenle bu zaman aralığının makul düzeyde tutulması büyük önem taşımaktadır.¹¹³

¹¹³ Özçelik, *Serbest Seçim Hakkı ve Türkiye*, s.253-254.

İKİNCİ BÖLÜM

SEÇİM SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE'DE UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLERİ

2.1. Seçim Sistemleri

Demokratik hükümetlerin neredeyse tüm dünyada tek meşru hükümet şekli olarak kabul edildiğinden bu yana, seçmenlerin siyasal kararların alınmasına katılmasını sağlayacak yeni yöntemlerin bulunması ihtiyacı gündeme gelmiştir. Bu nedenle seçim sistemlerinin incelenmesi en azından iki sorunu gündeme getirmiştir. Bunlardan ilki, teknik olarak yönetilenlerin devlet organlarında mükemmel bir biçimde temsil edilmesini sağlayan formüllerin bulunması gerekliliğidir. İkincisi ise, siyasal açıdan, seçim sistemleri iktidarın meşrulaştırılmasında, yani seçimler vasıtası ile iktidarın verilmesi ve icrasında toplumsal eğilimlerin oynadığı temel rolü ortaya koymaktır. Dolayısıyla seçim sistemlerinin tek işlevi vatandaşların temsili değildir. Bunun yanında seçim sistemi yönetilenler ile yöneticiler arasındaki iktidar ilişkisini kolaylaştırmalı, yöneticiler ile yönetilenler arasındaki iletişimi sağlamalı ve buna bağlı olarak iktidarın niteliği ne olursa olsun bireylerin iktidara itaatini sağlamalıdır.¹¹⁴

Seçim sistemleri, genel olarak seçime katılan siyasi parti ve bağımsız adayların almış olduğu geçerli oy sayısı karşısında parlamentoda kaç sandalye elde edeceğinin hesaplamasını içeren teknik usuller olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁵ Bir başka deyimle seçmenlerin kullandıkları oylara göre, yasama meclisinde temsilcilikleri kimlerin kazandığının belirlenmesinde uygulanan hesaplama yöntemleridir.¹¹⁶ Elbette ki seçim sistemlerini yalnızca oyların parlamentoda sandalyelere dönüştürülmesinde kullanılan teknik usuller olarak tanımlamak eksik olacaktır. Nitekim seçim sistemi kavramı daha geniş anlamda, seçim çevrelerinin belirlenmesi, seçme ve seçilme yeterliliği, oy verme yöntemleri, seçim ilkelerinin belirlenmesi, seçimlerin düzenlenme biçimleri ve seçimlerin yönetimi ve denetimi gibi kavramları da kapsamaktadır.¹¹⁷

Dünya üzerinde demokratik rejimlerin kullandığı çok sayıda seçim sistemi

¹¹⁴ Cottered ve Emeri, *Seçim Sistemleri*, s. 5-8.

¹¹⁵ Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 331.

¹¹⁶ Günal, *Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, s. 23.

¹¹⁷ Yavaşgel, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, s. 76.

bulunmaktadır. Farklı seçim sistemlerinin her birinin diğerlerine oranla avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Bunlar arasında en iyi seçim sistemi hangisidir sorusuna verilecek net bir cevap bulunmamaktadır.¹¹⁸ Nitekim seçim sistemi daha çok siyasi tercih ile alakalı bir konudur. Bir ülkede kabul edilmiş olan seçim sistemi o ülkenin siyasal hayatını doğrudan etkileyen bir durumdur.

Bir ülkede kullanılan seçim sisteminin ne olduğuna ilişkin bir belirleme yapılmak isteniyorsa, bu konudaki en açık bilgiye o ülkenin seçim yasasını incelemek suretiyle ulaşılır. Seçim yasaları hiçbir zaman tarafsız değildir.¹¹⁹ Nitekim iktidara gelen her siyasi irade seçim yasalarında değişiklikler yapmak suretiyle kendi lehine bir takım çıkarlar elde etmeye çalışacaktır.

Günümüzde seçim sistemleri iki temel ilke çerçevesinde gruplandırılmıştır. Bu iki temel ilke; adalet ve fayda-istikrar ilkeleridir. Bunlar seçim sistemleri konusunda temsilde adalet ilkesi ve yönetimde istikrar ilkesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır.¹²⁰ Bu iki ilke birbiri ile zıt anlamları ifade etmektedir. Seçim sistemi istikrar ilkesini ön plana alarak tasarımılanmış ise güçlü hükümetlerin kurulmasının önü açılmış olur. Ancak bu durumda siyasal partiler almış oldukları oylar ile orantılı olarak parlamentoda sandalye elde edemeyeceklerdir. Buna karşın seçim sistemi temsilde adalet ilkesini ön plana alarak tasarımılanırsa siyasal partiler parlamentoda almış oldukları oylarla orantılı bir şekilde temsil kabiliyetine sahip olacaklar yani adaletli temsil sağlanmış olacaktır. Fakat bu şekilde kurulan hükümetlerin parlamentoda mutlak çoğunluğu elde edememe ihtimali söz konusu olacak ve koalisyon hükümetlerinin kurulmasının önü açılacaktır. Bu durum ise istikrarsız hükümetlerin oluşmasına sebep olacaktır. Dolayısıyla seçim sistemlerinin asıl sorunu bu iki ilkeden hangisinin tercih edileceği veya iki ilke arasındaki dengenin nasıl olacağıdır.

Birden fazla partinin olduğu demokratik sistemlerde seçim sisteminin öncelikli amacı, belirli bir süre için ülkeyi hangi parti veya partilerin yöneteceği, muhalefet görevini hangi parti veya partilerin yerine getireceğini belirlemektir. Nitekim seçim sisteminin bu işlevine “fayda” ilkesi denmektedir. Seçim sonucuna

¹¹⁸ Erdoğan Günel, *Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005, s. 37.

¹¹⁹ Cottered ve Emeri, *Seçim Sistemleri*, s. 38.

¹²⁰ Özer Gürbüz, “Dünyada ve Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve İdeal Seçim Sistemi İçin Öneriler”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 1, 1997, s. 14.

hükümetin istikrar içerisinde yönetebileceği bir parlamento çoğunluğunu elde etmesi açısından bakıldığında, bu ilke “yönetimde istikrar ilkesi” şeklinde adlandırılmaktadır.¹²¹ Seçim sisteminden beklenen, gerçekleştirilen seçimler sonucunda belirli bir partinin hükümeti kuracak çoğunluğu sağlaması ve ülkenin istikrarlı bir şekilde yönetilmesini sağlamak ise bu seçim sistemi yönetimde istikrar ilkesini ön plana almıştır denilebilir.

Seçim sistemlerinin birinci türünü “çoğunluk sistemi” oluşturmaktadır. Çoğunluk sisteminin asıl amacı istikrarlı hükümetlerin oluşmasını sağlamaktır. Bu anlamda istikrarlı hükümetlerin kurulmasını sağlama, hükümet bunalımlarının ve kısa süreli hükümetlerin oluşmasını engellemek amaçlanmaktadır. Dolayısıyla çoğunluk sistemleri “yönetimde istikrar ilkesini” temel alır. Seçim sistemlerinin ikinci türü olan “nisbî temsil sisteminde” ise; oyların kaybolmasını engelleme, partilerin almış oldukları geçerli oylarla orantılı ve adaletli bir şekilde mecliste sandalye elde edebilmesini sağlama amacı vardır. Dolayısıyla nisbî temsil sistemleri “temsilde adalet ilkesini” temel almaktadır.¹²²

2.1.1. Seçim Sistemlerinin Teknik Öğeleri

Oyların parlamentoya yansıtılması yöntemi olan seçim sistemleri çok karmaşık yapılara sahiptir. Karmaşık yapılara sahip olmasının yanında farklı teknik öğeleri bünyesinde barındırmaktadır. Nitekim seçim çevrelerinin belirlenmesi, adaylık şekli, oyların hesaplanması, oylama usulleri ve seçim barajlarının belirlenmesi şeklinde seçim sistemlerinin farklı teknik öğeleri mevcuttur.¹²³ Bu teknik öğeler, seçim sonuçları ve siyasal hayat üzerinde doğrudan etki edebilme gücüne sahiptir. Nitekim farklı teknik usullerin tercihi farklı siyasal sonuçlara zemin hazırlayabilmektedir.

Seçim sistemleri konusu incelenirken bu teknik öğelere çok sık değinileceği için öncelikli olarak bu kavramlar hakkında genel bilgilendirme yapmak önemlidir. Bu sebeple öncelikli olarak bu teknik öğelere değinilecektir.

¹²¹ İba, *Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku*, s. 148-149.

¹²² Burhan Kuzu, “Nasıl Bir Seçim Sistemi: Siyasal Parti Görüşleri”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 23, 2006, s. 284.

¹²³ Varlık ve Ören, *Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler*, s. 25.

2.1.1.1. Seçim Çevrelerinin Belirlenmesi

Sahip olacağı koltuk sayısının genellikle nüfusa göre belirlendiği siyasi bölgeye seçim çevresi denilmektedir.¹²⁴ Genellikle ülkeler bu şekilde seçim çevrelerine bölünme suretiyle parlamento seçimlerini gerçekleştirirler. Partiler bu seçim çevrelerindeki milletvekilliklerini kazanmak için birbirleriyle rekabet ederler. Belirlenen seçim çevrelerinden çıkacak olan toplam milletvekilliği sayısı ise parlamentodaki toplam milletvekilliği sayısı ile aynıdır.

Seçim çevrelerinin nasıl belirleneceği noktası, seçim sonuçlarını ve milletvekilliklerinin partilere dağılımını doğrudan etkileyen bir durumdur. Bu sebeple seçim çevreleri belirlenirken, milletvekillerinin adaletli dağılımı ve seçmenlerin eşit bir şekilde parlamentoda temsilinin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Fakat seçim çevrelerinin belirlenmesinin siyasi tercihlere bağlı olması ve muktedir olanların seçimlerden daha fazla kazançlı çıkmayı amaç edinmesi sonucu, milletvekilliklerinin adaletli dağılımının ve temsil eşitliğinin sağlanmadığı görülmektedir.¹²⁵

Seçim bölgelerinin demografik özellikleri itibariyle eşit bir şekilde sınırlarının çizilmiş olması çok önemlidir. Nitekim seçimle gelmiş bir parlamentoda temsilin mükemmel bir şekilde sağlanması gerekmektedir. Başka bir deyişle partilerin aldıkları oy oranı ile mecliste kazandıkları temsilcilikler ne kadar uyumlu olursa temsilde mükemmellik o derece sağlanmış olacaktır.¹²⁶

Seçim çevrelerinin genişliği veya darlığı çevrenin coğrafi büyüklüğü ile alakalı bir durum değildir. Seçim çevresinden seçilecek olan milletvekili sayısı, seçim çevresinin genişliğini veya darlığını belirleyecektir.¹²⁷ Nitekim bir milletvekilinin seçileceği seçim çevresi dar olarak nitelendirilirken, bu sayı arttıkça çevre genişleyecektir.

Seçim çevresi, nisbî temsil sistemlerinde, çoğunluk sistemlerinin aksine çok daha fazla önem taşımaktadır. Nisbî temsil sisteminde amaç geçerli oy sayıları ile

¹²⁴ Atilla Yayla, *Anayasa Teorisine ve Hukukuna Giriş*, 1. Baskı, Adres Yayınları, Ankara 2018, s. 120.

¹²⁵ Karatepe, *Anayasa Hukuku*, s. 302-303.

¹²⁶ Cottered ve Emeri, *Seçim Sistemleri*, s. 23.

¹²⁷ Arend Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler*, Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran (çev.), Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, s. 103.

temsilciler arasındaki orantılılığı sağlamaktır.¹²⁸ Nitekim seçim çevresi genişledikçe nisbî temsilde orantılılık artacaktır. Seçim çevresi ne kadar büyük olursa orantılılık o kadar sağlanacaktır. Seçim çevreleri büyüklüğüne göre “ulusal seçim çevresi”, “geniş seçim çevresi” ve “dar seçim çevresi” olmak üzere üç başlıkta incelenmektedir.

2.1.1.1.1. Ulusal Seçim Çevresi

Ülkenin tamamının tek bir seçim çevresi olarak kabul edildiği seçim çevrelerine “ulusal seçim çevresi” denilmektedir. Bu tekniği kullanan ülkelerde siyasal partiler parlamentodaki koltuk sayısı kadar adayı içeren bir liste hazırlayarak seçimlere girerler.¹²⁹ Bu usule göre seçmenlerin çok sayıda milletvekilini içeren partilerin aday listeleri üzerinde sağlıklı bir tercih yapma şansları zayıftır. Bu sebeple seçmenlerin tercihleri siyasi parti tercihinden öteye gidemeyecektir. Zaten bu usulde seçmen ile temsilci arasındaki bağ çok düşüktür. Günümüzde ulusal düzeyde seçim çevresini kullanan Hollanda ve İsrail bulunmaktadır.¹³⁰

2.1.1.1.2. Geniş Seçim Çevresi

Bu seçim çevresi modelinde ülke, her biri birden fazla milletvekili çıkaracak şekilde birçok seçim çevresine ayrılmaktadır. Seçim çevreleri nüfus sayısına göre belirlenir. Nüfusu kalabalık olan şehirler birden fazla seçim bölgesine ayrılabilir. Her seçim çevresinden çıkacak olan milletvekili sayısı aynı olmak zorunda değildir. Türkiye’de uygulanan seçim çevresi modeli bu şekildedir.¹³¹

Geniş seçim çevrelerinde seçim çevresi ne kadar büyük olursa seçmen ile temsilci arasındaki bağ o derece azalır.

2.1.1.1.3. Dar Seçim Çevresi

Dar seçim çevresi modelinin uygulandığı yerlerde ülke, parlamentodaki toplam milletvekilliği sayısı kadar seçim çevresine bölünür. Her seçim çevresinden sadece bir milletvekili seçilecektir. Seçim çevreleri küçük olduğu için seçmenler ile milletvekili adayları arasındaki iletişim yüksek olacaktır. Nitekim adaylar seçmenler ile doğrudan temas kurarak seçimler için destek isteyebilir. Bu modelde

¹²⁸ Hasan Tunç, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, Gazi Kitabevi, Ankara 2018, s. 129-130.

¹²⁹ İbrahim Ö. Kaboğlu, *Anayasa Hukuku Dersleri*, 13. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 204.

¹³⁰ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 315.

¹³¹ Yayla, *Anayasa Teorisine ve Hukukuna Giriş*, s. 120.

seçmenler sadece tek bir aday için oy kullanacaklardır. Oylama sonucunda ise o seçim çevresinden sadece bir aday parlamentoda koltuk kazanmış olacaktır.¹³²

Dar seçim çevrelerinde nisbî temsil sisteminin uygulanması mümkün değildir.¹³³ Öyle ki nisbî temsil sistemleri orantılılık üzerine kuruludur. Tek bir adayın olduğu seçim çevresinde orantılılık sağlamaya gerek ve ihtiyaç olmayacağından, çoğunluk sistemlerinin uygulanması daha elverişlidir.

2.1.1.2. Adaylık ve Oylama Şekilleri

Seçim sistemi tercihinine göre tek isimli veya listeli olmak üzere iki türlü aday gösterme yöntemi bulunmaktadır. Seçim çevresi tek bir temsilcinin çıkacağı bir seçim çevresi ise “tek isim yöntemi”, birden fazla temsilcinin çıkacağı bir seçim çevresi ise “liste yöntemi” söz konusudur.¹³⁴

2.1.1.2.1. Tek İsim Yöntemi

Bu yöntemde ülke her biri bir aday çıkaracak şekilde seçim çevrelerine bölünmüştür. Siyasi partiler her seçim çevresinde tek bir aday gösterirler. Burada beklenen şey, seçim çevresindeki seçmenlerin tek bir aday tercihi yapmasıdır.

2.1.1.2.2. Liste Yöntemi

Bu yöntemde ülke her biri birden fazla aday çıkaracak şekilde seçim çevrelerine bölünmüştür. Siyasal partiler her seçim çevresinde, o seçim çevresinden kaç aday çıkacak ise, o kadar adayı içeren bir liste ile seçime katılmaktadır. Burada seçmenlerden bu listeler arasında tercih yapması beklenir. Fakat bu listenin nasıl oluşturulacağına dair üç farklı uygulama bulunmaktadır.

2.1.1.2.2.1. Bloke Liste

Bloke liste usulünde seçmenin kendisine siyasi partiler tarafından sunulan liste üzerinde değişiklik yapma hakkı bulunmamaktadır. Listeler siyasi partiler tarafından hazırlanıp seçmenin tercihinine sunulur. Seçmen bir bütün halindeki listeler arasından tercih ettiği listeyi oy sandığına atar.¹³⁵ Bu liste türünde seçmen adayları değil partiyi oylamaktadır. Seçmenin oy verdiği seçim çevresindeki siyasi parti, o seçim çevresinden kaç vekillik kazandıysa, aday listesinde yukarıdan

¹³² Karatepe, *Anayasa Hukuku*, s. 305.

¹³³ Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 317.

¹³⁴ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 310.

¹³⁵ Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 347.

aşağıya doğru o kadar aday milletvekili sıfatını kazanmış olacaktır.¹³⁶

2.1.1.2.2.2. Tercihli Liste

Bu liste türünde seçmen, oy verdiği siyasal partinin kendisine sunmuş olduğu listedeki adaylar arasından tercihte bulunabilir. Listedeki adaylardan birisinin önünde kanunda düzenlendiği şekilde tercihte bulunduğunu belirten eylemi gerçekleştirir. Dolayısıyla seçmenin, tercihte bulunmak suretiyle siyasal partinin kendisine sunmuş olduğu aday listesindeki sıralamayı değiştirme şansı bulunmaktadır. Seçmen eğer adaylar arasından tercihte bulunmaz ise, kendisine sunulmuş olan listedeki sıralamayı kabul etmiş sayılır.¹³⁷ Demokratik bir yöntemdir. Avusturya, İsviçre, Belçika, Hollanda, Finlandiya, Yunanistan ve Lüksemburg'da uygulanmaktadır.¹³⁸

2.1.1.2.2.3. Karma Liste

Bu liste türünde seçmen, oy kullandığı seçim çevresindeki bütün siyasal partilerin adayları arasından karma bir liste oluşturarak bu listeyi oy sandığına atabilir. Nitekim burada seçmen ancak seçim çevresinden kaç milletvekili çıkacaksa o kadar adayı içeren bir liste oluşturabilir.¹³⁹

2.1.1.3. Oyların Hesaplanması

Oyların hesaplanmasında kullanılacak yöntemler çoğunluk yöntemi ve nisbi yöntem olmak üzere iki grupta incelenmektedir.

2.1.1.3.1. Çoğunluk Yöntemi

Bu yönteme göre seçimi kazanacak olan siyasal parti veya adayın oyların çoğunluğunu elde etmiş olması gerekmektedir. Ancak bu çoğunluğun niteliğine göre, “mutlak”, “nisbi” ve “nitelikli” çoğunluk olmak üzere üç farklı çoğunluk yöntemi bulunmaktadır.

2.1.1.3.1.1. Mutlak Çoğunluk

Bir diğer isimle “salt çoğunluk” olarak anılmaktadır. Çok basit bir hesaplama yöntemidir. Bu yönteme göre bir seçim çevresinde geçerli oyların yarısından bir fazlasını almış olan aday veya aday listesi o seçim çevresindeki

¹³⁶ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 325.

¹³⁷ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 325.

¹³⁸ Kaboğlu, *Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 205.

¹³⁹ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 325.

milletvekilliğini/milletvekilliklerini kazanmış olur.¹⁴⁰

Mutlak çoğunluğun arandığı seçimlerde genellikle seçimlerin ikinci tura kalma ihtimali yüksektir. Nitekim ilk oylamada geçerli oyların yarısından fazlasını alan bir aday bulunmaması durumunda ikinci tur oylama yapılması gerekliliği doğmaktadır.

2.1.1.3.1.2. Nisbî Çoğunluk

Bir diğer ismiyle “basit çoğunluk” olarak anılan nisbî çoğunluk yöntemine göre; bir seçim çevresinde en fazla geçerli oyu alan aday veya liste seçimi kazanmış sayılmaktadır. Burada oyların yarısından fazlasının alınması seçimi kazanmak için gerekli bir zorunluluk değildir. En fazla oyu alan kazanmış sayılır. Nisbî çoğunluk yöntemine göre yapılan seçimlerde en fazla oyu almış olan aday veya liste kazanmış sayılacağı için ikinci tur oylama ihtiyacı doğmamaktadır.¹⁴¹

2.1.1.3.1.3. Nitelikli Çoğunluk

Bu yöntemde göre, bir adayın veya listenin belirli bir seçim çevresindeki geçerli oyların 2/3, 3/4 gibi kanuni düzenlemelerde aranan belirli oranlardaki çoğunluğu sağlaması gerekmektedir. Nitekim buradaki çoğunluk, mutlak çoğunluktaki 1/2 oranından daha fazla olduğu için “nitelikli” çoğunluk olarak adlandırılmaktadır. Böyle bir nitelikli çoğunluğun sağlanması mutlak çoğunluğun sağlanmasından daha zor olduğu için bu tür çoğunluk yönteminin kullanıldığı seçimlerde oylamanın ikinci tura kalması daha olasıdır.

2.1.1.3.2. Nisbî Temsil Yöntemi

Nisbî temsil yönteminde seçimleri kazanabilmek için çoğunluk sisteminde olduğu gibi belirli bir çoğunluk aranmaz. Burada seçime katılan her siyasi partinin almış olduğu oy oranında temsilcilik kazandığı bir hesaplama yöntemi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu yöntemde bir orantılılık aranmaktadır. Orantılılığın sağlanması için ise seçim çevrelerinin birden fazla adaydan oluşacak şekilde belirlenmiş olması gerekmektedir. Tek bir adayın olduğu seçim çevresinde nisbî temsilden bahsedilemeyecektir.

¹⁴⁰ Varlık ve Ören, *Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler*, s. 27.

¹⁴¹ Varlık ve Ören, *Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler*, s. 28.

2.1.1.4. Seçim Barajları

Seçim barajları, herhangi bir partinin parlamentoda temsilcilik kazanabilmesi için seçim çevresi veya ülke çapında alması gereken asgari oy miktarıdır.¹⁴² Seçim barajları gibi bir kavramın ortaya atılmış olmasının sebebi, nisbî temsil sisteminin kullanıldığı seçim sistemlerinde, parçalı hükümet yapılarının ve istikrarsız hükümetlerin oluşmasını engellemek ve siyasal partilerin ufalanmasının önüne geçmek, güçlü ve istikrarlı hükümetlerin kurulmasını sağlamaktır.¹⁴³ Nitekim nisbî temsil sistemi çok küçük partilerin dahi meclise girebilmesine olanak tanımaktadır. Seçim barajlarının “ulusal” ve “seçim çevresi” düzeyinde iki farklı uygulaması mevcuttur.

2.1.1.4.1. Ulusal Düzeyde Baraj

Bu baraj türünde, ülke genelindeki yani bütün seçim çevrelerindeki toplam geçerli oyların belirli bir yüzdesini alamayan siyasal partiler parlamentoda milletvekilliği kazanamayacaktır. Ulusal baraja ulaşamayan bir parti herhangi bir seçim çevresinde ne kadar çok oy almış olursa olsun parlamentoda koltuk elde edemeyecektir. Yunanistan’da % 3, İsveç’te % 4, İtalya’da %4, Almanya’da % 5, Rusya’da % 7 olan ulusal baraj Türkiye’de % 10’dur.¹⁴⁴

2.1.1.4.2. Seçim Çevresi Düzeyinde Baraj

Bir siyasi partinin herhangi bir seçim çevresinde milletvekilliği kazanabilmesi için, o seçim çevresinde geçerli oyların belirli bir oranında oy almış olması zorunluluğuna “seçim çevresi barajı” denilmektedir.¹⁴⁵ Bu tür baraj uygulamasının amacı küçük partilere engel olmak, büyük partilere avantaj sağlamaktır. Türkiye’de 1983-1995 yılları arasında seçim çevresi barajı uygulanmıştı.¹⁴⁶

2.1.2. Çoğunluk Sistemi

Çoğunluk sisteminde, halkı yönetme hakkı, seçime katılan vatandaşların çoğunluğu tarafından seçilen temsilcilere aittir. Bu sistemde, bir seçim çevresinden en fazla geçerli oyu almış olan aday veya siyasi parti listesi seçimi kazanmış

¹⁴² Tunç, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, s. 130.

¹⁴³ Varlık ve Ören, *Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler*, s. 48.

¹⁴⁴ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 326.

¹⁴⁵ Türk, “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, s. 96.

¹⁴⁶ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 326.

sayılır.¹⁴⁷ Çoğunluğun oyunu elde edemeyen ise seçimi kaybetmiş sayılmaktadır. Çoğunluk sisteminin kendi içerisinde dört farklı uygulama biçimi vardır.

2.1.2.1. Tek İsimli (Dar Bölge) ve Tek Turlu Çoğunluk Sistemi

Bu sistemde ülke, her biri tek bir milletvekili çıkartacak şekilde seçim çevrelerine bölünür. Bu sistemde oylama tek turda yapılmaktadır. Belirlenmiş seçim çevresinde en fazla oyu almış olan aday kazanmış sayılır.¹⁴⁸ Örneğin; 50.000 geçerli oyun olduğu seçim çevresinde A adayı 15.000; B adayı 14.000; C adayı 13.000; D adayı ise 8.000 oy almış olsun. A adayı bu seçim çevresinden seçilmiş olur. Görüldüğü üzere bu oylama sonucunda 35.000 oy parlamentoda temsil sağlayamamıştır. A adayı diğer adaylardan biraz daha fazla oy aldığı için seçimi kazanmıştır. Bu şekilde yapılan oylama neticesinde parlamentoda adil temsil sağlanamamıştır. Nitekim adaylar almış oldukları oylarla orantılı olarak mecliste sandalye elde edememişlerdir.

Tek isimli ve tek turlu çoğunluk sistemleri iki partili bir siyasal hayata zemin hazırlamaktadır. Bunun yanında temsilde adaleti zedelese de parlamentoda çoğunluğun sağlanabilmesini kolaylaştırdığı için istikrarı artıran bir sistemdir.¹⁴⁹

2.1.2.2. Tek İsimli ve İki Turlu Çoğunluk Sistemleri

Bu sistem bir mutlak çoğunluk sistemi olarak tanımlanabilir. Tek turlu çoğunluk sisteminden farklı olarak bu sistemde bir adayın, geçerli oyların yarısından daha azını almış olmasına rağmen seçilebilme olasılığını ortadan kaldırmak amaçlanır.¹⁵⁰ Bu sistemde ikinci tur oylama yapılması durumu söz konusudur. Eğer yapılan ilk turda adaylardan biri geçerli oyların yarısından bir fazlasını yani salt çoğunluğunu elde ederse seçimi o aday kazanmış olur. Eğer hiçbir aday salt çoğunluğu elde edememişse ikinci tur oylama yapılacaktır. İkinci tura ilk turda en fazla oyu almış olan iki aday veya belirli bir oranda oy almış adaylar katılacaklardır. Bu oylamada ise en fazla oyu almış olan aday seçimi kazanmış olacaktır.

Bu tür çoğunluk sistemlerinde temsilde adalet ilkesi yerine yönetimde

¹⁴⁷ Güvenir, "Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama", s. 220.

¹⁴⁸ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 316.

¹⁴⁹ Ali Akyıldız, "Demokrasinin Sayılarla Sınırı: Seçim Sistemleri", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı: 7, 2016, s. 132.

¹⁵⁰ Yavaşgel, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, s. 89.

istikrar ilkesi tercih edilmektedir. Nitekim bu sistemde parlamentoya iki büyük partinin girmesi sağlanarak hükümetlerin kurulması ve kanunların çıkartılması kolaylaştırılmaktadır.¹⁵¹

2.1.2.3. Listeli-Tek Turlu Çoğunluk Sistemi

Bu sisteme “tek turlu geniş bölge sistemi” de denilmektedir. Her seçim çevresi iki veya daha fazla adaydan oluşacak şekilde belirlenir. Yani seçim çevreleri iki veya daha fazla adaydan oluşacak şekilde geniş bölge olarak belirlenir.¹⁵² Her parti o seçim çevresinden kaç milletvekili seçilecekse o kadar milletvekilinden oluşan bir liste hazırlar. Seçim çevresinde en fazla oyu olan siyasi partinin adayları o çevredeki bütün vekillikleri kazanmış olur.

Listeli tek turlu çoğunluk sistemi de, aynen tek isimli çoğunluk sisteminde olduğu gibi “artık ve eksik” temsil oluşturarak temsilde adaletin sağlanmasına engel oluşturmaktadır. Nitekim bu sistemde temsilde adaletsizlik daha da fazladır. Herhangi bir partinin listesi diğerlerinden çok az bir farkla da olsa fazla oy almış olduğu durumda, o seçim çevresindeki bütün vekillikleri kazanmış olacaktır.¹⁵³ Dolayısıyla oyların az bir farkla çoğunluğunu elde eden parti mecliste almış olduğu oy oranının çok üzerinde sandalye sayısı elde etmiş olacak ve bu durumda “artık temsil” ortaya çıkacaktır. Bunun karşısında küçük bir farkla oyların çoğunluğunu elde edememiş olan parti parlamentoda daha az sandalye elde edecek ve “eksik temsil” oluşmuş olacaktır. Bu sebeple bu tür seçim sistemi en adaletsiz seçim sistemlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

2.1.2.4. Listeli-İki Turlu Çoğunluk Sistemi

Bu tür çoğunluk sisteminde seçim çevreleri listeli-tek turlu çoğunluk sisteminde olduğu gibi belirlenmektedir. Listeli tek-turlu çoğunluk sisteminden tek farkı; seçim çevresinde hiçbir parti geçerli oyların salt çoğunluğunu sağlayamazsa ikinci tur seçimler yapılır. İkinci tur seçimlere en fazla oyu almış olan iki siyasi parti listesi veya ilk turda belirli bir çoğunluğu elde eden siyasi partiler katılacaklardır. İkinci tur oylamada ise en fazla oyu alan siyasi partinin listesi seçim çevresindeki temsilciliklerin tamamını kazanacaktır.

¹⁵¹ Rıza Arslan, *Siyaset Bilimine Giriş*, 1. Baskı, Dora Yayıncılık, Bursa 2016, s. 211.

¹⁵² Selahaddin Eyyüp Ekmen ve Muhammed Sabır Fırat, “Seçim Sistemlerinin Hükümetlere Etkisi”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/2, 2017, s. 462.

¹⁵³ Yavaşgel, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, s. 97.

Bu tür çoğunluk sistemi çok partili bir siyasal hayatın oluşmasına sebep olmaktadır. Nitekim her partinin ilk tura kendi listesi ile katılma şansı vardır. Ancak bu seçim sisteminde ikinci turda ahlaki olmayan pazarlıkların yapılması olasılığı vardır. Bu sebeple eleştirilmektedir.¹⁵⁴

2.1.3. Nisbî (Orantılı) Temsil Sistemi

Nisbî temsil sisteminde göre yapılan seçimlerde çoğunluk sisteminde olduğu gibi yalnızca çoğunluğu elde edenler değil, azınlıkta kalanlar da parlamentoda temsil edilebilme imkânına kavuşmaktadır. Dolayısıyla parlamento, sadece büyük partilerin elde ettiği sandalyelerden oluşan bir yer değil aynı zamanda azınlıkta kalan küçük partilerin de sandalyeye sahip olabildiği bir yer haline gelmiş olmaktadır. Bu sebeple nisbî temsil sistemi her türlü siyasal eğilimin parlamentoda temsil edilebilmesine imkân verdiği için çoğunluk sistemine kıyasla daha adil bir seçim sistemidir.¹⁵⁵

Nisbî temsil sistemi listeli seçim usulünü zorunlu kılmaktadır. Nitekim nisbî temsil sistemini her biri tek milletvekili çıkaracak şekilde oluşturulmuş olan seçim çevrelerinde uygulamak mantıksızdır. Seçim çevresi ne kadar küçük olursa yani seçim çevresinden çıkacak olan milletvekili sayısı ne kadar az olursa o kadar adaletsiz olacak ve sistem o derecede çoğunluk sistemine benzeyecektir. Tam tersi seçim çevresi büyüdükçe, o derecede orantılılık düzeyi artacak ve adaletli sonuçlar verecektir.¹⁵⁶

Nisbî temsil sisteminde temelinde her partinin almış olduğu oy oranında parlamentoda milletvekilliği elde edebilmesi fikri vardır.¹⁵⁷ Bu sistem diğer bir adla “orantılı temsil sistemi”dir. Belirli bir oy oranına ulaşan çok küçük partiler bile mecliste sandalye elde edebilirler. Bu açıdan nisbî temsil sistemlerinin temelinde “adalet” düşüncesi ve buna bağlı olarak “temsilde adalet ilkesi” bulunmaktadır. Nitekim bu seçim sistemine olan ilgi I. Dünya Savaşı sonrasında “adalet” ve “özgürlük” fikirlerinin güçlenmesiyle birlikte artmıştır.¹⁵⁸ Zaten bu sistem çoğunluk sisteminin adil olmayan sonuçlarını ortadan kaldırmak için gündeme gelmiştir.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Akyıldız, “Demokrasinin Sayılarla Sınırı: Seçim Sistemleri”, s. 133.

¹⁵⁵ Gürbüz, *Siyasal Sistemler*, s. 32.

¹⁵⁶ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 319.

¹⁵⁷ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 15. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2014, s. 284.

¹⁵⁸ Cottered ve Emery, *Seçim Sistemleri*, s. 47.

¹⁵⁹ Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 342.

Nisbî temsil sistemi temsilde adalet ilkesini ön plana alması sebebiyle parti sistemlerini doğal olarak etkilemektedir. Nitekim çok küçük partilerin bile parlamentoya girmesini sağladığı için çok partili sistemi tetiklemektedir. Bu durum ise parlamentoda istikrarlı ve güçlü hükümetlerin oluşmasını engellemekte ve dolayısıyla koalisyon hükümetlerinin oluşmasına sebep olmaktadır. Koalisyon hükümetlerinin başarısı ise farklı bir tartışma konusu olmakla birlikte, farklı siyasal kültürlerle göre başarılı veya başarısız olarak sonuçlar vermektedir. Bununla birlikte nisbî temsil sisteminin olduğu her ülkede koalisyonların mutlaka ortaya çıkacağını söylemek doğru bir değerlendirme olmasa da, nisbî temsil sistemlerinin olduğu ülkelerde koalisyon hükümetleri daha sıklıkla ortaya çıkmakta olduğu söylenebilir.¹⁶⁰

Nisbî temsil sistemi seçim çevresinin oluşturulma şekline göre iki başlıkta incelenebilir. Ülkenin bütünü tek bir seçim çevresi olarak kabul edilerek seçimler yapılıyorsa “tam nisbî temsil”, ülke birden fazla seçim çevresine bölünmek suretiyle seçimler gerçekleştiriliyorsa “seçim çevresi düzeyinde nisbî temsil” söz konusudur.

2.1.3.1. Tam Nisbî Temsil

Tam nisbî temsil sisteminde asıl amaç toplumdaki siyasi eğilimleri tam olarak parlamentoya yansıtmaktır. Bu sebeple temsil edilmeyen oyların azaltılması gerekmektedir. Dolayısıyla tam nisbî temsil sisteminde olduğu gibi seçim çevreleri ne kadar büyük tutulursa, temsilde orantılılık o derece artacaktır.¹⁶¹

Bu sistemde ülkenin bütünü tek bir seçim çevresi olacak şekilde düzenlenmektedir. Ulusal seçim çevresinden çıkacak olan milletvekillerinin sayısı ile parlamentodaki sandalye sayısı aynıdır. Seçime katılacak olan her parti parlamentoda bulunan sandalye sayısı kadar adayı içeren bir liste ile seçime katılacaktır. Her bir partinin mecliste kaç milletvekilliği kazanacağını hesaplamak için öncelikle seçimde kullanılan geçerli oyları, meclisteki sandalye sayısına bölerek “ulusal seçim kotası”nın bulunması gereklidir. Sonrasında ise her partinin ülke genelinde almış aldığı oyun bu seçim kotasına bölünmesi ile partilerin mecliste kaç milletvekilliği kazanacağı belirlenmiş olur.¹⁶²

Nisbî temsil sistemleri arasında en adaletli sistem budur. Nitekim ülke

¹⁶⁰ Günal, *Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, s. 31-32.

¹⁶¹ Yavaşgel, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, s. 114.

¹⁶² Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 320.

genelinde almış olduğu oylar toplamı ulusal seçim kotasına ulaşan her parti mecliste temsilcilik elde edebilecektir. Bu sebeple temsilde adaletin en yüksek olduğu seçim sistemi türü budur. Buna karşın seçmenler ile milletvekilleri arasında hiçbir bağ kalmaması ve çok küçük partilerin dahi meclise girme ihtimalinin olması sebebiyle partilerin ufalanmasına yol açması sebebiyle eleştirilmektedir.¹⁶³

2.1.3.2. Yaklaştırmalı (Seçim Çevresi Düzeyinde) Nisbî Temsil

Yaklaştırmalı nisbî temsil sisteminde ülke, her biri iki veya daha fazla milletvekili çıkartacak şekilde seçim çevrelerine bölünür. Siyasal partiler her seçim çevresinde, o seçim çevresinden kaç milletvekili seçilecek ise o kadar adaydan oluşan bir liste ile seçime katılırlar.

Siyasal partilerin bir seçim çevresinden kaç milletvekilliği kazanacağını hesaplamak için öncelikle “seçim kotası” bulunmalıdır. Seçim kotası, bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların o seçim çevresinden seçilecek toplam milletvekilliği sayısına bölünmesi ile bulunur. Sonrasında her partinin seçim çevresinde almış olduğu toplam geçerli oyun seçim kotasına bölünmesi ile o seçim çevresinde partilerin kaç vekillik kazandığı hesaplanmış olur. Bu noktada aşağıdaki örnek sözü edilen sistemin anlaşılmasına yardımcı olacaktır:

Bu seçim çevresindeki toplam geçerli oy 200.000’dir ve bu seçim çevresinden 5 milletvekili seçilecektir. Seçime katılacak partiler ise A,B,C,D ve E partileridir.

Seçim Kotası: $200.000/5 = 40.000$

Partilerin almış olduğu toplam geçerli oy sayısı:

A partisi 82.000

B partisi 56.000

C partisi 34.000

D partisi 20.000

E partisi 8.000

Bu seçim çevresinde partilerin almış olduğu geçerli oylar seçim kotasına bölünerek hangi partinin kaç milletvekilliği kazandığı hesaplanmış olacaktır.

¹⁶³ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 321.

A partisi $82.000/40.000 = 2$ sandalye kazanmıştır. 2.000 artık oy vardır.
B partisi $56.000/40.000 = 1$ sandalye kazanmıştır. 16.000 artık oy vardır.
C partisi $34.000/40.000 = 0$ sandalye kazanamamıştır. 34.000 artık oy vardır.
D partisi $20.000/40.000 = 0$ sandalye kazanamamıştır. 20.000 artık oy vardır.
E partisi $8.000/40.000 = 0$ sandalye kazanamamıştır. 8.000 artık oy vardır.

Görüldüğü üzere bu şekilde yapılan hesaplama sonucunda A partisi 2, B partisi 1 milletvekilliği kazanmıştır. 5 milletvekilinin seçilmesi gereken bu seçim çevresinde 3 milletvekili seçilmiş 2 milletvekilliği ise paylaştırılmamıştır. Bunun yanında 200.000 geçerli oyun olduğu bu seçim çevresinde 80.000 değerlendirilemeyen artık oy kalmıştır.

Örnekte görüldüğü üzere her siyasal partinin almış olduğu geçerli oy toplamı her zaman seçim kotasının tam katı olamayacağı için artık oylar ortaya çıkacak ve bazı milletvekillikleri paylaştırılmayacaktır. Tam bu noktada artık oyların nasıl değerlendirileceğine yönelik bir takım usuller bulunmaktadır.¹⁶⁴

2.1.3.2.1. En Yüksek Artık Usulü

Bu usule göre daha önce verilen örnekte olduğu gibi öncelikle seçim kotası bulunur. Daha sonra partilerin seçim çevresinde almış oldukları toplam oy seçim kotasına bölünerek hangi partinin kaç milletvekili çıkardığı hesaplanır. Sonrasında ise kaç milletvekili açıkta kaldı ise bu milletvekillikleri en fazla artık oyu olan siyasal partiden başlanmak üzere dağıtılır.

Önceki örnekte olduğu gibi;

A partisi $82.000/40.000 = 2$ sandalye kazanmıştır. 2.000 artık oy vardır.
B partisi $56.000/40.000 = 1$ sandalye kazanmıştır. 16.000 artık oy vardır.
C partisi $34.000/40.000 = 0$ sandalye kazanamamıştır. 34.000 artık oy vardır.
D partisi $20.000/40.000 = 0$ sandalye kazanamamıştır. 20.000 artık oy vardır.
E partisi $8.000/40.000 = 0$ sandalye kazanamamıştır. 8.000 artık oy vardır.

Bu durumda en fazla artık oya sahip olan partiler sıralandığında C partisi>D partisi>B partisi>E partisi>A partisi şeklinde olacaktır. O halde paylaştırılmayan iki milletvekilinden biri öncelikle C partisine, sonrasında ise D partisine dağıtılacaktır. Son durumda bu usule göre yapılmış olan seçimde bu seçim

¹⁶⁴ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 321.

çevresinde A partisi 2, B partisi 1, C partisi 1, D partisi ise 1 milletvekilliği kazanmış, E partisi ise hiçbir milletvekilliği kazanamamış olacaktır.

Görüldüğü üzere bu usule göre yapılan seçimler tam anlamıyla orantılı bir sonuç vermez. Çoğunlukla küçük partiler lehinedir.¹⁶⁵ Nitekim B partisi, C ve D partilerinde fazlaca oy almış olmasına rağmen üç parti de birer milletvekilliği kazanmıştır.

2.1.3.2.2. En Büyük Ortalama Usulü

En büyük ortalama usulüne göre, en yüksek artık usulünde olduğu gibi ilk olarak seçim kotası bulunduktan sonra partilerin seçim çevresinde almış oldukları toplam oy, seçim kotasına bölünerek partilerin kaç milletvekilliği kazandığı tespit edilir. Buraya kadar yapılan işlemler aynıdır.

Önceki örnekte olduğu gibi;

A partisi $82.000/40.000 = 2$ sandalye kazanmıştır. 2.000 artık oy vardır.

B partisi $56.000/40.000 = 1$ sandalye kazanmıştır. 16.000 artık oy vardır.

C partisi $34.000/40.000 = 0$ sandalye kazanamamıştır. 34.000 artık oy vardır.

D partisi $20.000/40.000 = 0$ sandalye kazanamamıştır. 20.000 artık oy vardır.

E partisi $8.000/40.000 = 0$ sandalye kazanamamıştır. 8.000 artık oy vardır.

Paylaşırılamayan milletvekili sayısı: 2

Açıkta kalan 2 milletvekilliğinin paylaşırılabilmesi için partilerin seçim çevresinde almış oldukları toplam oy, örnekte olduğu gibi kazandıkları sandalye sayısına birer sayı eklenerek, bu sayıya bölünmesi sonucunda en yüksek ortalamalar hesaplanmış olacaktır. Dördüncü milletvekilliğini hangi partinin kazandığının belirlenmesi için şu işlem yapılır:

A Partisi: $82.000/(2+1) = 27.333$

B Partisi: $56.000/(1+1) = 28.000$

C Partisi: $34.000/(0+1) = 34.000$

D Partisi: $20.000/(0+1) = 20.000$

E Partisi: $8.000/(0+1) = 8.000$

Yapılan bu işlem neticesinde en büyük ortalamaya sahip olan partinin 34.000 ile C partisi olduğu görülmektedir. Dolayısıyla dördüncü milletvekilliği C

¹⁶⁵ Yavaşgel, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, s. 120.

partisine aktarılacaktır. Beşinci paylaştırılmayan milletvekilliğinin hangi partiye ait olduğunu belirleyebilmek için bu işlem en son elde edilmiş sonuçlar üzerinde bir kere daha tekrarlanmalıdır. Bunun için yapılacak işlem ise şu şekildedir:

$$\text{A Partisi: } 82.000/(2+1) = 27.333$$

$$\text{B Partisi: } 56.000/(1+1) = 28.000$$

$$\text{C Partisi: } 34.000/(1+1) = 17.000$$

$$\text{D Partisi: } 20.000/(0+1) = 20.000$$

$$\text{E Partisi: } 8.000/(0+1) = 8.000$$

Görüldüğü üzere yapılan bu işlem neticesinde en kuvvetli ortalamaya sahip olan parti B partisidir. Dolayısıyla paylaştırılmayan beşinci milletvekilliği B partisine verilecektir. Bu usule göre yapılan seçimlerde, seçim çevresindeki son durum A partisi 2, B partisi 2, C partisi 1 milletvekilliği elde etmiş, D ve E partileri ise hiçbir milletvekilliği kazanamamıştır.

Bu usule göre yapılan seçimler en yüksek artık usulünde olduğu gibi küçük partiler lehine değil büyük partiler lehine sonuç vermektedir.¹⁶⁶ Mevcut örnekte bu durum açıkça görülmektedir.

2.1.3.2.3. Milli Bakiye (Ulusal Artık) Sistemi

Milli bakiye sistemi artık oyların seçim çevresi bazında değerlendirildiği bir sistem değil bütün artık oyların ve milletvekilliklerinin tek bir merkezde toplandığı ve bunların dağıtımının ulusal düzeyde yapıldığı bir sistemdir. Bu sistemde ülke çapındaki bütün siyasi partilerin almış oldukları toplam artık oylar, ülke çapındaki artık milletvekillikleri toplamına bölünerek “ulusal seçim kotası” bulunur. Sonrasında bütün partilerin toplam artık oyları içerisinde bu ulusal seçim kotasının kaç kere olduğu hesaplanarak, bu partilere ulusal seçim kotasından kaç milletvekilliği verileceği hesaplanmış olur. Milli bakiye sistemi küçük partilerin en çok yararına olan nisbî temsil türüdür.¹⁶⁷

2.1.3.2.4. D'Hondt Sistemi

D'Hondt sistemine göre yapılan seçim hesaplamasında artık oy ve açıkta kalan milletvekilliği yoktur. Bu usulde seçim kotası da bulunmaz ve dolayısıyla milletvekillikleri dağıtılırken seçim kotası ihtiyacı da olmaz. Bu usulde seçim

¹⁶⁶ Yavaşgel, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, s. 122.

¹⁶⁷ Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 285.

çevresinde seçime katılmış olan siyasi partilerin almış oldukları geçerli oylar karşılıklarına sırasıyla yazılır. Bu siyasi partilerin almış oldukları geçerli oy toplamları sırasıyla o seçim çevresinden seçilecek milletvekilleri sayısının toplamına kadar bölünür. (Önce bire, sonra ikiye, üçe, dörde, vs.) Bu bölme işlemi sonucunda elde edilen sayılar siyasal parti ayrımı yapılmaksızın büyükten küçüğe sıralanır. Bu sıralanan sayılar arasında büyükten küçüğe olmak suretiyle, o seçim çevresinde kaç aday çıkacaksa o kadarı seçilir. Dolayısıyla siyasi partiler veya bağımsız adaylar seçilen bu paylar sayısınca milletvekilliği elde etmiş olurlar.¹⁶⁸ Türkiye’de günümüzde d’Hondt sistemi uygulanmaktadır. Bu sistemde örneğin:

200.000 geçerli oyun olduğu bir seçim çevresinden 4 milletvekili seçilecektir. Bu seçime katılan partiler A,B,C ve D partileridir. Partilerin bu seçim çevresinde almış olduğu toplam geçerli oylar şu şekildedir.

A partisi 84.000

B partisi 58.000

C partisi 36.000

D partisi 22.000

Bu partilerin almış oldukları toplam geçerli oyların önce bire, sonra sırasıyla ikiye, üçe ve dörde bölünmesi gerekmektedir. Bu bölme işleminin dörde kadar yapılmasının sebebi seçim çevresinin dört milletvekilinin seçileceği bir seçim çevresi olmasıdır.

A partisi 84.000, $84.000/2=42.000$, $84.000/3=28.000$, $84.000/4=21.000$

B partisi 58.000, $58.000/2=29.000$, $58.000/3=19.333$, $58.000/4=14.500$

C partisi 36.000, $36.000/2=18.000$, $36.000/3=12.000$, $36.000/4=9.000$

D partisi 22.000, $22.000/2=11.000$, $22.000/3=7.333$, $22.000/4=5.500$

Bu hesaplama usulüne göre bu seçim çevresinde A partisi 2, B partisi 1, C partisi 1 milletvekilliği kazanmış, D partisi ise hiçbir milletvekilliği kazanamamıştır.

2.2. Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri

Osmanlı Devleti’nde seçimlerin kurumsal olarak gündeme gelmesi 19. yüzyılın sonlarını bulmuştur. Zira Türk anayasacılık hareketlerinin başlangıcı

¹⁶⁸ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 323-324.

olarak kabul edilen I. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte seçimler gündeme gelmiştir. 1876 yılında ilan edilen I. Meşrutiyet ile birlikte, ilk seçim 1877 yılında yapılmıştır.

Türkiye'de her ne kadar ilk seçimler 1877 tarihinde yapılmış olsa da, Türk siyasal hayatında demokratik olarak kabul edebileceğimiz seçimlerin 1946 yılı itibariyle yapıldığı görülmektedir. Nitekim 1876 Anayasası ile başlayan meşruti rejimler döneminde modern anlamda siyasal partilerden bahsedebilmek mümkün değildir. Bununla birlikte Cumhuriyetin ilk yıllarında farklı siyasal partiler kurulmuş olsa da, yarışmacı bir demokratik ortam oluşturulamamıştır. Ayrıca demokratik seçim ilkelerinin kabul edilmesi ise daha sonraları mümkün olabilmıştır. Nitekim “gizli oy ilkesi” 1876 Kanuni Esasının 66. maddesinde kabul edilmiş olsa da, 1924 Anayasasında bu ilkedен söz edilmemiştir. Seçimlerin demokratikliğinden bahsedilebilmesi için en önemli ilkelerden bir olan genel oy ilkesinin kabulü ise ancak Cumhuriyetin ilanından sonra 1934 yılında olmuştur.¹⁶⁹ Bunun yanında 1946 seçimlerine kadar gerçekleştirilen seçimlere “iki dereceli seçim ilkesi” geçerliydi. Nitekim seçim mevzuatında yapılan değişiklikle birlikte “tek dereceli seçim” ilkesi kabul edilmiş ve bu ilke ilk olarak 1946 seçimlerinde uygulanmıştır.¹⁷⁰ Bu nedenle çalışmada, Türkiye'de uygulanan seçim sistemleri incelenirken, demokratik seçim ilkelerinin nispeten kabul edildiği ve çok partili siyasal hayata geçiş yapıldığı 1946 yılı sonrası seçimleri özelinde değerlendirmeler yapılacaktır.

2.2.1. Çoğunluk Sistemi Uygulamaları (1946-1961)

1946 yılı sonrasında bütün dünyada siyasal ve sosyal anlamda birçok değişiklikler yaşanmıştır. 2. Dünya savaşı sürecinde yaşanan gelişmeler Türkiye'yi sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda birtakım değişiklikler yapmaya itmiştir. Nitekim Türkiye, siyasal anlamda demokratik Batı blokunda yer almayı tercih etmiştir. Bunun sonucu olarak söz konusu ülkelerin siyasal sistemleriyle uyumlu düzenlemeler yapma ihtiyacı doğmuştur. Bu durum ise çok partili siyasal sistem tartışmalarını beraberinde getirmiştir.¹⁷¹

Çok partili siyasal hayata geçiş tartışmaları içerisinde ilk hareket Cumhuriyet Halk Partisi içerisindeki bir grup milletvekili tarafından

¹⁶⁹ Günal, *Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, s. 88.

¹⁷⁰ Naim Sönmez, “Seçim Sisteminin Değiştirilmesinin Bir Aşaması: 1950 Milletvekili Seçim Kanunu”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6/2, 2013, s. 438.

¹⁷¹ Günal, *Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, s. 103.

gerçekleştirilmiştir. Parti içerisindeki bu milletvekilleri, parti tüzüğü ve yasalarda birtakım değişiklikler yapılması ve seçimlerin serbestliğinin sağlanmasına ilişkin bir önergeyi parti yönetimine sunmuşlardır. Bu önergenin reddedilmesiyle birlikte, 18 Temmuz 1945 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılan bu milletvekilleri, Nuri Demirağ önderliğinde Türkiye Kalkınma Partisi'ni kurmuşlardır. Sonrasında ise CHP milletvekilliğinden ayrılan Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü 7 Ocak 1946 da Demokrat Parti'yi kurmuşlardır.¹⁷²

Çok partili hayata geçişle birlikte gerçekleştirilen 1946 seçimleri 5 Haziran 1946 tarih ve 4918 sayılı Mebus Seçim Kanunu'na göre, 1950, 1954 ve 1957 seçimleri ise 16 Şubat 1950 tarih ve 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu'na göre icra edilmiştir. Bu seçimlerin tümünde listeli çoğunluk sistemi uygulanmıştır. Uygulanan bu seçim sistemine göre siyasal partiler her seçim çevresinde, o çevreden çıkacak olan milletvekili sayısı kadar aday içeren liste ile seçimlere katılmışlardır. Nitekim seçim çevrelerinde en fazla geçerli oyu alan, yani oyların çoğunluğunu elde eden parti o seçim çevresindeki milletvekilliklerinin tümünü kazanmış, çoğunluğu elde edemeyen partiler ise hiçbir milletvekilliği elde edememiştir.

Partilerin serbestçe yarıştığı ve iktidarın el değiştirebildiği gerçek anlamda seçimler, ilk olarak 1950 genel seçimleriyle birlikte gündeme gelmiştir.¹⁷³ Nitekim çok partili hayata geçilmesi ve iki dereceli seçimlerden tek dereceli seçimlere geçilmesi gibi bir takım olumlu adımların atıldığı 1946 seçimlerinde gizli oy ve açık sayım ilkelerine yer verilmemiş ve seçimler açık oy ve kapalı sayım ilkelerine göre yapılmıştır. 1946 seçimlerinin gizli oy ve açık sayım ilkelerine göre yapılmaması sebebiyle hararetli tartışmalar yaşanmıştır. Seçimlerden ikinci parti olarak çıkan Demokrat Parti seçim sonuçlarına ve uygulanan seçim yasasının anti-demokratikliğine itirazlarda bulunmuş ancak bu itirazları karşılık bulmayınca 1950 seçimlerine kadar hiçbir mahalli ve ara seçime katılmamıştır.¹⁷⁴

Demokrat Parti'nin seçim sisteminin demokratik olmadığına ve daha adil bir seçim sistemi yapılması yönündeki baskısı sonucunda, 16 Şubat 1950 tarihinde, 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu çıkarılmıştır. Çıkarılan bu 5545 sayılı yasaya göre seçim sisteminde herhangi bir değişiklik öngörülmemiştir. Seçimlerde

¹⁷² Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, s. 239.

¹⁷³ Yavaşgel, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, s. 157.

¹⁷⁴ Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, s. 240-241.

tek dereceli ve liste usulü çoğunluk sistemi uygulanmaya devam etmiştir. Ancak bunun yanında seçimlerin “gizli oy ve açık sayım” ilkelerine uygun bir şekilde yapılacağı ve seçimlerin yargı denetimi altında yapılacağı kabul edilmiştir. Bu sebeple 1950 seçimleri serbest seçimlerin yapılmasına olanak sağlayan ilk seçimler olarak kabul edilmiştir. Nitekim 5545 sayılı yasada bu demokratik ilkelerin kabul edilmesi sonucu seçimlere katılım % 89,3'e yükselmiştir. Seçimlerin sonucunda 27 yıl süren CHP'nin tek parti iktidarı sona ermiş ve Demokrat Parti iktidara gelmiştir.¹⁷⁵ Çıkarılan 5545 sayılı yasa 1954 ve 1957 seçimlerinde de uygulanmıştır. Dolayısıyla bu seçimlerde uygulanan seçim sistemleri de aynıdır.

Listeli çoğunluk sistemleri yönetimde istikrar ilkesini en fazla öne çıkartan seçim sistemidir. Yapılan seçimlerde birinci olan partiler meclis çoğunluğunu elde ederler ve tek partinin çoğunluğuna dayalı hükümetlerin kurulması kolaylaşır. Ancak bu sistemde temsilde adalet büyük oranda zedelenmekte ve bu sebeple sakıncalı bir sistem olarak kabul edilmektedir. Mecliste değişik görüşlerin temsili engellendiği için siyasal gerilimi artırmaktadır. Bu sebeple 1950-1960 döneminde uygulanan seçim sistemi yoğun tartışmalara sebep olmuş ve nisbî temsil sisteminin uygulanması yönünde tartışmalar başlamıştır.¹⁷⁶ Nitekim listeli çoğunluk sisteminin uygulandığı 1954 yılı genel seçimlerinde Demokrat Parti oyların % 55'ini elde etmiş olmasına rağmen parlamentoda 408 milletvekilliği kazanarak, parlamentodaki sandalyelerin % 84'ünü elde etmiştir. Bu sonuçlar listeli çoğunluk sistemindeki orantısızlığın ve dolayısıyla temsil adaletsizliğinin ne derecede olduğunu göstermektedir.

2.2.2. Nisbî Temsil Sistemi Uygulamaları (1960 ve Sonrası)

Nisbî temsil sistemine geçişte, 1960 yılı öncesi uygulanan çoğunluk sisteminin anti-demokratik sonuçları etkili olmuştur. Partilerin seçimlerde almış oldukları oy oranları ile parlamentodaki temsil oranları arasında büyük farklılıklar ortaya çıkmış ve bu durum Türk siyasal hayatında şiddetli tartışmalara sebep olmuştur. Bu sebeple temsil adaletinin sağlanması için nisbî temsil sistemine geçiş tartışmaları ortaya çıkmış ve nihayetinde 1961 yılında 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu çıkartılarak nisbî temsil sistemine geçilmiştir.

¹⁷⁵ Günel, *Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, s. 106-107.

¹⁷⁶ Yavaşgel, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, s. 158.

Nisbî temsil sisteminin en önemli özelliği çoğunluk sisteminin aksine temsilde adaleti ön plana almasıdır. Nitekim bu sistemde partiler güçleri oranında parlamentoda temsilcilik elde edebileceklerdir. 1960 sonrası uygulanan nisbî temsil sistemi, küçük partilerinde mecliste temsilcilik elde edebilmelerini kolaylaştırdığı için parti sayısında artış olmuştur. Bu durum mecliste istikrarsız hükümetlerin kurulmasına ortam hazırlamıştır. Bunun yanında farklı siyasal görüşlerin parlamentoda temsil edilmesi siyasal ve toplumsal gerilimi azaltmıştır.¹⁷⁷

Türkiye’de 1960 sonrası uygulanan seçimlerin tümünde nisbî temsil sistemi uygulanmıştır. Nisbî temsil sistemi uygulanan seçim formüllerine göre çok farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Nitekim 1960 sonrasında Türkiye’de beş farklı nisbî seçim sistemi modeli uygulanmıştır.

2.2.2.1. Çevre Barajlı D’Hondt Sisteminin Uygulandığı Dönem (1961 Seçimleri)

1961 milletvekili seçimleri 298 ve 306 sayılı kanunlara göre yapılmıştır. 306 sayılı yasa milletvekili seçiminde uygulanacak olan kuralları belirleyen Milletvekili Seçimi Kanunu’dur. Bu yasaya göre, yapılacak olan seçimlerde ilk kez nisbî temsil sistemi uygulanacaktır. Partilerin almış oldukları oyların parlamentoda milletvekilliğine dönüştürülmesi esnasında kullanılacak olan hesaplama yöntemi ise yasanın 32. maddesinde belirlenmiştir. 306 sayılı yasanın 32. maddesine göre:

“Seçime katılmış olan siyasi partilerin ve bağımsız adayların adları alt alta ve aldıkları muteber oy sayıları da hizalarına yazılır. Bu rakamlar önce bire, sonra ikiye, sonra üçe... ila, o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşmaya kadar bölünür. Elde edilen paylar, parti ayrımı yapılmaksızın en büyükten, en küçüğe doğru sıralanır. Milletvekillikleri, bu payların sahibi olan ve bağımsız adaylara rakamların büyüklük sırasına göre tahsis olunur.”

306 sayılı yasanın bu maddesine göre siyasal partilerin almış oldukları oy oranlarının parlamentodaki milletvekilliklerine dönüştürülmesinde d’Hondt sisteminin uygulanacağı öngörülmüştür. Ancak bu seçimlerde uygulanan seçim sistemi saf d’Hondt sistemi değil, “çevre barajlı d’Hondt sistemi”dir. Bu sisteme göre belirli bir seçim çevresinde, o seçim çevresinde kullanılan toplam geçerli oy sayısının, yine o seçim çevresinden seçilecek olan milletvekilliği sayısına bölünmesi ile elde edilen “seçim sayısı” bulunur. Bu seçim sayısına ulaşamayan siyasal partiler veya bağımsız adaylar bulunan bu çevre barajının altında kaldıkları

¹⁷⁷ Yavaşgel, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, s. 158

için milletvekilliği kazanamayacaklardır. Dolayısıyla d'Hondt sistemi ile birlikte getirilen bu baraj uygulaması, küçük partilerin parlamentoda az bir ihtimalle bile olsa temsilcilik elde edebilme ihtimallerini ortadan kaldırmıştır. Saf d'Hondt sistemi esasında kuvvetli partilerin lehine olmasının yanında birde çevre barajının getirilmiş olması sebebiyle bu sisteme “yarı çoğunluk sistemi” de denilmiştir.¹⁷⁸

2.2.2.2. Milli Bakiye Sisteminin Uygulandığı Dönem (1965 Seçimleri)

1965 yılı milletvekili seçimleri 13 Şubat 1965 tarihinde yürürlüğe giren 533 sayılı yasaya göre gerçekleştirilmiştir. 533 sayılı yasaya göre, siyasal partilerin veya bağımsız adayların almış oldukları oyların parlamentodaki milletvekilliklerine dönüştürülmesinde kullanılacak olan hesaplama yöntemi değiştirilerek d'Hondt sisteminden “milli bakiye” sistemine geçilmiştir.

Milli bakiye sistemi küçük partilerin meclise girmesini en fazla kolaylaştıran sistemdir. Bu sebeple dönemin en güçlü partisi olan Adalet Partisi milli bakiye sistemine geçişi öngören 533 sayılı yasaya karşı çıkmıştır. Ancak Adalet Partisi'nin tüm engellemelerine rağmen bu yasa yürürlüğe girmiştir.¹⁷⁹

Milli bakiye sistemine göre, her seçim çevresinde, o seçim çevresinde kullanılan toplam geçerli oyun, yine o seçim çevresinden seçilecek olan toplam milletvekilliği sayısına bölünmesi ile “seçim sayısı” bulunur. Partilerin bu seçim çevresinde almış oldukları toplam geçerli oy sayısının, bulunan bu seçim sayısına bölünmesi ile kaç milletvekilliği kazanılacağı belirlenir. Şüphesiz ki milletvekillikleri dağıtıldıktan sonra partilerin artık oyları kalacaktır. İşte milli bakiye sistemi bu artık oyların ülke düzeyinde değerlendirildiği sistemdir.

İlk olarak seçim çevresi bazında milletvekillikleri dağıtıldıktan sonra artık oyların ülke genelinde değerlendirileceği hesaplama geçilir. Bütün seçim çevrelerindeki artık oyların tamamı “milli seçim çevresi”nde toplanır. Milli seçim çevresindeki toplam artık oyun, ülke genelindeki dağıtılamayan toplam artık milletvekili sayısına bölünmesi ile milli seçim sayısı bulunur. Sonrasında her siyasal partinin milli seçim çevresindeki toplam artık oyu, bulunan bu milli seçim sayısına bölünerek artık milletvekillikleri de partilere dağıtılmış olur.

1965 seçimlerinde milli bakiye sistemi uygulanmış olmasına rağmen Adalet

¹⁷⁸ Teziç, *Seçim Sistemleri*, s. 67.

¹⁷⁹ Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, s. 253.

Partisi tek başına iktidar olmuştur. Bu sistemin uygulandığı seçimlerde siyasal parti sayısında artış olmuş ve bütün siyasal partiler mecliste temsilcilik elde edebilmiştir.¹⁸⁰

2.2.2.3. Barajsız D'Hondt Sisteminin Uygulandığı Dönem (1969-1979)

1965 yılı genel seçimlerinde uygulanan milli bakiye sistemi 23 Mart 1968 tarihinde çıkartılan 1036 sayılı yasa ile kaldırılmış, yine aynı yasada seçim sistemi tercihi “barajlı d'Hondt” sistemi olmuştur. Fakat 6 Mayıs 1968 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından serbestlik ilkesini zedelediği gerekçesiyle baraj uygulaması iptal edilmiştir. Dolayısıyla baraj uygulamasının iptal edilmesiyle birlikte 1983 seçimlerine kadar uygulanacak olan seçim sistemi “barajsız”, yani “klasik d'Hondt sistemi” olmuştur.

Seçim sistemindeki bu değişikliğe rağmen 1969 seçimleri, 1965 seçimlerinden farklı bir sonuç ortaya koymamıştır. Yine siyasal parti sayısında artış olmuş ve seçime giren bütün siyasal partiler meclise girebilmiştir. Her iki seçimde de tek bir parti mutlak çoğunluğu sağlayarak hükümeti kuracak güce kavuşmuştur.¹⁸¹

1973 ve 1977 milletvekili seçimlerine gelindiğinde ise seçim sistemi açısından hiçbir değişiklik öngörülmemesine rağmen, her iki seçimde de hiçbir parti tek başına hükümeti kurabilecek çoğunluğa erişememiştir. Dolayısıyla bu dönemde koalisyon hükümetleri kurulmuştur.¹⁸²

2.2.2.4. Çifte Barajlı D'Hondt Sisteminin Uygulandığı Dönem (1983-1991)

1980 öncesinde oluşan zayıf koalisyon hükümetleri, istikrarsız ve güvenoyu alamayan hükümetlerin kurulmuş olması toplumda tedirginliklere yol açmış, ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklar toplumsal kargaşayı artırmıştır. Parlamantonun çalışamaz duruma gelmesi ve şiddet olaylarının artması ile birlikte, 12 Eylül 1980 tarihinde, demokrasi askıya alınarak Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından yönetime el koyulmuştur.¹⁸³

Bu karmaşık süreç sonrasında 1982 yılında yeni bir anayasa yapılmıştır. 7

¹⁸⁰ Günal, *Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, s. 164.

¹⁸¹ Günal, *Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, s. 165.

¹⁸² Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, s. 259-260.

¹⁸³ Varlık ve Ören, *Seçim Sistemleri ve Türkiye'de Seçimler*, s. 114.

Kasım 1982 tarihinde, hazırlanan anayasa taslağı halk onayına sunulmuş ve yüksek bir oranla kabul edilmesi sonucu aynı gün yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe giren 1982 Anayasası'nda seçimlerin serbest, gizli, tek dereceli, eşit, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yargı denetimi ve yönetiminde yapılacağı, dolayısıyla demokratik seçim ilkelerinin kabul edildiği görülmektedir. 1982 Anayasası seçim sistemine ilişkin bir tercihte bulunmamakta ve bu konuyu kanun düzeyinde yapılacak olan düzenlemelere bırakmaktadır.

1980 sonrası dönemde seçim sistemi, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ile belirlenmiştir. 1980 öncesi sancılı koalisyon döneminin etkisi ile birlikte 2839 sayılı yasa, daha çok istikrarın sağlanması amacıyla düzenlenmiştir. Nitekim bu dönemde yeniden, nisbî temsil sistemi türlerinden olan d'Hondt sistemi tercih edilmiştir. Ancak uygulanan model "saf d'Hondt sistemi" değildir. Bunun yanında küçük siyasal partilerin meclise girmesini engellemek amacıyla seçim çevresi ve ülke düzeyinde olmak üzere iki tür baraj uygulanmıştır. Bir kere ülke genelinde kullanılan toplam geçerli oyların % 10'unu elde edemeyen partiler mecliste milletvekilliği elde edemeyeceklerdir. Bunun yanında ayrıca, seçim çevresinde kullanılan toplam geçerli oyların, yine o seçim çevresinden seçilecek olan toplam milletvekili sayısına bölünmesi suretiyle bulunan "seçim sayısı"na erişemeyen siyasal partiler veya bağımsız adaylar, o seçim çevresinden milletvekilliği kazanamayacaklardır.¹⁸⁴ Görüldüğü üzere 2839 sayılı yasa daha çok yönetimde istikrar ilkesini benimsemiş, küçük partilerin meclise girmesini engelleyecek şekilde "çifte barajlı d'Hondt sistemi" tercih edilmiştir. 1983 seçimleri bu sisteme uygun bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

1987 ve 1991 seçimlerinde ise, 28 Mart 1986 tarihli 3270 sayılı kanunla birlikte 2839 sayılı kanun değiştirilerek, çifte barajlı d'Hondt sisteminin yanında "kontenjan adaylığı" uygulaması getirilmiş ve seçim çevresi barajı yükseltilmiştir. Bu dönemde "kontenjan adaylığı"nın uygulanması noktasında çok fazla değişiklikler yapılmıştır. 24 Ağustos 1991 tarihli ve 3757 sayılı kanunla birlikte seçim mevzuatında yapılan diğer bir değişiklikle "tercihli oy" uygulaması getirilmiştir. Dolayısıyla 1991 seçimlerinde seçmenlere, parti listelerindeki adaylar arasında tercih yapabilme imkânı tanınmıştır.

¹⁸⁴ Varlık ve Ören, *Seçim Sistemleri ve Türkiye'de Seçimler*, s. 116-118.

2.2.2.5. Ülke Barajlı D'Hondt Sisteminin Uygulandığı Dönem (1995 ve Sonrası)

23 Temmuz 1995 tarihinde 4021 sayılı kanunla bir anayasa değişikliği yapılmıştır. Bu anayasa değişikliği ile birlikte “seçim kanunlarının, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak bir şekilde düzenleneceği” hüküm altına alınmıştır. Anayasa metninde ilk defa temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerine bu değişiklikle birlikte yer verilmiştir.

TBMM’de yaşanan hükümet krizleri sonucunda, 27 Ekim 1995 tarihinde erken seçim kararı alınmış ve yine bu tarihte 4125 sayılı seçim yasası çıkarılmıştır. Bu değişiklikle birlikte daha önce 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu’ndaki çevre barajı ve % 10’luk ülke barajı korunmuş ancak kontenjan adaylığı ve tercihli oy uygulamasına son verilmiştir.¹⁸⁵ Bu dönemde seçim çevrelerinin düzenlenmesine ve barajlara ilişkin düzenlemeler olmasına rağmen Anayasa Mahkemesi’nin çeşitli iptal kararları sonucunda, ülke genelinde geçerli olan % 10 barajlı d’Hondt sisteminde sabit kalmıştır. İstikrarlı yönetimlerin sağlanması amacıyla korunan bu % 10 barajı, 1995 ve 1999 seçimlerinde tek parti hükümetlerinin kurulmasını sağlamamış, koalisyon hükümetleri 2002 seçimlerine kadar devam etmiştir. 2002 seçimleri ve sonrasında ise, % 10 ülke barajlı d’Hondt sistemi uygulanmaya devam etmesine rağmen Adalet ve Kalkınma Partisi’nin tek başına iktidarı süregelmektedir.

1995 yılından itibaren günümüze kadar, seçim sistemi tercihi noktasında herhangi bir değişiklik söz konusu olmamıştır. Ancak seçim mevzuatında iki önemli değişiklik yapılmıştır.

Seçim mevzuatında yapılan değişikliklerde ilki, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarına oy verme hakkının tanınmasıdır. Bu kapsamda, 1982 Anayasası’nın 67. maddesinin ikinci fıkrasına, “...Yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun, uygulanabilir tedbirleri belirler.” hükmü eklenmiştir. Nitekim bu hükmün kabul edilmesiyle birlikte yurt dışında yaşayan vatandaşların oy kullanabilmesinin önü açılmış bulunmaktadır. Her ne kadar bu hak anayasa nezdinde yurt dışında yaşayan vatandaşlara tanınmış olsa da, bu hakkı etkin

¹⁸⁵ Varlık ve Ören, *Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler*, s. 126.

bir şekilde kullanılması mümkün olmamıştır. Nihayetinde seçim mevzuatında yapılan değişiklikler neticesinde, genel seçimler ekseninde yurt dışında yaşayan vatandaşların ilk defa oy kullandıkları seçimler 7 Haziran 2015 genel seçimleri olmuştur.

Seçim mevzuatında yapılan bir diğer önemli değişiklikle birlikte, 13 Mart 2018 tarihinde 298 sayılı “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun”da yapılan değişiklikle siyasi partilerin ittifak yaparak seçimlere katılabilmesinin önü açılmıştır. Nitekim seçim sistemi yine, % 10 barajlı d’Hondt sistemi olmasına rağmen yapılan bu değişikliklerin seçimler üzerinde etki edebilecek değişiklikler olduğu noktasında şüphe yoktur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YURT DIŞI OYLARI: UYGULAMALAR, ÖRNEKLER VE ÖNERİLER

3.1. Dünyada Yurt Dışı Oy Uygulamasının Gelişimi

Sosyal, siyasal ve ekonomik sebeplerle ülkeler arası göç hareketliliği yeni bir olgu değildir. Bununla birlikte göç kavramı uzun yıllardır incelenen ve tartışılan konulardan biridir. Çağımızda ise, yurttaşlık, ikamet ve oy verme hakkının kapsamının belirlenmesinde ki geleneksel değerlendirmeler artan göç hareketliliği ile birlikte yeniden değerlendirilmesi gereken bir konu olmuştur.¹⁸⁶ Nitekim önceleri, yurttaşların oy verme hakkı ülke içi değerlendirmelere hapsolmuş bir durumda iken, artık bu hak kapsamında ülke sınırlarını aşan değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu bağlamda dünya genelinde birçok ülkede, çeşitli sebeplerle, olabildiğince fazla vatandaşın siyasal katılımını sağlama eğilimi söz konusudur. Bunun yanında ikamet ve yurttaşlık kavramları, seçme hakkı ile yakından ilişkili olması sebebiyle bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi gereken kavramlar olarak yer almaktadır.

Göç hareketliliğinin artması ile birlikte siyasal katılım ve oy verme hakkı kapsamında iki temel konu tartışılmaya başlamıştır. Bunlardan ilki, göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde seçme hakkı/oy verme hakkının ve dolayısıyla temsil hakkına sahip olması yönündeki tartışmalardır. İkincisi ise, göçmenlerin göç ettikleri, kendi anavatanlarında seçme hakkı/oy verme hakkı ve dolayısıyla temsil hakkına sahip olması yönündeki tartışmalardır.¹⁸⁷ Çalışma kapsamında, göçmenlerin oy verme hakkı ve siyasal süreçlere katılımının sağlanması ikinci yönüyle önem taşımaktadır. Nitekim 2007 tarihli Uluslararası Demokrasi ve Seçim Desteği Enstitüsü (İDEA) tarafından hazırlanan raporda, dünya genelinde 115 ülkede, yurt dışında yaşayan vatandaşlarına yurt dışından oy kullanma hakkının verildiği ve bu şekilde seçimlere katılımının sağlandığı tespit edilmiştir.¹⁸⁸ Yurt dışındaki vatandaşlarına oy hakkı veren bu ülkelerin sayısı ise her geçen gün artmaktadır.

Uluslararası Demokrasi ve Seçim Desteği Enstitüsü (İDEA) tarafından hazırlanan raporda, dünya genelinde 115 ülkede, yurt dışında yaşayan vatandaşlarına

¹⁸⁶ Yıldırım, *Gurbetin Oyları*, s. 379.

¹⁸⁷ Yıldırım, *Gurbetin Oyları*, s. 379.

¹⁸⁸ IDEA Voting From Abroad: The International IDEA Handbook. International Institute for Democracy and Electoral Assistance Handbook Series. Stockholm 2007, s. 3.

ülke içerisinde yapılan seçimlerde oy kullanma hakkı tanınmıştır. Ancak bu oy kullanma hakkının hangi seçimlerde geçerli olacağına dair düzenlemeler ülkelere göre farklılaşmaktadır. Nitekim yurt dışında yaşayan vatandaşlara, bu 115 ülkenin 31 tanesinde sadece parlamento seçimlerinde, 14 tanesinde yalnızca cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, 20 tanesinde hem parlamento hem cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, 11 tanesinde referandumlar ile parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, 7 tanesinde cumhurbaşkanlığı seçimleri ve referandumlarda, 6 tanesinde parlamento, cumhurbaşkanlığı ve yerel seçimler ile referandumlarda oy kullanma hakkı tanınmıştır.¹⁸⁹

Dünya genelinde seçim yapılmayan ve seçim yapılsa bile yurt dışındaki vatandaşlarına oy verme hakkı tanımayan ülkeler mevcut olmakla birlikte, Collyer'in yaklaşımına göre, demokratik olarak kabul edilebilecek ülkelerde, yurt dışında yaşayan vatandaşların oy kullanma hakkını nasıl kullanacakları ve bu hakkın kapsamı, ülkelere göre farklılaşan üç değişik yaklaşımla düzenlemelere konu olmuştur.¹⁹⁰ Bu yaklaşımlardan birincisini benimseyen ülkelerde, yurt dışında yaşayan vatandaşlara ana vatanlarında son ikamet ettikleri yerlerde oy verme hakkı tanınmaktadır. Ancak bu seçimlerde yurt dışında yaşayan vatandaşlar oy kullanabilmek için ülkelerine geri dönmek zorundalardır. Bu yöntem esasen, "yurtdışından oy kullanma hakkı" kapsamında değerlendirilebilecek bir durum değildir. Nitekim oy kullanabilmek için çok uzun ve masraflı bir yolculuk yaparak ülkelere gelmek durumunda kalacaklardır. Bu durumda yurt dışında yaşayan vatandaşlar açısından seçimlere katılımın çok düşük seviyelerde kalacağı şüphesizdir. Dolayısıyla oy kullanma hakkının, yurt dışında yaşayan vatandaşlara verilmiş olmasının uygulamada bir anlamı kalmamış olacaktır. İkinci ve Türkiye'de de uygulanan yaklaşımı benimseyen ülkelerde ise, yurt dışında yaşayan vatandaşlar anavatanlarında ki seçimlerde, yurt dışında buldukları yerden, yani anavatanına gelmeden oy haklarını kullanabilmektedirler. Buna göre yurt dışında yaşayan vatandaşlar buldukları ülkelerdeki yurt dışı temsilciliklerinde, uygun yerlerde kurulan sandıklarda veya posta, elektronik oylama gibi yöntemlerle seçimlere katılabilmektedirler. Yurt dışındaki vatandaşların kullanmış olduğu oylar ülke içerisinde kullanılmış oylar gibi değerlendirilmekte ve ülke içerisinde bulunan seçim

¹⁸⁹ IDEA Voting From Abroad, s. 17.

¹⁹⁰ Michael Collyer, "A Geography of Extra-Territorial Citizenship: Explanations of External Voting", *Migration Studies*, 2/1, 2014, s. 62-64.

bölgelerine aktarılmaktadır. Bu yaklaşım, birincisine göre daha uygulanabilir bir model ortaya koymaktadır. Nitekim vatandaşların oy hakkı, buldukları yerlere yakın sandıklar kurmak suretiyle kolaylaştırılmıştır. Bu durumda seçime katılımın daha fazla olması kaçınılmazdır. Yurt dışında yaşayan vatandaşların parlamentoda temsiline imkânı veren ve gerçek anlamda bir temsil ilişkisi kuran üçüncü yaklaşım çalışma kapsamında önem taşımaktadır. Nitekim bu yaklaşıma göre, yurt dışında yaşayan vatandaşlar oy haklarını kullanmak suretiyle, anavatanlarında ki yasama meclislerinde doğrudan temsil edilmektedirler. “Doğrudan temsil amacıyla yurt dışından oy (*vote abroad for direct representation*)” olarak adlandırılan bu yaklaşım yurt dışı vatandaşları için gerçek anlamda bir temsil imkânı sunmaktadır. Nitekim seçme ve seçilme hakları birbirinden ayrılmaksızın bütün olarak değerlendirilmesi gereken haklardır. Diğer yaklaşımlarda yurt dışındaki vatandaşlara seçme hakkı verilmiş iken bunun tamamlayıcısı olan seçilme hakkı bir yönüyle eksik kalmaktadır. Kuramsal bir temsil ilişkisinden bahsedilebilmesi için vatandaşlara seçme hakkı ile birlikte seçilme hakkının da tam anlamıyla verilmiş olması gerekmektedir. Nitekim ilk iki yaklaşımda yurt dışındaki vatandaşlar anavatanlarındaki seçimlerde sadece parlamento üyelerinin belirlenmesine etki eden bir seçmen olarak görülmektedir. Ancak üçüncü yaklaşımda yurt dışında yaşayan seçmen, anavatanlarındaki seçimlerde oy kullanma hakkına sahip olmanın yanında, kendisi gibi yurt dışında yaşayan vatandaşları temsilen seçimlerde aday olabilmekte ve doğrudan yurt dışı vatandaşlarının oylarıyla parlamentoda milletvekili olabilmektedir.

Dünya genelinde yurt dışında yaşayan vatandaşlara oy hakkı tanıyan ülkelerin sayısı gün geçtikçe artmakla birlikte, ülkelerin bu hakkı tanımalarının farklı saikleri olduğu ileri sürülmektedir. Bir yönüyle, bu hakkın tanınması demokratik ülkelerde siyasal katılımı artırma, olabildiğince çok vatandaş yönetimi sürecine dâhil etme çabasıyla kaynaklanmaktadır. Diğer bir yönüyle, bu hakkın tanınması otoriter ya da geçiş sürecinde olan devletlerde, uluslararası alanda meşruiyet kazanma çabası amacıyla, yöneticilerin yönetilenler karşısında ki kısmi tavizlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Yurt dışından oy verme uygulamasının içeriği ve yöntemleri ülkeler nezdinde yakından incelendiğinde, farklı motivasyonlarla bu uygulamaya geçişin olduğu görülmektedir.¹⁹¹ Nitekim yurt dışında yaşayan vatandaşlarının doğrudan parlamentoda temsilini sağlayan yöntemi tercih eden ülkelerde, bu

¹⁹¹ Yıldırım, *Gurbetin Oyları*, s. 381-382.

uygulamaya geçiş motivasyonunun siyasal katılımı artırmak ve daha demokratik bir temsil süreci yaratmak amacına yönelik olduğu şüphesizdir. Buna karşın sadece oy kullanma hakkı tanıyan rejimlerde bu uygulamaya geçiş saiki sorgulanmaya açıktır.

Tüm bunların yanında yurt dışı vatandaşlarının, tabi oldukları ülkelerde yapılan seçimlerde oy kullanma hakkı verilmesinin doğru bir yaklaşım olmadığına yönelik görüşler de mevcuttur. Bu karşı görüşlere göre, ülke içerisinde yapılan seçimlerin sonuçları, yurt dışında yaşayan vatandaşları doğrudan etkilememektedir. Bu sebeple yurt dışında yaşayan vatandaşlar oy kullanırken ülke içinde yaşayan vatandaşlara göre, daha az sorumluluk taşıyarak tercihte bulunmaktadırlar. Bunun yanında yurt dışında yaşayan vatandaşların, çoğu zaman oy kullanırken adaylar hakkında yeterli bilgi sahibi olamadan bir tercihte bulunmak zorunda kalmaktadırlar. Yine, yurt dışında bulunan vatandaşların seçimlere katılımının sağlanması, ülke için fazladan maliyet yapılmasını gerektirmekte ve bu maliyet ülke topraklarında yaşayan vatandaşlara yüklenmektedir. Tüm bunların yanında yurt dışında kurulacak sandıklarda seçim güvenliği ve gizliliğinin sağlanması, görevli personellerin yeterli olmayışı sebebiyle tehlikeye düşmektedir.¹⁹² Bu kapsamda eleştiriler bulunmasına rağmen yurt dışında yaşayan vatandaşlarına oy kullanma hakkı veren ülkelerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Nitekim 2007 yılında 115 ülkede bu hak tanınmışken 2012 yılında yapılan araştırmaya göre, bu sayı 138'e çıkmıştır.¹⁹³

3.2. Yurt Dışı Vatandaşlarının Parlamentoda Doğrudan Temsilinin Sağlandığı Örnek Ülkeler

Dünya genelinde yurt dışı oylarının değerlendirilmesi bakımından farklı yaklaşımlar benimsenmiştir. Bazı ülkelerde yurt dışında yaşayan vatandaşların oyları ülke içerisindeki seçim bölgelerine, bu vatandaşların son ikamet ettikleri yer göz önünde alınarak eklenmekte iken bazı ülkelerde yurt dışında yaşayan vatandaşlar için özel seçim bölgeleri oluşturulmaktadır. İkinci durumda, yurt dışında kullanılan oylar, her bir partinin kazandığı toplam oya eklenmektedir. Bunun yanında bazı ülkeler, yurt dışında yaşayan vatandaşlara oy kullanma hakkı vermekle birlikte, yurt dışındaki

¹⁹² Jeremy Grace, "Challenging the Norms and Standards of Election Administration: External and Absentee Voting" in *Challenging the Norms and Standards of Election Administration*. IFES (International Foundation for Electoral Systems), 2007, s. 38.

¹⁹³ Marco Lisi, Ana Maria Belchior, Manuel Abrantes and Joana Azevedo, "Out of Sight, Out of Mind? External Voting and the Political Representation of Portuguese Emigrants", *South European Society and Politics*, 20/2, 2015, s. 269.

vatandaşların ülke içerisinde bulunan parlamentoda temsilini de sağlamaktadır.¹⁹⁴ Bu durumda yurt dışında yaşayan vatandaşlar kullandıkları oylar neticesinde belirledikleri temsilcileri ile birlikte parlamentoda doğrudan temsil edilebilme hakkına kavuşmaktadırlar.

Dünya genelinde yurt dışında yaşayan vatandaşların, ülke içerisinde bulunan parlamentoda doğrudan temsilinin sağlandığı 11 ülke bulunmaktadır. Avrupa kıtasında yurt dışında yaşayan vatandaşların anavatanlarında bulunan parlamentolarda temsil edildiği ülkeler Fransa, İtalya, Portekiz ve Hırvatistan iken; Amerika kıtasında Kolombiya, Ekvator ve Panama; Afrika Kıtasında ise Cezayir, Mozambik, Yeşil Burun Adaları (Cape Verde) ve Angola'dır.¹⁹⁵

3.2.1. Avrupa

Avrupa kıtasında, yurt dışında yaşayan vatandaşlarının doğrudan parlamentoda temsilini sağlayan ülkelerden biri Fransa'dır. Fransa yasama organı iki meclisli bir parlamento yapısına sahiptir: Fransa Millet Meclisi (Assemblée Nationale) ve Senato (Sénat). Millet meclisinde halkın, senatoda ise yerel yönetimlerin temsili sağlanmaktadır. 2008 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile birlikte yurt dışında yaşayan Fransız vatandaşlarının parlamentoda temsilinin önü açılmıştır. Nitekim 2008 yılında yapılan değişikliklerle beraber, Anayasanın 24. maddesinde yurt dışında yaşayan Fransız vatandaşlarının Millet Meclisi ve Senato'da temsil edileceği hüküm altına alınmıştır.¹⁹⁶ Yapılan bu anayasa değişikliği ile birlikte yurt dışında yaşayan Fransız vatandaşlarının seçime katılımı ve temsilinin sağlanması adına yasal düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan yasal düzenlemeler neticesinde Millet Meclisinde, yurt dışında yaşayan Fransızlara 11 üyelik bir kota ayrılmıştır. Böylece toplamda azami 577 üyesi bulunan Millet Meclisi üyelerinin 556'sı anayurt Fransa'dan, 10'u denizaşırı bölgelerden ve 11'i yurt dışında yaşayan Fransız vatandaşları tarafından seçilir hale gelmiştir.¹⁹⁷ 2008 yılında yapılan bu değişik neticesinde yurt dışında yaşayan Fransızlar, Millet Meclisinde doğrudan

¹⁹⁴ Nermin Abadan-Unat, Volkan Çıdam, Dilek Çınar, Zeynep Kadirbeyoğlu, Selcan Kaynak, Bahar Özay ve Sercan Taş, *Avrupa'da Yaşayan Türklerin Oy verme Davranışları ve 2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, Aralık 2014, İstanbul, s. 7.

¹⁹⁵ IDEA Voting From Abroad, s. 28.

¹⁹⁶ "Constitution of France", https://www.constituteproject.org/constitution/France_2008?lang=en, (13.04.2019)

¹⁹⁷ Hüdayi Şencan, "Çatışmacı Parlamentarizmden Melez Biz Çözümü: Fransa'da Yarı Başkanlık Sistemi", *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Yarı-Başkanlık Sistemi (Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri)*, Semra Gökçimen (ed.), TBMM Basımevi, Ankara 2017, s. 58-60.

temsil edilebilme imkânına kavuşmuştur.

Fransa’da bugün yürürlükte bulunan anayasa, 2008’de revize edilen 1958 tarihli anayasadır. Anayasanın 27. maddesinde, “hiçbir meclis üyesinin emredici vekâletle bağlı olmaksızın seçileceği” hüküm altına alınmıştır.¹⁹⁸ Emredici vekâlet yasağını içeren bu hüküm göz önüne alındığında Fransa’da temsili vekâlet ilkesinin kabul edildiği söylenebilir. Dolayısıyla parlamentoya seçilen milletvekilleri, yalnızca kendilerini seçen seçim bölgesini değil, bütün ülkeyi temsil etmektedirler.

2008’de revize edilen anayasa ile birlikte yurt dışındaki vatandaşların seçimlere katılımı elektronik oylama, vekâleten oy verme ve elçilik ve konsolosluklarda şahsen oy kullanma yöntemleriyle sağlanmaktaydı. Ancak 2017’de siber saldırı riski sebebiyle elektronik oylama iptal edildi.¹⁹⁹

Çalışma kapsamında örnek teşkil eden bir diğer Avrupa ülkesi ise İtalya’dır. İtalya parlamento yapısı çift meclislidir. Resmi adı İtalyan Parlamentosu’dur. (Parlamento Italiano). Parlamento, Temsilciler Meclisi (Camera dei Deputati) ve Cumhuriyet Senatosu (Senato della Repubblica) adı verilen iki meclisten oluşur. Parlamantonun her iki kanadında da yurt dışında yaşayan vatandaşlar tarafından seçilecek olan temsilcilere kota ayrılmıştır. Genel oy ilkesine uygun ve tek dereceli seçim sistemi ile seçilen, toplamda 630 üyesi bulunan Temsilciler Meclisinin 12 üyesi yurt dışı seçim bölgesinden seçilmektedir. Toplamda 315 senatörü bulunan Cumhuriyet Senatosunun ise 6 üyesi yurt dışı seçim çevresinden seçilmektedir.²⁰⁰ İtalya’da yürürlükte bulunan 1947 tarihli Anayasanın 67. maddesine göre, her milletvekilinin ülkeyi temsil ettiği hüküm altına alınmış ve emredici vekâlet yasağı kabul edilmiştir.²⁰¹ Dolayısıyla parlamentoya seçilen milletvekilleri sadece kendi seçim çevrelerini değil, bütün ülkeyi temsil etmektedirler.

İtalya dışında yaşayan İtalya vatandaşlarına parlamento seçimleri ve referandumlarda oy kullanma hakkı 2000 yılında yapılan anayasa değişikliği ile birlikte verilmiştir. Ancak buna ilişkin yasal düzenlemeler 2001 Mayıs ayı

¹⁹⁸ “Constitution of France”, (13.04.2019)

¹⁹⁹ “International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA)”, <https://www.idea.int/data-tools/country-view/86/52>, (13.04.2019).

²⁰⁰ Mehmet Solak, “İstikrarsız Hükümetler ve Sürekli Reform Arayışı: İtalya’da Parlamenter Sistem”, *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Parlamenter Sistem (Almanya, Güney Afrika, Hindistan, İngiltere, İtalya ve Japonya Örnekleri)*, Havvana Yapıcı Kaya (ed.), TBMM Basımevi, Ankara 2015, s. 246-248.

²⁰¹ “Constitution of Italy”. https://www.constituteproject.org/constitution/Italy_2012?lang=en, (13.04.2019)

seçimlerinden birkaç ay sonra, 2002 yılının başlarında gerçekleştirilmiştir. Nitekim yurt dışında yaşayan İtalya vatandaşları ilk defa 2003 yılında yapılan referandumda oy kullanabilmişlerdir.²⁰² Yurt dışında yaşayan İtalya vatandaşları posta yoluyla oy haklarını kullanmaktadırlar.²⁰³

İtalya seçim sistemi çoğunluk ve nisbî temsil sistemlerinin karışımı halinde oluşturulmuştur. Seçimler bölge esasına göre gerçekleştirilmektedir. Yurt dışında yaşayan vatandaşların da seçimlere katılımının sağlanması adına yurt dışı seçim bölgesi oluşturulmuştur. Temsilciler Meclisi üyelerinin belirlenmesi için yapılan seçimlerde, 28 ülke içi seçim bölgesi, 1 yurt dışı seçim bölgesi oluşturulmuştur. Senato için yapılan seçimlerde ise 20 ülke içi seçim bölgesi, 1 yurt dışı seçim bölgesi bulunmaktadır. Oluşturulan bu yurt dışı seçim bölgesi 4 coğrafi alana ayrılmıştır. 1. alan Avrupa, 2. alan Güney Amerika, 3. alan Kuzey ve Orta Amerika, 4. alan ise Afrika, Asya, Okyanusya ve Antartika'yı bünyesinde barındırmaktadır. Oluşturulan bu her coğrafi bölgeden en az bir temsilci ve bir senatör seçilmektedir. Geri kalan kontenjanlar ise nüfus yoğunluklarına göre doldurulmaktadır.²⁰⁴

İtalya'da, yurt dışında yaşayan İtalya vatandaşlarının ilk defa oy kullandıkları seçimler 2006 yılında yapılan parlamento seçimleri olmuştur. Bu seçimlerde yurt dışında yaşayan vatandaşların seçimlere katılım oranı her ne kadar düşük seviyelerde kalmış olsa da, yurt dışı oylarının seçim sonuçlarına etkisi büyük olmuştur. Parlamento yapısında önemli değişikliklere sebep olmuştur.²⁰⁵

Çalışma kapsamında örnek teşkil eden bir diğer Avrupa ülkesi Portekiz'de, Portekiz vatandaşlarını temsil eden meclis Cumhuriyet Meclisi (Assembleia da República) adıyla anılmaktadır. Tek meclisli bir parlamento yapısına sahiptir. Cumhuriyet Meclisi üyeleri kanunen belirlenen seçim çevrelerinden seçilir. Seçim sistemi nisbî temsil sistemine uygun bir şekilde oluşturulmuştur ve temsilcilerin belirlenmesine kullanılan hesaplama yöntemi olarak d'Hondt sistemi tercih edilmiştir.²⁰⁶

²⁰² IDEA Voting From Abroad, s. 29-31.

²⁰³ "International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA)", <https://www.idea.int/data-tools/country-view/41/52>, (13.04.2019).

²⁰⁴ OSCE: Office for Democratic Institutions and Human Rights, The Italian Republic Parliamentary Elections 4 March 2018, s. 6.

²⁰⁵ Nermin Abadan-Unat, Volkan Çıdam, Dilek Çınar, Zeynep Kadirbeyoğlu, Selcan Kaynak, Bahar Özay ve Sercan Taş, *Avrupa'da Yaşayan Türklerin Oy verme Davranışları ve 2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2014, İstanbul, s. 7.

²⁰⁶ "Constitution of Portugal", https://www.constituteproject.org/constitution/Portugal_2005?lang=en,

Portekiz Cumhuriyet Meclisi'nde, 1976 yılından beri, yurt dışında yaşayan vatandaşların temsili sağlanmaktadır. Portekiz seçim sistemine göre, yurt dışında Portekiz vatandaşlarını temsilen iki seçim bölgesi oluşturulmuştur. Bunlardan ilki Avrupa'da yaşayan Portekiz vatandaşları iken, diğeri Avrupa dışında yaşayan Portekiz vatandaşlarından oluşmaktadır. Oluşturulan bu iki bölgeden Cumhuriyet Meclisine ikişer temsilci seçilmektedir. Fakat herhangi bir seçim bölgesinde kullanılan toplam oy 55.000'i bulmazsa, o bölgeden Cumhuriyet meclisine seçilecek olan temsilci sayısı bire düşmektedir.²⁰⁷ Yürürlükte bulunan 1976 tarihli Anayasanın 152. maddesine göre, parlamentoya seçilen milletvekilleri, sadece seçildikleri seçim çevresini değil, bütün ülkeyi temsil etmektedirler.²⁰⁸ Yurt dışında yaşayan Portekiz vatandaşları buldukları yerde kurulan sandıklarda şahsen oy kullanma veya posta yoluyla oy kullanma şeklinde seçimlere katılım sağlayabilmektedirler.²⁰⁹

Portekiz'de 1997 yılında yapılan anayasa değişikliklerine kadar, yurt dışında yaşayan Portekiz vatandaşlarının Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve referandumlarda oy kullanma hakkı bulunmamaktaydı. 1997 yılında yapılan bu anayasal değişikliklerle birlikte, yurt dışında yaşayan Portekiz vatandaşları Cumhuriyet meclisi seçimlerinin yanı sıra, cumhurbaşkanlığı seçimleri ve referandumlarda da oy kullanma hakkına sahip oldular. Bu değişikliklerle birlikte yurt dışında yaşayan Portekiz vatandaşları ile yurt içinde yaşayan vatandaşların oy haklarının kapsamı eşitlenmiştir. Yurt dışında yaşayan Portekiz vatandaşlarının oy kullanma hakkı kapsamının genişletilmesine rağmen, ilk defa oy kullandıkları 2001 cumhurbaşkanlığı seçimlerine yurt dışı seçmenlerinin katılım oranı çok düşük seviyelerde kalmıştır.²¹⁰

Yurt dışında yaşayan vatandaşlarına parlamentoda temsil edilebilme hakkı veren bir diğeri Avrupa ülkesi Hırvatistan'dır. Hırvatistan tek meclisli parlamento yapısına sahiptir. Halkı temsil eden meclis Hırvat Parlamentosu (Sabor) adıyla anılmaktadır. Hırvat Parlamentosu, gizli oy, genel oy ve eşit oy ilkelerine uygun bir şekilde yapılan seçimler neticesinde, en az 100, en fazla 160 üyeden oluşmaktadır. Hırvatistan dışında yaşayan Hırvat vatandaşlarının parlamento ve cumhurbaşkanlığı

(15.04.2019).

²⁰⁷ IDEA Voting From Abroad, s. 30.

²⁰⁸ "Constitution of Portugal", (15.04.2019).

²⁰⁹ "International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA)",

<https://www.idea.int/data-tools/country-view/247/52>, (15.04.2019).

²¹⁰ IDEA Voting From Abroad, s. 83.

seçimlerinde oy kullanma hakları bulunmaktadır.²¹¹

Hırvat Parlamentosu'nun seçimlerine ilişkin 1995 yılında yapılan düzenlemeler neticesinde ülke seçim bölgelerine ayrılmıştır. Anılan düzenlemeye göre ülke 10 seçim bölgesine ayrılmış ve bir tane de yurt dışı seçim bölgesi oluşturulmuştur. Toplam 11 seçim bölgesinden, yurt dışı seçim bölgesi de dâhil 12'şer temsilcinin seçileceği hüküm altına alınmıştır. Ancak yurt dışındaki vatandaşlara parlamentoda 12 temsilcilik verilmesinin fazla olduğuna yönelik eleştiriler neticesinde seçim yasasında değişikliklere gidilmiştir. Yapılan değişiklikler neticesinde yurt dışında yaşayan Hırvat vatandaşları tarafından seçilecek olan parlamento temsilcilerinin sayısı en fazla 6 olacak şekilde sınırlanmıştır. Anılan düzenlemede Hırvat Parlamentosu'nda yurt dışı seçim bölgesinden seçilecek olan temsilci sayısı, yurt içinde kullanılan oy sayılarına karşı gelecek sandalye sayısına göre belirlenecek bir hesaplama neticesinde, 6 veya daha az olacak şekilde düzenlenmiştir. Örneğin; 2003 yılında gerçekleştirilen yasama meclisi seçimlerinde, yurt dışı oyları ile birlikte parlamentoda yurt dışı vatandaşlarını temsilen 4 milletvekili seçilmiştir.²¹² Yurt dışında yaşayan Hırvatistan vatandaşları yurt dışında buldukları yerlerdeki elçilik veya konsolosluklarda kurulan sandıklarda şahsen oy kullanmak suretiyle seçimlere katılım sağlamaktadırlar.²¹³

3.2.2. Amerika

Güney Amerika'nın önemli ülkelerinden biri olan Kolombiya, ülke dışında yaşayan vatandaşlarına parlamentoda temsil edilebilme hakkını tanıyan ülkelerden biridir. Kolombiya'da yürütmenin tek başlı olması ve başkanın doğrudan halk tarafından seçilmesi kriterlerini dikkate aldığımızda başkanlık sisteminin uygulandığı görülmektedir. Parlamento ise, Temsilciler Meclisi (Cámara de Representantes) ve Senato (Senado) olmak üzere iki kanattan oluşmaktadır.²¹⁴

1991 Kolombiya Anayasası'nın 176. maddesine göre, parlamentonun ilk kanadı olan Temsilciler Meclisinde, siyasal azınlıklar, etnik gruplar ve yurt dışında yaşayan Kolombiyalı vatandaşların temsil edileceği özel bir seçim bölgesi

²¹¹ "Constitution of Croatia", https://www.constituteproject.org/constitution/Croatia_2013?lang=en, (16.04.2019)

²¹² IDEA Voting From Abroad, s. 29.

²¹³ "International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA)", <https://www.idea.int/data-tools/country-view/124/52>, (16.04.2019).

²¹⁴ Abdulkadir Pekel, "Koalisyonlu Başkanlık Sistemi: Kolombiya", *Dört Kıtada Başkanlık Sistemi*, İlyas Doğan ve Serdar Ünver (ed.), Astana Yayınları, Ankara 2017, s. 270-272.

oluşturulabileceği hüküm altına alınmıştır. Söz konusu düzenlemeye göre, bu seçim bölgesinden en fazla 4 temsilcinin parlamentoda sandalye elde edebileceği kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte Anayasanın 171. maddesinde yurt dışında yaşayan Kolombiyalı vatandaşların Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde de oy kullanabileceği hüküm altına alınmıştır. Yürürlükte bulunan 1991 tarihli Kolombiya Anayasasının 176. maddesine göre, siyasal azınlıklar, etnik gruplar ve yurt dışında yaşayan vatandaşları parlamentoda temsil edecek 4 sandalye ayrılmıştır. Bu sandalyelerden bir tanesi ise yurt dışında yaşayan Kolombiya vatandaşların temsilini sağlamak için tahsis edilmiştir.²¹⁵ İlk defa 2002 yılında yapılan parlamento seçimleri ile birlikte temsilciler meclisinde tahsis edilen bu koltuğa, yurt dışında yaşayan vatandaşlar tarafından bir temsilci seçilmiştir.²¹⁶ Yurt dışında yaşayan Kolombiyalı vatandaşlar buldukları yerlerde kurulan seçim sandıklarında şahsen oy kullanmak suretiyle seçimlere katılım sağlamaktadırlar.²¹⁷

Parlamentoda yurt dışında yaşayan vatandaşlarının temsilini sağlayan bir diğer Güney Amerika ülkesi Ekvator'dur. 2008 tarihli Ekvator Anayasasının 118. maddesi Millet Meclisi'nin oluşumunu düzenlemiştir. İlgili maddeye göre Millet Meclisi'nde yurt dışında yaşayan Ekvator vatandaşlarının temsilinin sağlanacağı ve buna ilişkin yasal düzenlemeler yapılacağı hüküm altına alınmıştır. 2008 tarihli Ekvator Anayasası bir geçiş düzeni öngörmüştür. Öngörülen geçiş düzenine ilişkin olarak, anayasaya eklenen geçici hükümlerin ikinci bölümünde seçimlere ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Bu ikinci bölüme eklenen 3. maddeye göre, Millet Meclisinin, ulusal bölgelerden ve yurt dışında yaşayan vatandaşlar için oluşturulmuş özel bir bölgeden seçileceği hüküm altına alınmıştır. Yine anılan düzenlemeye göre, toplamda 15 olan meclis üyelerinin 6 tanesinin yurt dışı seçim bölgesinden seçileceği hüküm altına alınmıştır. Bu 6 üyenin ikisi Avrupa, Pasifik Kıyıları ve Asya'dan; ikisi Kanada ve Amerika Birleşik Devletlerinden; ikisinin de Latin Amerika, Karayipler ve Afrika'dan seçileceği belirlenmiştir.²¹⁸

Güney Amerika ülkelerinden Panama'da, ülke anayasasının 162. Maddesine

²¹⁵ "Constitution of Columbia",

https://www.constituteproject.org/constitution/Colombia_2015?lang=en, (20.04.2019).

²¹⁶ IDEA Voting From Abroad, s. 29.

²¹⁷ "International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA)",

<https://www.idea.int/data-tools/country-view/82/52>, (20.04.2019).

²¹⁸ "Constitution of The Republic of Ecuador",

https://www.constituteproject.org/constitution/Ecuador_2015?lang=en, (21.04.2019).

uygun olarak nisbî temsil sistemi tercih edilmiştir.²¹⁹ 2008 yılında yapılan kanuni düzenlemeler neticesinde yurt dışında yaşayan Panama vatandaşlarına oy hakkı tanınmıştır.²²⁰ Ancak bu vatandaşların yurt dışından oy kullanma hakları cumhurbaşkanlığı seçimleri ile sınırlıdır.²²¹ Yurt dışında yaşayan Panama vatandaşlarının parlamento seçimlerinde veya referandumlarda oy hakkı bulunmamaktadır.²²²

3.2.3. Afrika

Afrika Kıtası ülkelerinden Mozambik, yurt dışında yaşayan vatandaşlarına ulusal mecliste temsil hakkı veren ülkelerden biridir. Mozambik yasama organı tek meclislidir. Cumhuriyet Meclisi olarak anılan parlamento 250 üyeden oluşmaktadır. Ülkede seçimler, seçim bölgelerine ayrılmak suretiyle gerçekleştirilmektedir. Her bir seçim bölgesinden seçilecek olan temsilci sayısı, bölgelerin nüfus yoğunluğuna göre değişiklik göstermektedir.²²³ 1 Aralık 1990 yılında kabul edilen Anayasa ile birlikte Cumhuriyet Meclisi'nde bulunan 250 koltuğun ikisi yurt dışında yaşayan Mozambik vatandaşlarını temsil etmek üzere ayrılmıştır. Yurt dışında yaşayan vatandaşların seçimlere katılımını sağlamak adına Afrika ve Afrika dışında yaşayan vatandaşları içine alan iki seçim bölgesi oluşturulmuştur. Ancak 2004 yılında yapılan yeni anayasa ile birlikte yurt dışı seçim çevreleri yeniden düzenlenerek, Afrika ve Avrupa seçim bölgeleri olarak değiştirilmiştir. Bu oluşturulan iki yurt dışı seçim bölgesinden birer tane temsilci, yurt dışında yaşayan Mozambikli vatandaşlar tarafından seçilecektir. 2004 yılında yapılan bu anayasal düzenleme birlikte yurt dışında yaşayan vatandaşlara parlamento seçimlerinin yanı sıra Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de oy kullanma hakkı tanınmıştır.²²⁴ Yurt dışında yaşayan Mozambik vatandaşları yurt dışında buldukları yerlerdeki elçilik ve konsolosluklarda şahsen oy kullanmak suretiyle seçimlere katılım sağlamaktadırlar.²²⁵ Mozambik Anayasası'nın 135. maddesine göre, ülkede seçimler genel oy, eşit oy, gizli oy ve

²¹⁹ "Political Constitution of the Republic of Panama", https://www.constituteproject.org/constitution/Panama_2004?lang=en, (21.04.2019).

²²⁰ IDEA Voting From Abroad, s. 14.

²²¹ IDEA Voting From Abroad, s. 14.

²²² Panama'da, yurt dışında yaşayan Panama vatandaşlarının parlamentoda doğrudan temsil edildiğine dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

²²³ "African Democracy Encyclopaedia", <https://www.eisa.org.za/wep/moz2009registration.htm>, (25.04.2019).

²²⁴ IDEA Voting From Abroad, s. 30.

²²⁵ "International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA)", <https://www.idea.int/data-tools/country-view/222/52>, (30.04.2019).

kişisel oy ilkelerine uygun bir şekilde yapılmaktadır. Yine aynı maddenin ikinci fıkrasında, seçimlerin nisbî temsil ilkesine göre yapılacağı hüküm altına alınmıştır. Anayasanın 168. maddesine ise, Cumhuriyet Meclisi'ne seçilen milletvekillerinin yalnızca kendi bölgelerini değil, bütün ülkeyi temsil ettiklerini hüküm altına almıştır.²²⁶

Yeşil Burun Adaları (Cape Verde), yurt dışında yaşayan vatandaşlarının parlamentoda temsilini sağlayan Afrika kıtası ülkelerinden biridir. Yurt dışında yaşayan Yeşil Burun Adaları vatandaşları, halen yürürlükte bulunan 1980 tarihli Anayasada, 1992 yılında yapılan değişiklik ile birlikte, yurt dışından kullandıkları oylarla birlikte mecliste temsilcilik elde etme hakkına sahip olmuşlardır. Yapılan bu anayasal düzenleme ile birlikte, yurt dışında yaşayan vatandaşların parlamento seçimlerinde oy kullanabilmeleri için üç ayrı yurt dışı seçim çevresi oluşturulmuştur. Oluşturulan bu bölgelerden birincisi Afrika; ikincisi Amerika; üçüncüsü ise Avrupa ve geri kalanında yaşayan vatandaşlardan oluşmaktadır. Bu üç seçim çevresinin her birisinden iki temsilci, yurt dışında yaşayan vatandaşları temsilen parlamento seçilecektir. Yurt dışında yaşayan vatandaşlar ilk defa 1995 Aralık ayında gerçekleştirilen seçimlere katılım sağlayarak, parlamentoda temsil edilebilme imkânına kavuşmuşlardır.²²⁷ Yurt dışında yaşayan Yeşil Burun Adaları vatandaşları buldukları seçim bölgelerinde kurulan sandıklarda şahsen oy kullanmak suretiyle seçimlere katılım sağlanmaktadır.²²⁸

1980 tarihli Anayasanın 100. maddesinin ikinci fıkrasına göre, seçimlerin genel oy, gizli oy, kişisel ol ve tek dereceli oy ilkelerine uygun bir şekilde yapılacağı hüküm altına alınmıştır. Yine anayasanın cumhurbaşkanının seçimine ilişkin 117. maddesinin birinci fıkrasına göre, yurt dışında yaşayan vatandaşları parlamento seçimlerinde olduğu gibi, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de oy kullanma hakları bulunduğu hüküm altına alınmıştır. Anayasanın 174. maddesinde ise seçilen milletvekillerinin yalnızca seçildikleri bölgeyi değil, bütün ülkeyi temsil ettikleri düzenlenmiştir.²²⁹

²²⁶ “Constitution of Mozambique”,

https://www.constituteproject.org/constitution/Mozambique_2007?lang=en, (30.04.2019).

²²⁷ IDEA Voting From Abroad, s. 29.

²²⁸ “International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA)”,

<https://www.idea.int/data-tools/country-view/89/52>, (02.05.2019).

²²⁹ “Constitution of the Republic of Cape Verde”,

https://www.constituteproject.org/constitution/Cape_Verde_1992?lang=en, (02.05.2019).

Yurt dışındaki vatandaşlarına parlamentoda temsil edilebilme imkânı veren Afrika ülkelerinden biri de Cezayir'dir. Cezayir'de 28 Kasım 1999 tarihli Anayasa yürürlüktedir. İlgili anayasanın 98. maddesine göre, yasama yetkisi, Halk Meclisi (People's National Assembly) ve Millet Konseyi (Council of Nation) adı verilen iki meclisten oluşan bir parlamento tarafından kullanılmaktadır.²³⁰ Parlamentonun Halk Meclisi kanadında, yurt dışında yaşayan Cezayirli vatandaşların temsilini sağlayan 8 sandalye bulunmaktadır.²³¹ Yurt dışında yaşayan Cezayir vatandaşları yurt dışında buldukları yerlerde kurulan seçim sandıklarında şahsen oy kullanma ve vekâleten oy verme yöntemleri ile seçimlere katılım sağlamaktadırlar.²³²

3.3. Türk Seçim Mevzuatında Yurt Dışı Oyları

Yurt dışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının ilk defa yurt dışından oy vererek katılım sağladıkları seçim 2014 yılında gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimidir. Milletvekilli seçimleri bazında ise ilk katılım sağladıkları seçimler 7 Haziran 2015 genel seçimleridir. Her ne kadar yurt dışındaki vatandaşların ilk defa bu seçimlerde oy kullanma hakkına sahip olduğu ifade edilmiş olsa da yurt dışında yaşayan vatandaşların seçimlere katılma hakkı 1980'lerin sonlarına dayanmaktadır. Nitekim yurt dışında yaşayan vatandaşların oy hakkı, ilk defa 298 sayılı yasanın 94. maddesinde, 23.05.1987 tarih ve 3077 sayılı kanunla yapılan değişiklik neticesinde tanınmıştır.²³³ Ancak 1987'de tanınan bu hak yurt dışında yaşayan vatandaşların gümrük kapılarına, yani Türkiye'ye gelerek oy kullanabilmesini mümkün kılmıştı.

Yurt dışında yaşayan vatandaşların buldukları ülkelerden oy kullanabilmesinin önünü açan ilk düzenleme ise 1995 tarihinde yapılan anayasa değişikliğidir. Nitekim 1982 Anayasası'nda 23.07.1995 tarihinde yapılan değişiklikle birlikte 67. maddenin ikinci fıkrasına şu hüküm eklenmiştir: "...Ancak, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun, uygulanabilir tedbirleri belirler." 1995 yılında anayasaya eklenen bu hüküm ile birlikte yurt dışında yaşayan vatandaşların seçme hakları anayasal güvenceye alınmış ve anayasa bu konudaki tedbirlerin alınmasını kanun koyucuya bırakmıştır.

²³⁰ "Constitution of the People's Democratic Republic of Algeria", https://www.constituteproject.org/constitution/Cape_Verde_1992?lang=en, (02.05.2019).

²³¹ IDEA Voting From Abroad, s. 29.

²³² "International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA)", <https://www.idea.int/data-tools/country-view/97/52>, (02.05.2019).

²³³ Özçelik, *Serbest Seçim Hakkı ve Türkiye*, s. 307.

Anayasada yapılan değişlikle birlikte madde metninde geçen ‘‘uygulanabilir tedbirler’’ ifadesi, demokratik ülkelerde uygulanan vekâlet yoluyla, mektupla, yurt dışı temsilciliklerinde oy verme gibi yöntemlerin kullanılabilmesine imkân tanımıő olmakla birlikte, 2008 yılına kadar TBMM ve Yüksek Seçim Kurulu tarafından köklü düzenlemeler yapılmamıştır.²³⁴ Nitekim yurt dışındaki vatandaşların oy hakkını kullanabilmeleri için gümrük kapılarına gelmeleri yönündeki uygulama devam etmiş, kanun koyucunun bu anayasal güvenceye rağmen yurt dışındaki vatandaşların oy hakkını kullanabilmeleri için uygulanabilir tedbirleri alması 2008 yılını bulmuştur.

1982 Anayasasında 1995 yılında yapılan değişlikle birlikte yurt dışında yaşayan vatandaşların oy hakkını kullanabilmesinin n açılmış ancak oy haklarını nasıl kullanacaklarına dair uygulanabilir tedbirlerin belirlenmesi kanun koyucuya bırakılmıőtır. Bu kapsamda 13.03.2008 tarih ve 5749 sayılı ‘‘Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’’ ile birlikte seçim mevzuatında yurt dışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının oy verme usullerine yönelik kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Bu yasal değişikle birlikte yurt dışında bulunan vatandaşların oy kullanmalarıyla ilgili seçim işlerini yönetmek amacıyla, Ankara İl Seçim Kuruluna bağlı Yurt Dışı İlçe Seçim Kurulu oluőturulacaęı ve ihtiyaç halinde birden fazla oluşturulabileceği 10. maddede hüküm altına alınmıştır. 14. maddeye göre, Yurt Dışı İlçe Seçim Kurulunun oluşturulması ve yurt dışında bulunan vatandaşların oy kullanmalarını sağlamak üzere gerekli düzenlemeleri yapma görevi ise Yüksek Seçim Kuruluna verilmiştir.

298 sayılı yasada yapılan değişlikle birlikte yurt dışında yaşayan vatandaşların seçimlerde oy kullanmasını sağlamak amacıyla yurt dışı seçmen kütüğü oluőturulacaęı ve bu seçmen kütüğünün adres kayıt sistemindeki bilgiler esas alınarak Yüksek Seçim Kurulu tarafından belirlenecek usul ve esaslara göre oluőturulacaęı hüküm altına alınmıştır. Nitekim seçimlerde oy kullanabilmek için gerekli olumlu őartlardan biri de seçmen kütüğüne kayıtlı olmaktır. Seçmen kütüğüne kaydı olmayan vatandaşlar seçimlerde oy kullanamayacaklardır.

5749 sayılı kanunla birlikte 298 sayılı yasaya 94. maddeden sonra gelmek üzere 94/A maddesi eklenmiştir. Söz konusu madde yurt dışı seçmenlerinin oy verme

²³⁴ Yavuz Atar, ‘‘Seçim Hukukunun Güncel Sorunları’’, *Anayasa Yargısı*, C. 23, Ankara 2006, s.220.

yöntemlerini ve genel ilkeleri bünyesinde barındırmaktadır. Eklenen bu madde ile birlikte yurt dışı seçmenlerinin sandık, mektup, gümrük kapılarında oy verme ve elektronik oylama yöntemleri ile seçimlere katılabileceği hüküm altına alınmıştır. Bu yöntemlerden hangisinin uygulanacağına ise seçim türü ve yabancı ülkenin durumuna göre, Dışişleri Bakanlığının görüşü alınarak, Yüksek Seçim Kurulu karar verecektir. 5749 sayılı yasada yurt dışı seçmenlerinin mektup yöntemiyle oy kullanabileceği düzenlenmişti. Ancak Anayasa Mahkemesi 2008 tarihli kararında²³⁵ mektup yönteminin gizli oy ilkesine ve seçimlerin serbestliği ilkesine aykırılık teşkil edeceği gerekçesiyle, bu yöntemi iptal etmiştir. Bu sebeple yurt dışı seçmenleri sandık, gümrük kapılarında oy verme ve elektronik oylama yöntemlerinden biri ile seçime katılacaklardır. Nitekim yurt dışı seçmenlerine oy haklarını kullanabilmeleri için sandık kurulması ve elektronik oylama yöntemiyle seçimlere katılabileceğine yönelik düzenleme olumlu bir gelişmedir. Öncesinde yurt dışında yaşayan vatandaşlar sadece gümrük kapılarına gelmek suretiyle oy kullanabilmekteydi. Bu durum ise çoğu vatandaş açısından ekonomik sebepler ve ulaşım maliyetleri nedeniyle büyük engel oluşturmaktaydı. Dolayısıyla yurt dışı seçmenleri açısından seçimlere katılım bir hayli düşük seviyelerdeydi. Yurt dışı temsilciliklerinde²³⁶ veya ihtiyaç halinde yerel makamların uygun göreceği yerlerde kurulacak seçim sandıklarında oy verme imkânının verilmiş olmasının seçimlere katılımı artıracığı şüphesizdir.

Yine 298 sayılı yasanın 94/A maddesinde, yurt dışı seçmenlerinin ancak milletvekili genel seçimlerinde, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ve halkoylamalarında oy verebileceği düzenlenmiştir. Nitekim anılan düzenleme neticesinde yurt dışı vatandaşlarının yerel seçimlerde oy verme hakkı bulunmamaktadır. Bununla birlikte yurt dışı seçmenlerinin milletvekili genel seçimlerinde, sadece seçime katılan siyasi partilere oy verebileceği düzenlenmiştir. Dolayısıyla seçime bağımsız olarak katılan milletvekili adaylarına oy verme hakları bulunmamaktadır.

Yurt dışı seçmenlerinin kurulan sandıklarda oy verme işlemine ilişkin usul ve

²³⁵ Anayasa Mahkemesi, Esas 2008/33, Karar Sayısı 2008/113, Karar Tarihi 29.05.2008, <https://www.anayasa.gov.tr>, (05.12.2018)

²³⁶ 19.12.1983 tarih ve 189 sayılı “Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurt Dışı Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” uyarınca, 298 sayılı kanunda bahsi geçen “yurt dışı temsilcilik” ten kasıt diplomatik temsilcilikler ve konsolosluklardır.

esaslar 5749 sayılı kanun değişikliği ile 298 sayılı yasaya 94/C maddesi olarak eklenmiştir. Söz konusu maddeye göre; yurt dışı seçmen kütüğüne kayıtlı olan seçmenlerin oy kullanabilmeleri için yurt dışı temsilciliklerinde veya ihtiyaç halinde yerel makamların uygun göreceği yerlerde seçim sandıkları kurulacaktır. Seçmenler kurulan bu sandıklarda seçim tarihinden 45 gün öncesinden başlamak üzere, Yüksek Seçim Kurulunca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde düzenlenen oy verme takvimine uygun bir şekilde, seçim gününden önceki üçüncü gün saat 17.00'ye kadar oy kullanabileceklerdir. Ancak seçmenlerin oy kullandığı ülkede bulunan seçmen sayısına göre bu süre Yüksek Seçim Kurulu tarafından kısaltılabilecektir. Yüksek Seçim Kurulu bu işlemi yaparken Dışişleri Bakanlığının görüşünü almak durumundadır. Hangi yurt dışı temsilcilikte veya belirlenen yerde sandık kurulacağı, yine Yüksek Seçim Kurulunca ve Dışişleri Bakanlığının görüşü alınarak belirlenecektir. Yine aynı maddede sandık kurullarının oy verme serbestliğini ve gizliliğini sağlayacak tedbirleri alacağı hüküm altına alınmıştır.

5749 sayılı kanun değişikliği ile 298 sayılı yasaya eklenen 94/D maddesinde yurt dışı seçmenlerine elektronik ortamda oy kullanmasına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Anılan düzenlemeye göre; yurt dışı seçmenlerinin elektronik ortamda oy verebilmeleri için gerekli altyapıyı kurma ve oy güvenliğinin sağlanması görevi Yüksek Seçim Kuruluna verilmiştir. Nitekim oy verme işleminin çağın teknolojilerini kullanmak suretiyle olabildiğince hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi ve seçimlere katılımın artmasına katkı sağlanması adına yapılmış olan bu düzenleme olumludur. Ancak oy hakkının güvenliği ve gizliliğinin sağlanması adına teknik altyapının sorunsuz bir şekilde kurgulanması çok önemlidir. Nitekim yasada bu hüküm düzenlemiş olsa da bu güne kadar yapılan seçimlerde elektronik ortamda oy verme yöntemi işletilmemiştir.

5749 sayılı kanun değişikliği ile 298 sayılı yasaya eklenen 94/E maddesinde ise yurt dışı seçmenlerinin gümrük kapılarında oy verme yöntemi düzenlenmiştir. Gümrük kapılarında oy verme yöntemi öncesinde de uygulamada olan bir yöntemdir. Yurt dışı seçmen kütüğüne kaydı olan seçmen usulüne uygun olarak gümrük kapılarında kurulmuş olan sandıklara gelerek oy kullanabilmektedirler.

Yurt dışı seçmenlerinin kullandığı oyların değerlendirilmesi usulü ise 5749 sayılı kanun değişikliği ile 298 sayılı yasaya eklenen 94/B maddesinde belirlenmiştir. Söz konusu maddeye göre yurt dışı oylarının değerlendirilmesi için yapılacak olan

bir takım işlemler bulunmaktadır. Öncelikle yurt dışı seçmenleri tarafından kullanılan toplam geçerli oy sayısı, Yüksek Seçim Kurulunca Türkiye genelinde kullanılan toplam geçerli oy sayısına ilave edilir. Bu ilave neticesinde ülke düzeyindeki genel oy miktarı ve her siyasal partinin ülke genelinde almış olduğu toplam geçerli oy bulunur. Sonrasında Yurt Dışı İlçe Seçim Kurulundan Ankara İl Seçim Kuruluna gelen toplam oy diğer seçim kurullarından gelen toplam oya bölünür. Her seçim çevresinde bulunan toplam geçerli oy bu bölme işlemi neticesinde elde edilen oran kadar artırılır. O seçim çevresinde kullanılan toplam oylarla bu şekilde hesaplanan toplam oy arasındaki fark partilere dağıtılır. Ancak partilere yapılan bu dağıtım, Ankara İl Seçim Kurulundan gelen oydaki hisseleri oranında taksim edilir ve elde edilen rakamlar o seçim çevresinde aldıkları geçerli oylara ilave edilir. Bu şekilde yapılan hesaplamalar neticesinde seçim çevrelerinde kullanılan toplam geçerli oy sayısı ve partilerin aldığı toplam geçerli oy sayısı bulunmaktadır.

3.4. Türkiye’de Yurt Dışı Seçmenlerinin Oy Kullandığı Seçimler

3.4.1. Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

1982 Anayasası’nın ilk haline göre cumhurbaşkanlığı makamı parlamenter hükümet modeline uygun olarak düzenlenmişti. Nitekim cumhurbaşkanının seçimi TBMM tarafından gerçekleştirilmekteydi. Halkın doğrudan doğruya cumhurbaşkanının seçimine dâhil olması mümkün değildi. Ancak 31.05.2007 tarihli 5678 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile birlikte cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi kabul edilmiştir. Söz konusu anayasa değişikliği için halkoylamasına gidilmiş ve değişiklik halk tarafından kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Söz konusu değişiklikle birlikte artık cumhurbaşkanı seçme yetkisi doğrudan halka verilmiş ve bu cumhurbaşkanlığı seçimlerinin beş yılda bir tekrar edileceği hüküm altına alınmıştır. Bir diğer anayasa değişikliği ise 2017 yılında yapılan anayasa değişikliğidir. Halkoylaması sonucunda yapılan söz konusu anayasa değişikliğinde ise hükümet sistemine ilişkin kapsamlı değişiklikler yapılmasına rağmen cumhurbaşkanının seçim usulüne ilişkin bir değişiklik yapılmamıştır. Dolayısıyla cumhurbaşkanı seçimi usulü yine 2007 anayasa değişikliğinde getirilen seçim usulüyle aynıdır.

Cumhurbaşkanının seçimi usulü 1982 Anayasası’nın 101. maddesinde

düzenlenmiştir. İlgili maddeye göre; geçerli oyların salt çoğunluğunu elde eden aday cumhurbaşkanı olarak seçilir. Bu durumda ikinci tur oylama yapılmaz. Ancak ilk turda hiçbir aday geçerli oyların salt çoğunluğunu elde edemezse, bu oylamayı izleyen ikinci Pazar günü ikinci tur oylama yapılır. Bu oylamaya ilk turda en fazla oyu almış olan iki aday katılacaktır. İkinci tur oylamaya katılan bu iki aday arasından geçerli oyların çoğunluğunu elde eden aday cumhurbaşkanı olarak seçilir.

Türkiye’de cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi usulünün kabulü ile birlikte ilk defa 10 Ağustos 2014 tarihinde Cumhurbaşkanı Seçimleri gerçekleştirilmiştir. 2017 yılı Nisan ayında yapılan anayasa değişikliği ile birlikte cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmiştir. Alınan erken seçim kararı ile birlikte 24 Haziran 2018’de Cumhurbaşkanı Seçimi ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri birlikte yapılmıştır. Nitekim 2017 Anayasa değişikliği neticesinde cumhurbaşkanı ve milletvekili seçimlerinin birlikte yapılacağına kabul edilmesiyle birlikte, Türkiye seçim tarihinde cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçildiği seçimler 10 Ağustos 2014 ve 24 Haziran 2018 tarihlerinde yapılan bu seçimler olmuştur.

Her iki seçimde de yurt dışında yaşayan vatandaşlar seçimlere katılım sağlamıştır. Yurt dışında yaşayan seçmenlerin seçimlere katılımının sağlanması için belirli yerlerde seçim sandıkları kurulmuştur. Bu sandıkların yanı sıra yurt dışı temsilciliklerinde ve gümrük kapılarında oy kullanma yöntemleri de devam etmiştir. Ancak her iki seçimde de yurt dışı seçmenlerinin seçimlere katılımı yurt içi katılım oranlarına göre bir hayli düşük seviyede kalmıştır.²³⁷ Ancak yurt dışı seçmenlerinin seçimlere katılım oranı gün geçtikçe artmaktadır. Nitekim ilk başlarda sadece gümrük kapılarında oy kullanabilen bu seçmenlere, seçimlere katılımın artırılması ve kolaylaştırılması amacıyla yurt dışı temsilciliklerinde oy kullanma ve belirli yerlerde seçim sandıklarının kurulabilmesini sağlama yönündeki gelişmeler neticesinde katılım oranı artmıştır. Yurt dışında seçim sandıklarının artırılması, mevzuatta bulunan elektronik oylama düzenlemesinin uygulanabilmesinin sağlanması ile birlikte bu katılımın daha fazla artacağı şüphesizdir.

Yurt dışı seçmenlerinin seçimlere katılımının sağlanması dünya genelinde birçok ülkede uygulanmaktadır. Nitekim demokratik toplumlarda siyasal katılımın

²³⁷ “Yüksek Seçim Kurulu Cumhurbaşkanı Seçimi Arşivi”, <http://ysk.gov.tr/tr/cumhurbaskani-secim-arsivi/2647>, (01.02.2019).

artırılması eğilimi mevcuttur. Bu bağlamda ülkeler, Türkiye’de olduğu gibi yurt dışında yaşayan vatandaşlarının da seçimlere katılımını artırmak adına bir takım tedbirler almaktadır. Siyasal katılımın sağlanması, artırılması ve oy hakkının genelliği ilkesi açısından yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarına cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oy verme hakkının tanınması olumlu bir gelişmedir. Bunun yanında, milletvekili genel seçimlerine kıyasla cumhurbaşkanı seçimlerinde yurt dışı oyları çok daha fazla önem taşımaktadır. Nitekim cumhurbaşkanlığı seçimleri genellikle birkaç aday arasında cereyan etmektedir. Seçimlerin ilk turu açısından geçerli oyların salt çoğunluğunu elde etmeye çok yakın olan bir aday için yurt dışı oyları çok büyük önem taşımaktadır. Yurt dışı oylarının eklenmesi ile birlikte bu adayın geçerli oyların salt çoğunluğuna erişme ihtimali mevcuttur. Bununla birlikte yurt dışı oyları seçimlerin ikinci tura kalması durumunda çok daha kilit rol oynayabilir. Nitekim ikinci tur oylama ilk turda en fazla geçerli oyu almış olan iki aday arasında gerçekleştirilecektir. Bu iki adayın ikinci tur oylamada birbirine çok yakın oy oranlarına sahip olması durumunda yurt dışı oyları seçimin kaderini belirleyici bir faktör olarak gündeme gelebilir. Nitekim ikinci tur oylamaya sadece ilk turda en fazla oyu olan iki aday katılacağı için, ilk turda elenen diğer adaylara oy veren seçmenler bu iki adaya yönelebilecektir.

Yurt dışı oylarının cumhurbaşkanlığı seçiminin kaderini etkilemesi açısından çok önemli olma ihtimaline rağmen, bu oyların “cumhurbaşkanlığı seçimleri” açısından temsilde adalet kavramı ile birlikte değerlendirilmesine ihtiyaç yoktur. Milletvekili seçimlerinde yurt dışı oylarının seçim çevrelerine aktarılması neticesinde, seçim çevrelerindeki milletvekilliği dağılımı değişebilmekte ve bu sebeple o seçim çevresinde oy kullanan seçmenlerin tercihi açısından temsil adaletsizliği gündeme gelebilmektedir. Ancak cumhurbaşkanlığı seçimlerinde böyle bir durum söz konusu değildir. Nitekim ülkenin birliğini ve bütünlüğünü temsil eden ve uluslararası anlamda ülkeyi temsil eden cumhurbaşkanlığı makamının seçiminde yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarına oy kullanma hakkının verilmesi, hiç şüphesiz ki olumlu bir adımdır. Bunların yanında cumhurbaşkanlığı seçimleri açısından yurt dışı oylarının eklenmesi ile birlikte artık temsil, eksik temsil gibi durumlar oluşmamakta bu sebeple adaletsiz sonuçlara yol açmamaktadır.

3.4.2. Referandumlar

Referandum, bir diğ er adıyla halkoylaması, parlamento tarafından kabul edilen bir kanun metninin halk onayına sunulması işlemidir. Parlamentoda görüşülen ve kabul edilen bir kanun metninin yürürlüğe girebilmesi için, referandumda oy kullanan seçmenlerin çoğunluğu tarafından kabul edilmesi gerekmektedir.²³⁸ 298 sayılı “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun” da 2008 yılında yapılan değişiklikle birlikte, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarına referandumlarda da oy kullanmasını sağlamak adına uygulanabilir tedbirlerin alınması kararlaştırılmıştır. Nitekim bu tarihten önce de yurt dışında yaşayan vatandaşlar gümrük kapılarına gelerek yani ülke sınırlarına girerek oy kullanabilmekteydi. Ancak yurt dışında yaşayan seçmenler buldukları yerden referandumlara katılım sağlayamıyorlardı. Nitekim yurt dışı seçmenleri 21 Ekim 2007 Anayasa Değişikliği Halkoylamasına, gümrük kapılarına gelmek suretiyle katılım sağlayabilmişlerdir. Bu sebeple bu referanduma katılım oranı çok düşük seviyelerde kalmıştır. 12 Eylül 2010 Anayasa Değişikliği Halkoylamasında da durum farklı olmamış, yurt dışı seçmenleri gümrük kapılarına gelerek oy kullanmışlardır. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliğine İlişkin Halkoylamasına geldiğimizde ise; yurt dışı seçmenlerine gümrük kapılarının yanı sıra yurt dışı temsilciliklerinde de oy kullanabilme imkânı tanınmıştır. Bu sayede vatandaşlar gümrük kapılarına gelmeden buldukları yere yakın temsilcilikte oy kullanabilmişlerdir. Yurt dışında yaşayan seçmenlere referandumlarda oy kullanma hakkının verilmesi ve bu seçmenlerin referandumlara katılımının kolaylaştırılmasına ilişkin atılan bu adımlar siyasi katılım açısından önemlidir ve demokratik gelişim açısından olumlu bir düzenlemedir.

Referandumların temsilde adalet ilkesi kapsamında, yurt dışı seçmenleri açısından incelenmesinin anlamı yoktur. Nitekim referandum özü itibariyle temsilin sağlanmasına ilişkin bir oylama türü değildir. Mahiyetinde bir kanun değişikliğinin yürürlüğe girmesi için halka danışılması, halkın onayının alınması vardır.

²³⁸ Kemal Gözler, “Referandum mu, Plebisit mi?”, <http://www.anayasa.gen.tr/plebisit.htm>, (01.02.2019).

3.4.3. Milletvekili Seçimleri

Çalışma kapsamında temsilde adalet kavramının değerlendirilmesi cumhurbaşkanlığı seçimleri ve halkoylamalarından ziyade milletvekili seçimleri açısından büyük önem taşımaktadır. Nitekim temsili rejimlerde amaç vatandaşların parlamentoda mükemmel bir şekilde temsilinin sağlanmasıdır. Bu mükemmellik hiçbir zaman tam olarak sağlanamayacak olsa da, söz konusu ideale erişmek bakımından seçim sistemlerinin adaletli sonuçlar verecek şekilde kurgulanması ve uygulamadaki adaletsizliklerin mevzuatta değişiklik yapılmak suretiyle iyileştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Oy hakkının genelleşmesine yönelik eğilimler ve seçimlere katılımın ne kadar fazla olursa o kadar temsili demokrasinin gerçekleşeceğine yönelik inançla birlikte, ülkeler bütün vatandaşlarının seçimlere katılımını sağlamayı amaçlayan yeni düzenlemeler yapmıştır. Yurt dışında yaşayan vatandaşları seçimlere katılmasını sağlama adımlarına yönelik yapılan düzenlemelerde bunlardan biridir. Dünyada gelişen bu yurt dışı vatandaşlarının seçimlere katılması eğilimi Türkiye’de de gerçekleşmiştir. Nitekim günümüzde TBMM mensubu olan milletvekilliklerinin seçiminde yurt dışında yaşayan vatandaşlarda oy kullanmaktadır.

Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının yurt dışından yani buldukları yerden oy kullandıkları ilk seçimler 7 Haziran 2015 milletvekili genel seçimleridir. Sonrasında yurt dışı vatandaşlarının bu şekilde katılım gösterdiği seçimler 1 Kasım 2015 milletvekili genel seçimleri ile cumhurbaşkanlığı seçimleri ile birlikte yapılan 24 Haziran 2015 milletvekili genel seçimleri olmuştur. Yurt dışı oyları açısından çalışma kapsamında bu üç seçim değerlendirilecektir. Nitekim 7 Haziran 2015 öncesi yapılan seçimlerde yurt dışı vatandaşlarının oy kullanma hakkı olmasına rağmen, bu haklarını yalnızca gümrük kapılarında kurulan seçim sandıklarında kullandıkları için katılım çok düşük seviyelerde kalmıştır. Yurt dışı seçmenlerinin buldukları yerlerden oy kullanma imkânına kavuşması ile birlikte seçimlere katılımında artış olmuş ve seçim sonuçlarına etki edebilecek seviyelere ulaşmıştır.

3.4.3.1. 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimi

Milletvekili seçimleri bazında yurt dışında yaşayan vatandaşların buldukları yerlerden yani yurt dışından oy vererek katılım sağladıkları ilk seçim, 7 Haziran 2015 milletvekili genel seçimidir. 7 Haziran seçimlerinde, yurt dışı

seçmenleri daha öncesinde uygulanmakta olan gümrük kapılarında oy kullanmanın yanı sıra yurt dışı temsilciliklerinde oluşturulan seçim sandıklarında oy kullanabilmişlerdir. Nitekim yurt dışı seçmenleri yaşadıkları yerlerde bulunan yurt dışı temsilciliklerine giderek oralarda oylarını kullanabilmişlerdir. Şüphesiz ki yurt dışı seçmenlerine böyle bir kolaylık sağlanmış olması seçimlere katılım oranını da artırmıştır. Daha öncesinde bu seçmenler kilometrelerce yol giderek gümrük kapılarında oy kullanabiliyordu ve bu sebeple seçimlere katılım oldukça düşük seviyelerdeydi. Yurt dışı seçmenlerinin seçimlere katılımının arttığı kabulü ile birlikte yurt içindeki katılımdan yine de bir hayli düşük olduğu görülmektedir. Nitekim 7 Haziran seçimlerinde yurt dışında kayıtlı seçmen sayısı 2.866.979 iken oy kullanan yurt dışı seçmen sayısı 1.056.078 olarak kayıtlara geçmiş ve katılım oranı % 36,8'de kalmıştır. Buna karşın yurt içinde kayıtlı 53.741.838 seçmenin 46.451.389'u seçimlerde oy kullanmış ve katılım oranı % 86,4 olarak kayıtlara geçmiştir.²³⁹ Yurt dışında seçimlere katılımın yurt içine nispeten çok daha düşük olmasına, bu seçimlerde uygulanan randevu sistemindeki aksaklıklar ve yurt dışında kurulan sandıkların süresinin 31 Temmuz ve 3 Ağustos tarihleri arasında sınırlandırılması etkili olmuştur. Dünyadaki seçim uygulamalarına bakıldığında da yurt dışı katılımlarının yurt içine göre çok daha düşük oranlarda olduğu görülmektedir.

7 Haziran seçimleri özelinde yurt dışı oylarının seçim sonuçlarına etkisi incelendiğinde ülke genelinde seçim sonuçlarını etkileyebilecek boyutta olmadığı açıktır. Ancak yurt dışı oylarının seçim çevrelerine aktarılması neticesinde bazı seçim çevrelerinde partilere göre milletvekilliği dağılımı değişmiştir. Bu değişim ise büyük oranda Ak Parti lehine olmuştur. Yurt dışı oylarının eklenmesi ile birlikte en fazla kayıp ise MHP'de olmuştur.

3.4.3.1.1. Amasya Örneği

Amasya ili 7 Haziran milletvekili genel seçimlerinde yurt dışı oylarının eklenmesi neticesinde milletvekilliği dağılımının değişmesi sebebiyle çalışma açısından önem taşıyan seçim çevrelerinden biridir. Amasya seçim çevresinden seçilecek olan milletvekili sayısı 3'tür. Bu seçim çevresinde kayıtlı olan seçmen sayısı 238.598'dir. Seçimlerde oy kullanan seçmen sayısı 213.886 iken, kullanılan

²³⁹ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Verileri, <http://rapory.tuik.gov.tr/02-05-2019-13:31:29-5025531844147647041755180877.html?>, (10.05.2019)

bu oylardan 209.549 tanesi geçerli oy olarak kayıtlara geçmiştir. Yurt dışından bu seçim çevresine aktarılan toplam geçerli oy sayısı ise 4837'dir. Yurt dışı oyları eklenmeden önce seçim çevresinin milletvekili dağılımına bakıldığında, Ak Parti 95.918 geçerli oy alarak 1 milletvekilliği, CHP 54.934 geçerli oy alarak 1 milletvekilliği, MHP ise 48.037 geçerli oy alarak 1 milletvekilliği kazanmıştır. Ancak yurt dışından seçim çevresine aktarılan 4837 geçerli oy partilerin almış oldukları oy oranlarına göre partilere dağıtılmış ve bunun sonucunda Ak Parti 2413 yurt dışı oyun eklenmesi neticesinde 98.331 oy ile 2 milletvekilliği, CHP 833 yurt dışı oyun eklenmesi neticesinde 55.767 oy ile 1 milletvekilliği kazanmıştır. MHP'nin ise 448 yurt dışı oyun eklenmesi neticesinde oyu 48.485'e yükselmiş olsa da yurt içi oyları ile kazanmış olduğu bir milletvekilliği Ak Parti'ye geçmiştir.²⁴⁰

3.4.3.1.2. İzmir 2. Bölge Örneği

Yurt dışı oylarının eklenmesi neticesinde milletvekilliği dağılımının değiştiği bir diğer seçim çevresi ise İzmir 2. Bölge'dir. İzmir 2. Bölge seçim çevresinden seçilecek olan milletvekili sayısı 13'tür. Bu seçim çevresinde kayıtlı olan seçmen sayısı 1.572.111'dir. Seçimlerde oy kullanan seçmen sayısı 1.384.888 iken, kullanılan bu oylardan 1.360.141 tanesi geçerli oy olarak kayıtlara geçmiştir. Yurt dışından bu seçim çevresine aktarılan toplam geçerli oy sayısı ise 31.394'tür. Yurt dışı oyları eklenmeden önce seçim çevresinin milletvekili dağılımına bakıldığında, Ak Parti 358.953 geçerli oy alarak 3 milletvekilliği, CHP 629.742 geçerli oy alarak 7 milletvekilliği, MHP 198.066 geçerli oy alarak 1 milletvekilliği, HDP ise 125.432 geçerli oy alarak 1 milletvekilliği kazanmıştır. Ancak yurt dışından seçim çevresine aktarılan 31.394 geçerli oy partilerin almış oldukları oy oranlarına göre partilere dağıtılmış ve bunun sonucunda Ak Parti 15.665 yurt dışı oyun eklenmesi neticesinde 374.618 oy ile 3 olan milletvekilliği sayısını 4'e çıkartmıştır. CHP ise 5410 yurt dışı oyun eklenmesi neticesinde toplam geçerli oyu 635.152'e ulaşmış ve bir milletvekilliğini kaybederek toplamda 6 milletvekilliği kazanmıştır.²⁴¹ MHP ve HDP'nin yurt dışı oylarının eklenmesi ile birlikte vekillik sayılarında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Görüldüğü üzere yurt dışı oyları eklenmeden önce 7 milletvekilliği kazanan CHP'nin bir milletvekilliği yurt dışı oyları eklendikten sonra

²⁴⁰ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Verileri, <http://rapory.tuik.gov.tr/02-05-2019-15:44:35-499287227105124081408258951.html?>, (10.05.2019)

²⁴¹ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Verileri, <http://rapory.tuik.gov.tr/02-05-2019-16:08:15-7049803001858412822682239471.html?>, (10.05.2019)

Ak Parti'ye geçmiştir.

3.4.3.1.3. Kocaeli Örneği

7 Haziran seçimlerinde yurt dışı oylarının etkisiyle milletvekilliği dağılımının değiştiği bir diğer seçim çevresi Kocaeli'dir. Kocaeli seçim çevresinden seçilecek olan milletvekili sayısı 11'dir. Bu seçim çevresinde kayıtlı olan seçmen sayısı ise 1.222.388'dir. Seçimlerde oy kullanan seçmen sayısı 1.076.123 iken, kullanılan bu oylardan 1.052.761 tanesi geçerli oy olarak kayıtlara geçmiştir. Yurt dışından bu seçim çevresine aktarılan toplam geçerli oy sayısı ise 24.300'tür. Yurt dışı oyları eklenmeden önce seçim çevresinin milletvekili dağılımına bakıldığında, Ak Parti 487.781 geçerli oy alarak 6 milletvekilliği, CHP 256.678 geçerli oy alarak 3 milletvekilliği, MHP 161.492 geçerli oy alarak 2 milletvekilliği kazanmış, HDP ise 77.562 geçerli oy almış ancak milletvekilliği kazanamamıştır. Ancak yurt dışından seçim çevresine aktarılan 24.300 geçerli oy partilerin almış oldukları oy oranlarına göre partilere dağıtılmıştır. Bunun sonucunda yurt içi oylarına göre hiç milletvekilliği kazanamayan HDP, 4931 yurt dışı oyun eklenmesi neticesinde toplam geçerli oyu 82.493'e yükselmiş ve 1 milletvekilliği kazanmıştır. MHP ise yurt içi oylarına göre 2 milletvekilliği kazanmış olmasına rağmen, 2250 yurt dışı oyun eklenmesi neticesinde oy oranı düşmüş ve 1 milletvekilliğini kaybetmiştir.²⁴² Ak Parti ve CHP'nin yurt dışı oylarının eklenmesi neticesinde milletvekilliği sayılarında herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır. Bu seçim çevresinde MHP'nin bir milletvekilliği yurt dışı oylarının eklenmesi neticesinde HDP'ye geçmiştir.

²⁴² Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Verileri, <http://rapory.tuik.gov.tr/02-05-2019-16:44:07-7766943021671113306453190228.html?>, (10.05.2019).

Tablo 1: 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimi²⁴³

Seçim Çevreleri		Yurt İçi Seçim Sonuçları				Yurt Dışı Oylarının Eklenmesi İle Birlikte Seçim Sonuçları			
		Ak Parti	CHP	MHP	HDP	Ak Parti	CHP	MHP	HDP
Amasya	Toplam Geçerli Oylar	95.918	54.934	48.037	2.465	98.331 (+2.413)	55.767 (+833)	48.485 (+448)	3.447 (+982)
	Kazanılan Milletvekili Sayısı	1	1	1	0	2	1	0	0
İzmir 2. Bölge	Toplam Geçerli Oylar	358.953	629.742	198.066	125.432	374.618 (+15.665)	635.152 (+5.410)	200.973 (+2.907)	131.803 (+6.371)
	Kazanılan Milletvekili Sayısı	3	7	1	1	4	6	1	1
Kocaeli	Toplam Geçerli Oylar	487.781	256.678	161.492	77.562	499.906 (+12.125)	260.865 (+4.187)	163.742 (+2.250)	82.493 (+4.931)
	Kazanılan Milletvekili Sayısı	6	3	2	0	6	3	1	1

3.4.3.2. 1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimi

7 Haziran seçimleri sonucunda hiçbir siyasal parti tek başına hükümeti kuracak meclis çoğunluğunu elde edememiştir. Sonrasında gerçekleştirilen koalisyon görüşmelerinden de sonuç alınamamıştır. Bu sebeple seçimler yenilenmiş ve nihayetinde 1 Kasım seçimleri gerçekleştirilmiştir.

Yurt dışında yaşayan seçmenlerin buldukları yerden yani yurt dışından oy kullanabildikleri ikinci seçimler 1 Kasım 2015 milletvekili genel seçimleridir. Yurt dışında yaşayan seçmenler bu seçimlerde de gümrük kapılarına gelerek oy kullanma usulünün yanında yurt dışı temsilciliklerinde kurulan sandıklarda oy kullanabilmişlerdir. 7 Haziran seçimleri sonrası ülkenin siyasal atmosferi daha çok seçmenin sandıklara gitmesine sebep olmuş, hem yurt içi hem yurt dışında seçimlere katılım oranı artış göstermiştir. Nitekim bu seçimlerde yurt içinde yaşayan toplam seçmen sayısı 54.049.940 iken seçimlerde oy kullanan seçmen sayısı 47.239.370 olmuş ve katılım oranı % 87,4 olarak kayıtlara geçmiştir. Bu katılım oranı 7 Haziran seçimlerinde % 86,4'tü.²⁴⁴ Yurt dışı katılım oranına bakılacak olursa, kayıtlı yurt dışı seçmen sayısı 2.899.069 iken oy kullanan seçmen sayısı 1.159.871 olmuş ve bunun

²⁴³ Tablo içeriğinde 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimi'nde yalnızca, yurt dışı oylarının eklenmesi neticesinde kazanılan milletvekilliği sayılarında değişiklik görülen siyasal partilerin seçim sonuçlarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

²⁴⁴ "Yüksek Seçim Kurulu 7 Haziran Seçimleri Yurt İçi Seçim Sonucu", <http://ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1Kasim2015/KesinSecimSonuclari/96-A.pdf>, (15.05.2019).

sonucunda seçimlere katılım % 40,01 olarak hesaplanmıştır.²⁴⁵ 7 Haziran seçimlerinde ise bu katılım oranı % 36,8'di. Yurt içinde olduğu gibi yurt dışı seçmenleri de 1 Kasım seçimlerinde, 7 Haziran seçimlerine göre seçimlere daha fazla oranda katılım sağlamışlardır.

1 Kasım seçimlerinde de Denizli, Kırıkkale ve Manisa illerinde, yurt dışı oylarının eklenmesi ile birlikte milletvekilliği dağılımlarında değişiklikler olmuştur.

3.4.3.2.1. Denizli Örneği

1 Kasım seçim sonuçlarına göre Denizli ilinde yurt içi oylara yurt dışı oylarının eklenmesi ile birlikte partilerin milletvekilliği dağılımı değişmiştir. Denizli bu seçimlerde 7 milletvekillinin seçildiği bir seçim çevresidir. Bu seçim çevresinde kayıtlı olan seçmen sayısı 718.251'tür. Seçimlerde oy kullanan seçmen sayısı 646.967 iken, kullanılan bu oylardan 635.240 tanesi geçerli oy olarak kayıtlara geçmiştir. Yurt dışından bu seçim çevresine aktarılan toplam geçerli oy sayısı ise 17.547'dir. Yurt dışı oyları eklenmeden önce seçim çevresinin milletvekili dağılımına bakıldığında, Ak Parti 289.081 geçerli oy alarak 3 milletvekilliği, CHP 218.151 geçerli oy alarak 3 milletvekilliği, MHP ise 93.629 geçerli oy alarak 1 milletvekilliği kazanmıştır. Ancak yurt dışından seçim çevresine aktarılan 17.547 geçerli oy, partilerin almış oldukları oy oranlarına göre partilere dağıtılmıştır. Bunun sonucunda Ak Parti'nin, 9.866 yurt dışı oyun eklenmesi neticesinde toplam geçerli oyu 298.947'ye yükselmiş ve kazanmış olduğu milletvekilliği sayısı 4'e yükselmiştir. CHP ise yurt içi oylarına göre 3 milletvekilliği kazanmış olmasına rağmen, 2.880 yurt dışı oyun eklenmesi neticesinde oy oranı düşmüş ve bir milletvekilliğini kaybetmiştir.²⁴⁶ Denizli ilinde yurt dışı oylarının eklenmesi neticesinde CHP'nin 1 milletvekilliği Ak Parti'ye geçmiştir. MHP'nin ise yurt dışı oylarının eklenmesi neticesinde kazanmış olduğu milletvekilliği sayısında bir değişiklik olmamıştır.

²⁴⁵ "Yüksek Seçim Kurulu 7 Haziran Seçimleri Yurt Dışı Seçim Sonucu", <http://ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1Kasim2015/KesinSecimSonuclari/96-B.pdf>, (15.05.2019).

²⁴⁶ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Verileri, <http://rapory.tuik.gov.tr/02-05-2019-16:44:07-7766943021671113306453190228.html?>, (10.05.2019).

3.4.3.2.2. Kırıkkale Örneği

Kırıkkale, 1 Kasım seçimlerinde yurt dışı oylarının eklenmesi ile birlikte milletvekili dağılımlarının değişikliğe uğradığı bir diğer seçim çevresidir. Kırıkkale seçim çevresinde bu seçimlerde 3 milletvekili seçilmiştir. Bu seçim çevresinde kayıtlı olan seçmen sayısı 193.688'dir. Seçimlerde oy kullanan seçmen sayısı 166.855 iken, kullanılan bu oylardan 164.423 tanesi geçerli oy olarak kayıtlara geçmiştir. Yurt dışından bu seçim çevresine aktarılan toplam geçerli oy sayısı ise 4.541'dir. Yurt dışı oyları eklenmeden önce seçim çevresinin milletvekili dağılımına bakıldığında, Ak Parti 102.479 geçerli oy alarak 2 milletvekilliği, MHP ise 34.305 geçerli oy alarak 1 milletvekilliği kazanmıştır. Yurt dışından seçim çevresine aktarılan 4.541 geçerli oy, partilerin almış oldukları oy oranlarına göre partilere dağıtılmıştır. Bunun sonucunda Ak Parti'nin, 2.552 yurt dışı oyun eklenmesi neticesinde toplam geçerli oyu 105.031'a yükselmiş ve kazanmış olduğu milletvekilliği sayısı 3'e yükselmiştir.²⁴⁷ MHP ise yurt içi oylarına göre 1 milletvekilliği kazanmış olmasına rağmen, 324 yurt dışı oyun eklenmesi neticesinde oy oranı düşmüş ve kazanmış olduğu tek milletvekilliğini kaybetmiştir. Kırıkkale ilinde yurt dışı oylarının eklenmesi neticesinde 3 milletvekilliğini de Ak Parti kazanmıştır.

3.4.3.2.3. Manisa Örneği

1 Kasım seçimlerinde yurt dışı oylarının eklenmesi ile birlikte milletvekilliği dağılımının değiştiği bir diğer seçim çevresi Manisa'dır. Manisa 9 milletvekilinin seçildiği bir seçim çevresidir. Bu seçim çevresinde kayıtlı olan seçmen sayısı 1.010.966'dir. Seçimlerde oy kullanan seçmen sayısı 912.148 iken, kullanılan bu oylardan 895.346 tanesi geçerli oy olarak kayıtlara geçmiştir. Yurt dışından bu seçim çevresine aktarılan toplam geçerli oy sayısı ise 24.714'tür. Yurt dışı oyları eklenmeden önce seçim çevresinin milletvekili dağılımına bakıldığında, Ak Parti 393.858 geçerli oy alarak 4 milletvekilliği, CHP 266.039 geçerli oy alarak 3 milletvekilliği, MHP ise 160.813 geçerli oy alarak 2 milletvekilliği kazanmıştır. Yurt dışından seçim çevresine aktarılan 24.714 geçerli oy, partilerin almış oldukları oy oranlarına göre partilere dağıtılmıştır. Bunun sonucunda Ak Parti'nin, 13.896 yurt dışı oyun eklenmesi neticesinde toplam geçerli oyu 407.754'ye yükselmiş ve

²⁴⁷ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Verileri, <http://rapory.tuik.gov.tr/02-05-2019-19:10:40-509273208176331951020311720.html?>

kazanmış olduğu milletvekilliği sayısı 5'e yükselmiştir.²⁴⁸ MHP ise yurt içi oylarına göre 2 milletvekilliği kazanmış olmasına rağmen, 1.763 yurt dışı oyun eklenmesi neticesinde oy oranı düşmüş ve kazanmış olduğu 2 milletvekilliği 1'e düşmüştür. CHP'nin yurt dışı oyları eklenmesi neticesinde kazanmış olduğu milletvekilliği sayısında bir değişiklik olmamıştır. Manisa ilinde yurt dışı oyları eklenmesi neticesinde MHP'nin kazanmış olduğu 1 milletvekilliği Ak Parti'ye geçmiştir.

Tablo 2: 1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimi²⁴⁹

Seçim Çevreleri		Yurt İçi Seçim Sonuçları			Yurt Dışı Oylarının Eklenmesi İle Birlikte Seçim Sonuçları		
		Ak Parti	CHP	MHP	Ak Parti	CHP	MHP
Denizli	Toplam Geçerli Oylar	289.081	218.151	93.629	298.947 (+9.866)	221.031 (+2.880)	94.881 (+1.252)
	Kazanılan Milletvekilliği Sayısı	3	3	1	4	2	1
Kırıkkale	Toplam Geçerli Oylar	102.479	22.415	34.305	105.031 (+2.552)	23.160 (+745)	34.629 (+324)
	Kazanılan Milletvekilliği Sayısı	2	0	1	3	0	0
Manisa	Toplam Geçerli Oylar	193.858	266.039	160.813	407.754 (+13.896)	270.096 (+4.057)	162.576 (+1.763)
	Kazanılan Milletvekilliği Sayısı	4	3	2	5	3	1

3.4.3.3. 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimi

16 Nisan 2017 tarihinde halkoylamasına sunulan 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu ile birlikte 1982 Anayasası'nın yaklaşık 70 maddesinde değişiklik öngörülmüştür. Öngörülen bu değişikliklerden en kapsamlısı hükümet sistemine ilişkin olmuştur. Nitekim 1982 Anayasası'nın ilk halinde öngörülen parlamenter sistem terkedilmiş ve cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş yapılacağı hüküm altına alınmıştır. Hükümet sistemi değişikliğine ilişkin maddeler ise 24 Haziran 2018 tarihli cumhurbaşkanı seçimi ve milletvekili genel seçimleri ile birlikte yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla 24 Haziran seçimleri, parlamenter sistemin terkedildiği ve cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçildiği seçimler olması

²⁴⁸ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Verileri, <http://rapory.tuik.gov.tr/02-05-2019-19:10:40-509273208176331951020311720.html?>, (25.05.2019).

²⁴⁹ Tablo içeriğinde 1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimi'nde yalnızca, yurt dışı oylarının eklenmesi neticesinde kazanılan milletvekilliği sayılarında değişiklik görülen siyasal partilerin seçim sonuçlarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

sebebiyle Türkiye seçim tarihinde önemli dönüm noktalarından biri olmuştur.

Her ne kadar 1982 Anayasası'nda, 67. maddenin 6. fıkrasında düzenlenen “Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.” hükmü varlığını koruyor olsa da, hükümet sistemi değişikliği ile birlikte seçim sistemleri için çok önemli olan bu ilkelerinin yeniden değerlendirilmesi ihtiyacı gündeme gelmiştir. Nitekim 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu ile birlikte yürütmenin yasamadan doğduğu parlamenter sistem terkedilmiş ve sert kuvvetler ayrılığı prensibinin benimsendiği başkanlık sistemine geçilmiştir. Yeni düzenlemeye göre cumhurbaşkanı ve parlamento seçimleri aynı tarihte yapılacak olmasına rağmen her iki seçimin oy pusulaları farklı olacak ve değerlendirmeleri farklı yapılacaktır. Yeni hükümet sistemine göre cumhurbaşkanının meclis içinden seçilmesi prensibinin bulunmaması ve cumhurbaşkanlığı seçimleri ile parlamento seçimlerinin ayrı ayrı yapılıyor olması sebebiyle, parlamento açısından istikrarlı bir hükümetin kurulması gibi bir problem artık bulunmamaktadır. Nitekim yönetimde istikrar başkanlık sistemine geçişle birlikte zaten sağlanmıştır. Parlamento seçimleri açısından temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri arasında bir denge kurma ihtiyacı artık bulunmamaktadır. Bu durumda parlamento seçimleri açısından artık, sadece temsilde adalet ilkesi kavramı önem taşımaktadır. Dolayısıyla istikrarlı bir yönetim kurma yönünde bir kaygının olmadığı bu durumda, temsil adaletinin sınırsız bir şekilde sağlanmasının önünde hiçbir engel kalmamıştır. Bu sebeple istikrarın sağlandığı hükümet sisteminde, parlamentonun teşkili açısından baraj uygulaması da tartışmaya açılacak olmasının yanında, temsilde adaletin tam olarak sağlanması adına yurt dışı oylarının değerlendirilmesi sisteminin de yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.²⁵⁰

13.03.2018 tarih ve 7102 sayılı “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile birlikte seçim mevzuatında da bir takım kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Anılan yasal değişiklikle birlikte siyasal partilerin, seçimlere ittifak yaparak girmelerinin önü açılmıştır. 24 Haziran seçimleri siyasal partilerin ittifaklar

²⁵⁰ Taylan Barın, “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Temsilde Adalet İlkesi ve “Seçim İttifakı” Düzenlemesinin Değerlendirilmesi” Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 1, Ankara 2019, s. 6-7.

kurduğu ve seçimlere bu şekilde katılım sağladıkları seçimler olması sebebiyle de ayrı bir önem taşımaktadır. Nitekim ittifak uygulamasının, partilerin mecliste elde edeceği temsilciliklerin hesaplanması aşamasında seçim sonuçlarına farklı şekillerde etki edeceği şüphesizdir.

7102 sayılı Kanun ile birlikte getirilen düzenlemeye göre ittifak yapan siyasi partilerin ülke genelinde almış oldukları oy oranı % 10'u bulmamış olsa bile, ittifakın almış olduğu toplam geçerli oy oranı barajı aşıyorsa, bu siyasi partiler mecliste temsilcilik elde edebileceklerdir. Partilerin kazandıkları milletvekillikleri hesaplanırken ittifakın toplam oyu esas alınacaktır.

Seçim çevresindeki siyasal partilerin kazandığı milletvekillikleri hesaplanırken, yurt dışından gelen oyların partilere aktarılması hususunda herhangi bir değişiklik bulunmamaktadır. Aynı şekilde siyasal partilerin yurt dışı seçmenlerinden almış oldukları oylar seçim çevrelerinin büyüklüğüne oranla ve o partinin yurt dışından almış olduğu oy oranına göre aktarılacaktır. Seçime ittifak olarak katılan siyasal partilerin kazanmış olduğu milletvekillikleri hesaplanırken ise, öncelikle partilere bu yurt dışından gelen oylar aktarılacak, sonrasında ittifakların kazandığı milletvekillikleri belirlenecektir.

6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu ve 7102 sayılı kanunla birlikte oluşturulan seçim mevzuatına uygun olarak yapılan ilk seçimler 24 Haziran cumhurbaşkanı seçimi ve milletvekili genel seçimi olmuştur. Çalışma kapsamında önem taşıyan ise bu seçimlerin parlamentonun teşkili için gerçekleştirilen milletvekili genel seçimleridir. Bu seçimlere de, daha önceki seçimlerde olduğu gibi, yurt dışında yaşayan vatandaşların katılımı sağlanmıştır. Yurt dışında yaşayan seçmenler gümrük kapılarında kurulan sandıklarda oy vermenin yanı sıra, yaşadıkları ülkede bulunan yurt dışı temsilciliklerinde kurulan sandıklarda da oy kullanabilmişlerdir. 24 Haziranda gerçekleştirilen bu seçimlerde, yurt içinde kayıtlı seçmen sayısı 56.322.632 iken, bu seçmenlerin 49.671.344 tanesi oy kullanmıştır. Yurt içi seçmenlerin katılım oranı ise % 88,19 olmuştur.²⁵¹ Yine bu seçimlerde, yurt dışında kayıtlı seçmen sayısı 3.044.837 iken, oy kullanan yurt dışı seçmen sayısı 1.358.584 olmuş ve bu seçimlere yurt dışından katılım oranı % 44,62 olarak kayıtlara

²⁵¹ “Yüksek Seçim Kurulu 24 Haziran Yurt İçi Seçim Sonucu”, <http://ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/KesinSecimSonuclari/2018CB-416A.pdf>, (27.05.2019).

geçmiştir.²⁵² Görüldüğü üzere yurt dışı seçmen kütüğüne kayıtlı olan seçmen sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Daha da önemlisi yurt dışından seçimlere katılım oranı da gün geçtikçe artmaktadır.

24 Haziran seçimlerinde yurt dışı oylarının eklenmesi ile birlikte Hatay ve Kahramanmaraş'ta milletvekilliği dağılımlarında değişiklikler olmuştur.

3.4.3.3.1. Hatay Örneği

24 Haziran seçimlerinde yurt dışı oylarının eklenmesi ile birlikte milletvekilliği dağılımının değiştiği seçim çevrelerinden biri Hatay'dır. Hatay seçim çevresinden bu seçimlerde 11 milletvekili seçilmiştir. Bu seçim çevresinde kayıtlı olan seçmen sayısı 1.042.335'dir. Seçimlerde oy kullanan seçmen sayısı 925.282 iken, kullanılan bu oylardan 911.280 tanesi geçerli oy olarak kayıtlara geçmiştir. Yurt dışından bu seçim çevresine aktarılan toplam geçerli oy sayısı ise 28.217'dir. Yurt dışı oyları eklenmeden önce seçim çevresinin milletvekili dağılımına bakıldığında, Ak Parti 325.525 geçerli oy alarak 4 milletvekilliği, CHP 282.429 geçerli oy alarak 4 milletvekilliği, MHP 133.407 geçerli oy alarak 2 milletvekilliği, HDP 98.645 geçerli oy alarak 1 milletvekilliği kazanmıştır. Yurt dışından seçim çevresine aktarılan 28.217 geçerli oy, partilerin almış oldukları oy oranlarına göre partilere dağıtılmıştır. Bunun sonucunda Ak Parti'nin, 14.597 yurt dışı oyun eklenmesi neticesinde toplam geçerli oyu 340.122'ye yükselmiş ve kazanmış olduğu milletvekilliği sayısı 5'e yükselmiştir.²⁵³ MHP ise yurt içi oylarına göre 2 milletvekilliği kazanmış olmasına rağmen, 2260 yurt dışı oyun eklenmesi neticesinde oy oranı düşmüş ve kazanmış olduğu 2 milletvekilliği 1'e düşmüştür.²⁵⁴ CHP ve HDP'nin kazanmış oldukları milletvekili sayısında yurt dışı oyları eklenmesi ile birlikte herhangi bir değişiklik olmamıştır.

3.4.3.3.2. Kahramanmaraş Örneği

24 Haziran seçimlerinde yurt dışı oylarının eklenmesi ile birlikte milletvekilliği dağılımının değiştiği bir diğer seçim çevresi Kahramanmaraş'tır.

²⁵² “Yüksek Seçim Kurulu 24 Haziran Yurt Dışı Seçim Sonucu”, <http://ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/KesinSecimSonuclari/2018CB-416B.pdf>, (27.05.2019).

²⁵³ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Verileri, <http://rapory.tuik.gov.tr/02-05-2019-19:10:40-509273208176331951020311720.html?>, (28.05.2019).

²⁵⁴ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Verileri, <http://rapory.tuik.gov.tr/03-05-2019-19:36:13-681788904937872155244470334.html?>, (28.05.2019).

Kahramanmaraş seçim çevresinde bu seçimlerde 8 milletvekili seçilmiştir.

Bu seçim çevresinde kayıtlı olan seçmen sayısı 739.457'dir. Seçimlerde oy kullanan seçmen sayısı 661.140 iken, kullanılan bu oylardan 648.790 tanesi geçerli oy olarak kayıtlara geçmiştir. Yurt dışından bu seçim çevresine aktarılan toplam geçerli oy sayısı ise 20.089'dur. Yurt dışı oyları eklenmeden önce seçim çevresinin milletvekili dağılımına bakıldığında, Ak Parti 380.706 geçerli oy alarak 6 milletvekilliği, MHP 107.607 geçerli oy alarak 1 milletvekilliği, İyi Parti 63.681 geçerli oy alarak 1 milletvekilliği kazanmıştır. CHP ise 61.782 geçerli oy almasına rağmen milletvekilliği kazanamamıştır. Yurt dışından seçim çevresine aktarılan 20.089 geçerli oy, partilerin almış oldukları oy oranlarına göre partilere dağıtılmıştır. Bunun sonucunda CHP'nin, 3556 yurt dışı oyun eklenmesi neticesinde toplam geçerli oyu 65.348'e yükselmiş ve yurt dışı oyları eklenmeden önce hiç milletvekilliği kazanamamış olmasına rağmen bu ekleme sonucunda bir milletvekilliği kazanmıştır. İyi Parti ise yurt içi oylarına göre 1 milletvekilliği kazanmış olmasına rağmen, 813 yurt dışı oyun eklenmesi neticesinde oy oranı düşmüş ve kazanmış olduğu tek milletvekilliğini de kaybetmiştir.²⁵⁵ Ak Parti ve MHP'nin kazanmış oldukları milletvekili sayısında yurt dışı oyları eklenmesi ile birlikte herhangi bir değişiklik olmamıştır.

Tablo 3: 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimi²⁵⁶

Seçim Çevreleri		Yurt İçi Seçim Sonuçları				Yurt Dışı Oylarının Eklenmesi İle Birlikte Seçim Sonuçları			
		Ak Parti	CHP	MHP	İyi Parti	Ak Parti	CHP	MHP	İyi Parti
Hatay	Toplam Geçerli Oylar	325.525	282.429	133.407	60.237	340.122 (+14.597)	287.438 (+5.009)	135.667 (+2.260)	61.380 (+1.143)
	Kazanılan Milletvekili Sayısı	4	4	2	0	5	4	1	0
Kahramanmaraş	Toplam Geçerli Oylar	380.706	61.782	107.607	63.681	391.098 (+10.392)	65.348 (+3.566)	109.216 (+1.609)	64.494 (+813)
	Kazanılan Milletvekili Sayısı	6	0	1	1	6	1	1	0

²⁵⁵ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Verileri, <http://rapory.tuik.gov.tr/03-05-2019-19:54:32-3552772783061949601747584341.html?>, (28.05.2019).

²⁵⁶ Tablo içeriğinde 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimi'nde yalnızca, yurt dışı oylarının eklenmesi neticesinde kazanılan milletvekilliği sayılarında değişiklik görülen siyasal partilerin seçim sonuçlarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.5. Türkiye’de Yurt Dışı Oy Uygulamasının Temsilde Adalet İlkesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Demokrasilerde seçimlerin en önemli işlevlerinden biri siyasi açıdan temsilin sağlanmasıdır. Temsil ilişkisi, halkın, kendilerini temsil etmesi için aday olanlar arasından bazılarını seçmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.²⁵⁷ Bu bağlamda temsili demokrasilerde temsil ilişkisinin kurulmasında seçim kavramı önem taşımaktadır. Nitekim sağlıklı bir temsil ilişkisinin kurulması, güvenceli, eşit ve adil seçimlerle mümkündür. Bu gibi genel ilkelerin temsil ilişkisine etkisi büyük olmakla birlikte, seçim süreci sayısal hesaplamaları da içeren bir süreçtir. Eşit, güvenceli ve özgür seçimlerin, sayısal hesaplamaları içeren seçim sistemine ilişkin hukuki düzenlemelerle birlikte adaletli sonuçlar verecek şekilde kurgulanması temsili demokrasilerde büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple yürürlükte bulunan seçim mevzuatlarının bu amacı kapsayacak şekilde tasarlanmış olması gereklidir.

Temsilde adalet kavramı, seçim sistemleri ile birlikte değerlendirilmesi gereken bir kavramdır. Nitekim seçim sistemleri, seçimlerde kullanılan oyların parlamentodaki sandalyelere dönüştürülmesinde kullanılan hesaplama yöntemlerini ifade etmektedir. Bu hesaplama yöntemleri, halkın siyasal eğilimlerini ve farklı görüşleri parlamentoya aktarabildiği ölçüde adaleti sağlayacaktır. Dolayısıyla seçim sistemlerinin temsilde adalet ilkesine uygun bir şekilde kurgulanması gerekliliği karşısında, mevzuata göre uygulanan sistemde ortaya çıkan adaletsiz sonuçların giderilmesi önem taşımaktadır.

1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda “temsilde adalet ilkesi”, “yönetimde istikrar ilkesi” ile birlikte anayasal güvenceye alınmıştır. Nitekim Anayasanın 67. maddesinde seçim kanunlarının ve dolayısıyla seçim sisteminin “temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak şekilde” düzenleneceği hüküm altına alınmıştır. Bu iki ilke anayasada birlikte düzenleme altına alınmıştır. Yönetimde istikrar ilkesi temsilde adalet ilkesi ile çelişen bir ilke olarak değerlendirilmiştir. Ancak temsilde adalet ilkesinin ayrıca anayasal güvenceye alınmasına ihtiyaç yoktur. Nitekim bu ilke demokrasi ve eşitlik ilkeleri gereği hem evrensel hem de anayasal temeli bulunan en temel ilkedir. Bu sebeple seçim sistemleri kurgulanırken esas alınması gereken ilkenin temsilde adalet ilkesi

²⁵⁷ Birsen Örs, “Siyasal Temsil”, İ.Ü. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S. 35, Ekim 2006, s. 7.

olduğu, ancak yönetimde istikrar ilkesinin de göz ardı edilmemesi gerektiği yönünde değerlendirmeler mevcuttur.²⁵⁸

Yürürlükte bulunan seçim mevzuatına göre, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının milletvekili ve cumhurbaşkanlığı seçimleri ile referandumlarda oy kullanma hakkı bulunmaktadır. Ancak yurt dışındaki vatandaşların kullanmış oldukları oyların seçim sonuçlarına yansımaları, milletvekili seçimleri açısından değerlendirildiğinde, temsilde adalet ilkesini zedelemektedir. Nitekim 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'un 94. maddesine göre, yurt dışından gelen oylar seçim ęevrelerine eklenmektedir. Bu düzenlemeye göre, bütün seçim ęevrelerindeki toplam geçerli oy sayısı, yurt dışından gelen toplam geçerli oy sayısının, diğer seçim kurullarından gelen toplam geçerli oy sayısına bölünmesi ile elde edilen oranda artırılmaktadır. O seçim ęevresinde kullanılan toplam oyla bu şekilde hesaplanan toplam oy arasındaki fark partilere, yurt dışından gelen toplam oydaki hisseleri oranında bölüştürülür. Sonrasında elde edilen rakamlar o seçim ęevresinde aldıkları geçerli oylara eklenir. Bu şekilde değerlendirilen yurt dışı oyları seçim ęevrelerindeki milletvekilliği dağılımını değiştirebilmekte, bu sebeple seçim ęevresindeki orantılı temsili bozmaktadır. Dolayısıyla seçim ęevresindeki seçmenlerin siyasal iradesinin parlamentoya yansımalarına engel olabilmektedir. Bu sebeple temsilde adalet kavramının, ülke genelinde kullanılan toplam oylar bakımından değerlendirilmesinin yanı sıra, yurt dışı oylarının eklenmesi aşamasında seçim ęevresinde oluşan milletvekillikleri dağılımının değişmesi özeline de yeniden değerlendirilmesi ihtiyağı bulunmaktadır.

298 sayılı yasanın yurt dışı oylarının değerlendirilmesine ilişkin oluşturmuş olduğu model, yurt dışı oylarının seçim ęevresi düzeyinde "artık temsil" ve "eksik temsil" kavramları üzerinde değerlendirilmesi ihtiyağını beraberinde getirmiştir. Siyasal partilerin almış oldukları oy oranlarına nispeten daha fazla temsilcilik elde etmesi artık temsil olarak tanımlanırken, daha az temsilcilik kazanmaları durumunda eksik temsil oluşmaktadır. Bu kavramlar daha ęok partilerin ülke nezdinde almış oldukları oy oranı ile parlamentoda elde ettikleri temsilcilik sayısı arasındaki uyum açısından değerlendirilmektedir. Ancak partilerin, seçim ęevresi düzeyinde almış oldukları oy oranı ile o seçim ęevresinde kazanmış oldukları temsilcilikler açısından

²⁵⁸ Akyıldız, "Demokrasinin Sayılarla Sınadı: Seçim Sistemleri", s. 142.

bir değerlendirme yapılacak olursa, vekilliklerin partiler arasında el değiştirmesi ile birlikte artık ve eksik temsil durumları ortaya çıkacaktır. Nitekim seçim çevresi düzeyinde, vekillik kaybeden siyasal parti açısından eksik temsil, vekillik kazanan parti açısından artık temsil oluşacaktır. Bu sebeple seçim çevresine, o seçim çevresiyle herhangi bir bağı bulunmayan yurt dışı seçmenlerinin oyları eklenmesi sonucunda vekilliklerin değişmesi, o seçim çevresindeki seçmen ile temsilciler arasındaki temsil ilişkisini zedeleyecektir.

“Seçme ve seçilme hakkı” kişilere kendilerini yönetecek kişileri seçebilme imkânı vermekte, aynı zamanda kişilerin devlet yönetimine seçilebilmesini mümkün kılmakta ve dolayısıyla kişinin devlet yönetimine katılmasını sağlamaktadır.²⁵⁹ Dolayısıyla bu hak “seçme” ve “seçilme” kavramları itibariyle iki yönlüdür. Yürürlükte bulunan mevzuat incelendiğinde seçme ve seçilme hakkının yurt dışında yaşayan vatandaşlara tanınmış olduğu görülmektedir. Milletvekili Seçimi Kanunu’nun 10. maddesine bakıldığında 18 yaşını doldurmuş olan her Türk vatandaşının milletvekili seçilebileceği hüküm altına alınmıştır. Bununla birlikte aynı kanunun 11. maddesi kapsamında yurt dışı vatandaşlarının milletvekilli seçilebilmesine engel teşkil edebilecek istisnai bir şart bulunmaktadır. Nitekim milletvekili seçilebilmek için herhangi bir ikametgâh şartı aranmamaktadır. Tüm bunların yanında yurt dışı vatandaşlarının seçme ve seçilme hakları temsil ilişkisi bakımından incelendiğinde, seçme hakkına ilişkin herhangi bir duraksama olmamasına rağmen, seçilme hakkı bir yönüyle eksik kalmakta ve kuramsal anlamda bir temsil ilişkisinin kurulmasına müsaade etmemektedir. Şöyle ki; siyasal partiler çok sayıda yurt dışı seçmenin oylarını alabilmek için, yurt dışı vatandaşları tarafından tanınan kişileri aday olarak gösterebilmektedirler. Gösterilen bu aday ülke içerisindeki bir seçim çevresinin adayı olarak seçimlere katılabilmektedir. Ancak yurt dışında yaşayan vatandaşların oy hakkı sadece siyasal parti tercihiyle sınırlandırılmakta ve bu oylar bütün seçim çevrelerine dağıtılmaktadır. Nitekim yurt dışı seçmeni, kullanmış olduğu oyun hangi seçim çevresine aktarıldığını bilememektedir. Bu durum ise kuramsal bir temsil ilişkisi ortaya koymamaktadır.²⁶⁰

Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 67. maddesi, seçme,

²⁵⁹ Ümit Güveyi, “Türkiye’de Seçme ve Seçilme Hakkı Boyutunda Yaşanan Demokratikleşme Sürecinin Kısa Tarihçesi ve Bu Süreçte Kadim Türk Kültürünün Rolü”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 137, Ankara 2018, s. 38.

²⁶⁰ Yıldırım, *Gurbetin Oyları*, s. 399.

seçilme ve siyasi faaliyette bulunma haklarına sahip olanların “vatandaşlar” olduğunu hüküm altına almıştır. Vatandaşlar açısından yurt dışında yaşama veya ülke toprakları içerisinde yaşama gibi bir ayırım bulunmamaktadır. Bu sebeple yurt dışında yaşayan Türk vatandaşların seçme ve seçilme haklarının kapsamı ülke topraklarında yaşayan vatandaşlardan farklı olmamalıdır. Ancak seçim mevzuatı açısından, yurt dışında yaşayan vatandaşların “seçme hakkı”na sahip olduğuna yönelik bir duraksama olmamasına rağmen, “seçilme hakkı” siyasal katılım açısından bir yönüyle eksik kalmıştır.

Yurt dışı seçmenlerinin kullanmış olduğu oyların seçim çevrelerine aktarılması usulü, bir “temsil krizi” sonucunu doğurmaktadır. Nitekim 298 sayılı yasanın şuan ki hali, yurt dışı vatandaşlarının sahip olduğu hakları aktif bir “katılım” anlayışı içinde değerlendirilmemektedir. Nitekim yurt dışı vatandaşları, seçimlerde sadece bir “belirleyen” olarak görülmekte ve dolayısıyla sınırlandırılmaktadır. Bu durum siyasal katılımın en önemli araçlarından biri olan sandık olgusunu kendi içerisinde daraltmakta, bu olguyu sadece seçme hakkı kapsamında yapılandırmaktadır. Seçilme ve temsil sorununu ise sonuçsuz bırakmaktadır.²⁶¹

16 Nisan 2017 tarihinde halkoylamasına sunulan 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu ile birlikte Türkiye’nin hükümet sistemine yönelik kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Bu bağlamda parlamenter sistem terkedilmiş, tipik özellikleri bakımından farklılaşan yönleri olmakla birlikte başkanlık sistemine geçilmiştir. Bilindiği üzere parlamenter sistemlerde, yürütme organı genel olarak devlet başkanı ve başbakanın başkanlığındaki hükümetten oluşmaktadır. Hükümet ise yasama organının içinden çıkan ve meclisin güvenoyunu alarak kurulan bir kuruldan oluşmaktadır.²⁶² Meclisten güvenoyu alınmadığı durumda hükümet kurulamayacaktır. Bu sebeple parlamenter sistemlerde hükümet bunalımlarının ve dolayısıyla istikrarsız ve kısa süreli hükümetlerin kurulması her zaman ihtimaldir. Türkiye’de bu durumun örnekleri çokça mevcuttur. Anayasanın 67. maddesi ışığında seçim kanunlarının temsilde adalet ilkesinin yanında yönetimde istikrarı da sağlayacak şekilde kurgulanması ihtiyacı gündemde yerini korumuştur. Nitekim istikrarlı hükümetlerin kurulması adına getirilen “seçim barajı” uygulaması da bu

²⁶¹ Yıldırım, *Gurbetin Oyları*, s. 399

²⁶² Saadet Yüksel, “Hükümet Sistemi Değişikliği Tartışmalarına Dair Anayasal Değerlendirme: Başkanlık Sistemindeki ve Parlamenter Sistemdeki Kurumsal Değişkenler”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 73/2, 2015, s. 138.

kapsamda değerlendirilmektedir. Ancak 16 Nisan 2017 tarihinde halkoylamasına sunulan 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu ile birlikte başkanlık sistemine geçilmiş ve başkanlık sisteminin özelliklerine uygun olarak bakanlar kurulu ve başbakanlık makamı kaldırılmıştır. Yürütme yetkisi ise cumhurbaşkanlığı makamında toplanmıştır. Böylece hükümetin kurulmasına ilişkin bir sorun kalmamıştır. Dolayısıyla istikrar seçimlerin yapılmasıyla beraber doğrudan sağlanmış olacaktır. Anayasanın 67. maddesi artık, seçim kanunlarının oluşturulmasında yalnızca temsilde adaletin sağlanması yönüyle bir anlam ifade etmektedir. Bu ilkenin karşısında bulunan yönetimde istikrar ilkesi gibi bir engelin kalmadığı ifade edilebilir. Bu kapsamda, seçim barajı konusunda düzenlemelere ihtiyaç olmasının yanı sıra yurt dışı oylarının değerlendirilmesine ilişkin seçim mevzuatının da adaletsiz sonuçlar vermeyecek şekilde düzenlenmesinin önemi artmıştır.

Yurt dışı oyları açısından önem taşıyan bir diğer husus ise “seçim ittifakları” ile ilgili 2018 tarihli düzenlemedir. 13 Mart 2018 tarihinde 298 sayılı “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun”da bir takım değişiklikler yapılmıştır. Söz konusu değişikliklerle birlikte siyasi partilerin ittifak yaparak seçimlere katılabilmesinin önü açılmıştır. Değiştirilen 298 sayılı yasanın 33. maddesine göre, seçime ittifak halinde katılan siyasi partilerin ayrıca yüzde 10’luk barajı geçip geçmediğine bakılmayacak, ittifak oyunun toplamı barajı geçiyorsa parlamentoya girebilecektir. Yine yasanın 34. maddesinde yapılan değişikliklerle birlikte, seçim çevrelerinden seçilecek olan milletvekillerinin hesabı yapılırken, seçime ittifak yaparak giren partilerin oylarının bir bütün olarak değerlendirileceği hüküm altına alınmıştır. Tüm bunların yanında yurt dışı oylarının partilere aktarılmasında uygulanacak esaslara ilişkin herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Dolayısıyla yurt dışı seçmenlerinin kullanmış olduğu oyların partilere aktarılması aynı şekilde yapılacak ve sonrasında ittifak içerisinde olan bir partiye anılan bu değişikliğe göre milletvekili dağılımı hesabı, d’Hondt sistemine göre yapılacaktır.

Bilindiği üzere d’Hondt sistemi, seçimlerde büyük partilere avantaj sağlayan bir hesaplama modelidir. Yürürlüğe giren ittifak yasasıyla birlikte, siyasi partilerin, seçimlere belirli ittifaklar altında birleşerek girme ihtimali yüksektir. Nitekim bu durum ilerleyen süreçte iki kutuplu siyasi parti ittifakının yarıştığı seçimleri beraberinde getirebilecektir. İki kutuplu siyasi ittifakların oy sayılarının birbirlerine

çok yakın olması -ki yüksek olasılıkla böyle olabilecektir- ihtimal dâhilindedir. Tam bu noktada, seçim çevrelerinde birbirine çok yakın oranda oy alan iki ittifakın oyuna yurt dışı oyları da eklendiğinde, milletvekili dağılımının değişme olasılığı daha da artmaktadır. Bu durumda temsilde adaletin seçim çevreleri düzeyinde zedelenmesi, getirilen ittifak yasasıyla birlikte daha belirgin hale gelebilecektir.

3.6. Türkiye’de Yurt Dışı Oy Uygulamasına Yönelik Değişiklik Önerileri

Yürürlükte bulunan seçim mevzuatına göre, yurt dışında yaşayan seçmenlerin kullandığı oyların ülke içerisindeki seçim çevrelerine aktarılması hususunun, kuramsal olarak temsil ilişkisine zarar verdiği ve bu sebeple temsilde adaleti zedelediği için eleştirilmiştir. Bu kapsamda yurt dışında yaşayan seçmenlerin seçimlere katılımını ayrı bir “yurt dışı seçim çevresi” kurmak ve yurt dışı seçmenlerini temsilen mecliste belirli oranlarda milletvekilliği kotası ayrılmasını sağlama fikirleri öne sürülmüştür. Ancak bu konuda, değişik siyasi partiler tarafından kanun teklifleri meclise sunulmuş olmasına rağmen yasal mevzuatta herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir.

13.06.2008 tarihinde “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Milletvekili Seçimi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi”²⁶³ meclise sunulmuştur. İlgili değişiklik teklifinde, “yurt dışı seçim çevresinin kurulması ve bu seçim çevresi için mevcut milletvekili sayısından 10 milletvekilliğinin ayrılması” ileri sürülmüştür. Teklif gerekçesinde ise, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının sayısının 4 milyona yaklaştığı ve yurt dışında yaklaşık 3 milyon seçmenin bulunduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte yurt dışında yaşayan vatandaşların oy kullanmaları kadar, kendi içlerinden çıkacak ve dolayısıyla kendi sorunlarını yakından bilen adaylar tarafından TBMM’de temsil edilmelerinin de önemli olduğu vurgulanmıştır. Bu sayede yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının milletvekili seçme ve seçilme haklarına gerçek anlamda işlerlik kazandırılması amaçlandığı belirtilmiştir.

Yine Ankara Milletvekili Prof. Dr. Süleyman Sencer Ayata tarafından 21 Mayıs 2013 tarihinde “298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununda Değişiklik

²⁶³ “2/288 Esas Numaralı 13/06/2008 Tarihli Kanun Teklifi”,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_gd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=66573,
(01.06.2019).

Yapılmasına Dair Kanun Teklifi”²⁶⁴ meclise sunulmuştur. İlgili teklifte “yurt dışı seçim çevresi” oluşturulması ve bu kapsamda “yurt dışı milletvekili temsilinin” sağlanması önerilmiştir. Teklif gerekçesinde “temsil” kavramının demokrasilerde hayati önem taşıdığı ve adil bir temsilin sağlanması amacıyla parlamentoda toplumun bütün unsurlarının temsilinin sağlanması gerektiği yer almıştır. Yurt dışı oylarının illere dağıtılmasının özellikle az sayıda milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde ortaya çıkan sandık aritmetiğini bozabileceği ve yapılacak olan ilk seçimlerde yurt dışından gelen oyların bu sonuca etki edebileceği ifade edilmiştir. Bununla beraber yurt dışından gelecek oyların tek bir seçim çevresi şeklinde oluşturulması ve yurt dışından gelen oylarla orantılı bir sayıda mecliste milletvekili temsilinin sağlanması teklif edilmiştir. İlgili kanun teklifinin verildiği 2013 yılına kadar yurt dışında yaşayan vatandaşlar oy hakkını gümrük kapılarında kurulan sandıklara gelerek kullanabiliyordu. Bu durum ise yurt dışı vatandaşlarının seçimlere katılım oranını bir hayli düşürmekteydi. Ancak yurt dışında yaşayan vatandaşlar 2014 yılında gerçekleştirilecek olan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ilk defa, gümrüklere gelmeden, buldukları yerdeki yurt dışı temsilciliklerinde veya kurulacak olan sandıklarda oy verebileceklerdi. Bu durumda ise katılım oranının bir hayli artacağı öngörüsü teklifte ileri sürülmüştür. Katılımın artmasıyla birlikte, yurt dışı oylarının seçim çevrelerindeki milletvekili dağılımlarını değiştirebileceği ve bu sebeple mevzuatta değişikliklerin yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Nitekim 10 Ağustos 2014 tarihinde yapılan 10 Ağustos 2014 seçimlerinde 2.798.726 kayıtlı yurt dışı seçmenin 232.795’i seçimlerde oy kullanmış ve katılım oranı düşük seviyelerde kalmıştır.²⁶⁵ Ancak 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimlerine bakıldığında, kayıtlı olan 2.866.979 yurt dışı seçmenin 931.646’sı seçimlerde oy kullanmıştır.²⁶⁶ Yurt dışından gelen bir milyona yakın oy teklifte öngörüldüğü gibi bazı seçim çevrelerindeki sandık aritmetiğini bozmuş ve milletvekili dağılımını değiştirmiştir.

İlgili kanun teklifleri doğrultusunda Türkiye’de yurt dışı oy uygulamasının, temsilde adalet ve temsil ilişkisi bağlamında daha demokratik bir hüviyete bürünmesi için bir takım düzenlemeler yapılabilir. Bu doğrultuda 298 sayılı Seçimlerin Temel

²⁶⁴ “2/1559 Esas Numaralı, 21/05/2013 Tarihli Kanun Teklifi”, <https://www2.tbmm.gov.tr/d24/2/2-1559.pdf>, (01.06.2019).

²⁶⁵ “Yüksek Seçim Kurulu 2014 Cumhurbaşkanlığı Yurt Dışı Seçim Sonucu”, http://ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2014CB/2014CB-Kesin-416_b_Yurtdisi.pdf, (01.06.2019).

²⁶⁶ “Yüksek Seçim Kurulu 2015 Milletvekili Genel Seçimi Yurt Dışı Seçim Sonucu”, <http://ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/7Haziran2015/KesinSecimSonuclari/ResmiGazete/B.pdf>, (01.06.2019).

Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nda birtakım değişiklikler yapmak suretiyle, yurt dışında yaşayan seçmenleri temsilen ayrı bir “yurt dışı seçim çevresi” kurulması ve yurt dışında yaşayan vatandaşların TBMM’de doğrudan temsilinin sağlanması adına “yurt dışı milletvekilliği” kotası ayrılması düşünülebilir. Meclisin 600 milletvekilinden oluştuğunu hüküm altına alan Anayasanın 75. maddesine uygun olarak, herhangi bir anayasa değişikliğine gitmeden, kanuni düzeyde yapılacak değişikliklerle birlikte, 600 milletvekilinin belirli bir kısmı yurt dışı milletvekilliğine ayrılabilir. Yurt dışı milletvekilliğine ayrılacak kotanın belirlenmesi ise dünya örnekleri göz önünde bulundurularak 5 ila 15 arasında belirlenebilir.

Yurt dışında yaşayan vatandaşların tek bir seçim çevresinde değerlendirilmesi tercih edilebileceği gibi farklı ülkelerdeki Türk vatandaşlarının nüfus yoğunlukları dikkate alınarak birden fazla seçim çevresi de oluşturulabilir. Birden fazla seçim çevresi oluşturulacak olursa, bu seçim çevreleri kıtalar bazında düşünülebilir. Bu sayede farklı kıtalarda yerleşik bulunan seçmenler mecliste kendilerini doğrudan temsil edecek bir milletvekilliği elde etmiş olurlar. Dolayısıyla yurt dışında belirli bir seçim çevresinde yaşayan seçmenler ile o seçim çevresinden seçilecek olan milletvekili arasında sıkı bir temsil ilişkisinin kurulmuş olacaktır. Bu durum ise yurt dışında yaşayan seçmenlerin siyasal iradesini doğrudan meclise taşıyacak ve bu vatandaşların sorunlarının ve taleplerinin daha etkin bir şekilde mecliste dile getirilebilmesine ortam hazırlayacaktır.

Anılan değişikliklerle birlikte Türkiye’de parlamentonun oluşması aşamasında, yurt dışı vatandaşları açısından temsil ilişkisinin “temsil edilme” yönüyle eksik kaldığı durum giderilmiş olacaktır. Bununla birlikte seçim çevrelerindeki temsilde adalet ilkesi açısından ortaya çıkan olumsuz sonuçlar minimize edilecektir.

SONUÇ

Demokrasi halkın kendi kendisini doğrudan yönetmesi veya kendisini yönetecek olan temsilcilerini seçimler vasıtasıyla belirlediği yönetim şekli olarak tanımlanmaktadır. Doğrudan demokrasi uygulamasının mümkün olmadığı günümüz toplumlarında, temsili demokrasi tipi uygulanmaktadır. Temsili demokrasilerde millet, egemenliğini kendi seçtiği temsilcileri aracılığıyla kullanmaktadır. Temsil rejimlerde bu temsil ilişkisi seçimlerle sağlanmaktadır. Nitekim temsili yönetimlerin demokratik olduğundan bahsedilebilmesi için, yapılan seçimlerin genel oy, eşit oy, gizli oy ilkelerine uygun olması, serbest ve adil olması gerekmektedir. Bu asgari ilkeleri barındırmayan seçimlerin oluşturduğu “temsili” ilişkisinin niteliği tartışmaya açılabilir. Nitekim mükemmel bir temsil ilişkisi kurma ideali, seçimlerin bu asgari ilkelere uygun bir şekilde yapılmasına bağlıdır.

Temsili demokrasilerde seçimlerin yapılmasındaki nihai amaç, halkın kendisini yönetecek kişileri belirlemesidir. Bu anlamda halkı temsil edecek yasama meclislerinin oluşumu seçimler vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Yasama meclislerinin oluşumunda, çok sayıda vatandaşın vermiş olduğu oylarının meclise nasıl yansıtılacağına ilişkin hesaplama modelleri büyük önem taşımaktadır. Zira bu hesaplama modelleri seçim sistemi tercihi ile alakalı bir durumdur.

Temsili demokrasilerin en önemli araçlarından biri olan seçimlerde kullanılan oyların temsilciliklere dönüştürülmesinde kullanılan hesaplama yöntemlerine seçim sistemleri denilmektedir. Tercih edilen seçim sisteminin farklılaşmasına göre, oluşacak olan parlamento yapısı da farklılaşabilecektir. Nitekim daha fazla oyu alanın seçimleri kazandığı çoğunluk sistemi tercih edildiğinde, halkın büyük bir bölümünün temsili parlamentoda sağlanamayabilir. Bununla birlikte siyasal partilerin almış olduğu oy oranına göre parlamentoda temsil imkânına kavuşabileceği nisbî temsil sistemi tercih edildiğinde, daha az oy alan farklı siyasal gruplarda temsil imkânına kavuşabilecektir.

Daha fazla oy alanın seçimleri kazandığı esasına dayanan çoğunluk sisteminde nihai amaç istikrarlı yönetimlerin oluşturulmasını sağlamak iken, her siyasal grubun almış olduğu oy oranında parlamentoda temsilcilik elde edebileceği esasına dayanan nisbî temsil sisteminde nihai amaç temsilde adaleti sağlamaktır. Nisbî temsil sistemi bu anlamda muhalefete daha fazla şans veren daha demokratik

bir sistem olma özelliğini taşımaktadır.

Temel değerlerinden biri adalet olan demokrasilerde, farklı grup ve çıkarların temsilinin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Bu farklı grup ve çıkarların temsili özgür ve adil seçimler vasıtasıyla sağlanmaktadır. Demokrasilerde seçimler vasıtasıyla temsil ilişkisi adil bir şekilde kurulmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla tercih edilen seçim sisteminin temsilde adaleti sağlayacak şekilde kurgulanması gereklidir. Temsilde adaletin sağlanması ise her siyasal eğilimin, gerçekleştirilen seçimlerde almış olduğu oy oranında parlamentoda temsilcilik kazanması ile mümkündür.

Türk siyasal hayatında demokratik seçim ilkelerinin nispeten kabul edildiği ve çok partili siyasal hayata geçiş yapıldığı 1946'dan bu yana farklı seçim sistemleri uygulanmıştır. 1946-1960 yılları arasında tercih edilen seçim sistemi çoğunluk sistemi olmuştur. 1960 sonrasında ise nisbî temsil sistemine geçilmiş ve günümüze kadar bu sistemin farklı şekillerde uygulanmıştır. 1961 seçimleri ise çevre barajlı d'Hondt sistemine göre yapılırken, 1965 seçimleri milli bakiye sistemine göre gerçekleştirilmiştir. 1969-1979 yılları arasında d'Hondt sistemi barajsız şekilde uygulanmış ve koalisyon hükümetleri kurulmuştur. Oluşan bu zayıf koalisyon hükümetlerinin getirmiş olduğu istikrarsız siyasal hayat neticesinde 1983-1991 yılları arasında çifte barajlı d'Hondt sistemine geçilmiştir. Temsilde adalet zarar veren bu çifte barajlı d'Hondt sisteminden vazgeçilerek, Anayasa Mahkemesi'nin 1995 yılında vermiş olduğu iptal kararları neticesinde % 10'luk ülke barajlı d'Hondt sistemine geçilmiş ve günümüze kadar nisbî temsil sisteminin bu türü uygulanmıştır.

Çalışmanın ana teması ise Türkiye'de uygulanan % 10'luk barajın olduğu d'Hondt sistemi içerisinde, yurt dışı oylarının değerlendirilmesine ilişkin usulün temsilde adalet kapsamında değerlendirilmesidir. Nitekim yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının oy hakkı 298 sayılı yasanın 94. maddesinde 1987 tarihinde yapılan değişiklik neticesinde tanınmıştı. Ancak yurt dışında yaşayan vatandaşlar bu oy hakkını gümrük kapılarına gelmek suretiyle kullanabiliyorlardı. Bu ise gerçek anlamda yurt dışında yaşayan vatandaşların siyasal katılımına imkân vermemekteydi.

1995 yılında anayasanın 67. maddesine "...Yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun, uygulanabilir tedbirleri belirler." hükmü eklenmiştir. Bu anayasa değişikliği yurt dışında yaşayan

vatandaşların gerçek anlamda siyasal katılımını sağlayacak ilk adımdı. Nitekim öncesinde yurt dışında yaşayan vatandaşların seçimlerde oy kullanma hakkı olsa da, kilometrelerce yol kat ederek gümrük kapılarına gelmek suretiyle oylarını kullanabiliyorlardı. Bu durum ise yurt dışı vatandaşları açısından seçimlere katılımın çok düşük seviyelerde olmasına sebep olmaktaydı.

Vatandaşların gümrük kapılarına gelerek oy haklarını kullanabilmeleri gerçek anlamda “yurt dışından kullanılan oy” olarak değerlendirilememektedir. Nitekim yurt dışında yaşayan vatandaşlar gümrük kapılarına yani ülke topraklarına gelerek oy kullanmaktadırlar.

Anayasa düzeyinde yurt dışında yaşayan vatandaşların buldukları ülkelerden oy kullanabilmesinin önünü açan 67. maddeye eklenen hükümden sonra, gerekli uygulanabilir tedbirleri içeren kanuni düzenlemelerin yapılması ise 2008 yılını bulmuştur. 13.03.2008 tarihli ve 5749 sayılı “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile birlikte yurt dışında yaşayan vatandaşların oy verme usullerine yönelik kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerle birlikte yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları milletvekili genel seçimleri ve cumhurbaşkanlığı seçimleri ile halkoylamalarında oy kullanma hakkında sahip olmuşlardır. Yurt dışında buldukları yerlerdeki yurt dışı temsilciliklerinde kurulacak olan veya ihtiyaç halinde yerel makamların uygun göreceği yerlerde kurulan sandıklarda, elektronik oylama yöntemi ile veya öncesinde de uygulanan gümrük kapılarında kurulan sandıklarda oy kullanmak suretiyle seçimlerde oy kullanabilmelerinin önü açılmıştır.

Her ne kadar yurt dışında yaşayan vatandaşların buldukları yerden oy kullanabilmesinin önünü açan kanuni düzenlemeler 2008 yılında yapılmış olsa da bu düzenlemelerin uygulanması hemen mümkün olmamıştır. Nitekim yurt dışında yaşayan vatandaşlar bu kapsamda ilk defa 2014 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerine, milletvekili seçimleri bazında ise ilk defa 7 Haziran 2015 tarihinde yapılan genel seçimlere yurt dışında buldukları yerden katılım sağlamışlardır.

Bilindiği üzere yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının sayısı ve dolayısıyla seçmen sayısı her geçen gün artmakta ve bu sayı milyonlarla ifade edilmektedir. Nitekim toplam yurt dışı seçmen sayısı, ülke içerisindeki seçim çevrelerinin birçoğunun seçmen sayısından daha fazla hale gelmiştir. Seçimlere katılımlarının sağlanması adına getirilen bu düzenlemeler ise milyonlarca yurt dışı

vatandaşının seçimlere katılımını kolaylaştırmakta ve bu sebeple seçimlere katılım oranını artırmaktadır. Artan yurt dışı seçmen sayısı ve artan yurt dışı seçmenin katılım oranı ile birlikte yurt dışından gelen oylar seçim sonuçlarını etkiler hale gelmiştir.

Yurt dışında yaşayan vatandaşların seçimlere katılımına ilişkin getirilen bu düzenlemeler siyasal katılım açısından olumlu olmakla birlikte, milletvekilliği genel seçimlerinde kullanılan oyların ülke içerisinde değerlendirilmesine ilişkin usullerde bir takım sıkıntılar mevcuttur. Yurt dışından gelen oylar mevzuatta belirlenen hesaplama modeline göre ülke içerisindeki seçim çevrelerine aktarılmaktadır. Bu aktarma işlemi ise şu şekilde yapılmaktadır. Bütün seçim çevrelerindeki toplam geçerli oy sayısı, yurt dışından gelen toplam geçerli oy sayısının, diğer seçim kurullarından gelen toplam geçerli oy sayısına bölünmesi ile elde edilen orada artırılmaktadır. O seçim çevresinde kullanılan toplam oyla bu şekilde hesaplanan toplam oy arasındaki fark partilere, yurt dışından gelen toplam oydaki hisseleri oranında bölüştürülür. Sonrasında elde edilen rakamlar o seçim çevresinde aldıkları geçerli oylara eklenmektedir.

Yurt dışında kullanılan oyların seçim çevrelerine bu şekilde aktarılması seçim çevrelerindeki milletvekili dağılımını değiştirebilmektedir. Çalışma kapsamında, değişen vekilliklerin olduğu seçim çevrelerine ilişkin örnekler sunulmuştur. Yurt dışından seçim çevrelerine eklenen oylar bu şekilde seçim çevrelerindeki milletvekilliklerini değiştirmesi seçim çevreleri bağlamında temsilde adalet ilkesi ile çelişmektedir. Nitekim seçim çevresinde bulunan seçmenlerin kullandıkları oylar ile oluşan orantılı temsil, yurt dışı oyları eklenince bozulmaktadır. Bu durum ise seçim çevresindeki seçmen iradesinin parlamento'ya yansımaya engel olmaktadır.

Yürürlükte bulunan mevzuata göre yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının seçimlere katılımı usulü, yurt dışı vatandaşları açısından kuramsal bir temsil ilişkisi yaratmamaktadır. Temsil ilişkisi, temsil edilen ile temsilci arasında asgari düzeyde de olsa bir takım bağların olmasını gerektirmektedir. Ancak yurt dışı seçmeni ile seçim çevresinden seçilen milletvekilleri arasında bir bağ bulunmamaktadır.

Yurt dışı vatandaşların siyasal hakları aktif bir "katılım" anlayışı içerisinde değerlendirilmemektedir. Yurt dışı vatandaşları seçimlerde sadece "belirleyen" olarak, sınırlandırılmış bir şekilde rol almaktadırlar. Nitekim yurt dışı vatandaşlarının seçimlere katılımı sadece "seçme hakkı" kapsamında değerlendirilmektedir.

“Seçilme hakkı” ve “temsil” açısından yurt dışı vatandaşlarının siyasal katılımı, mevcut uygulamada eksik kalmaktadır. Şöyle ki; siyasal partiler seçimlerde yurt dışı vatandaşlarının oylarını almak amacıyla, yurt dışındaki vatandaşlar tarafından tanınmış bir kişiyi herhangi bir seçim çevresinden aday göstermiş olsa da, yurt dışındaki seçmen kullandığı oyun hangi seçim çevresine aktarıldığını bilememektedir. Yurt dışı seçmenleri açısından bu belirsizlik hem onların seçimlerde sadece oylarına talip olunan bir süje olarak değerlendirilmesine sebep olmakta hem de seçilme hakkı tanınmaması yönüyle kuramsal bir temsil ilişkisinin tam anlamıyla kurulmasına engel olmaktadır. Bu durum ise aslında mevcut seçim uygulamasında bir temsil krizine sebep olmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma haklarına sahip olanların “vatandaşlar” olduğu düzenlenmiştir. Burada vatandaşların ülke içerisinde veya yurt dışında yaşaması açısından bir ayrım öngörülmemiştir. Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları seçme hakkı ile birlikte seçilme hakkı bağlamında ülke topraklarındaki vatandaşlar ile aynı düzeydedir. Ancak yurt dışı vatandaşlarının, kuramsal bir temsil ilişkisi bakımından bir bütün olarak değerlendirilmesi gereken seçme ve seçilme hakkı, seçilme hakkı yönüyle eksik kalmaktadır. Mevcut uygulama bu noktada eksik kalmaktadır.

Yurt dışı seçmenlerinin kullanmış olduğu oylar seçim çevresi bazında artık temsil ve eksik temsile sebep olmakta, bu durum ise temsil adaletinin sağlanmasına engel olmaktadır. Yurt dışından gelen oylar, eklendiği seçim çevresindeki partiler arası milletvekilli dağılımını değiştirmektedir. Yurt dışı oylarının eklenmesi neticesinde seçim çevresinde milletvekilliği kaybeden partiler açısından eksik temsil söz konusu olurken, yurt dışı oyları eklenince vekillik kazanan veya vekillik sayısı artan siyasal parti açısından artık temsil söz konusu olmaktadır.

Yurt dışında yaşayan vatandaşların seçimlere katılımında, temsil ilişkisinde adaleti engelleyen mevcut uygulama siyasal partiler tarafından eleştirilmiş ve bu eksikliği gidermek adına mecliste çeşitli kanun teklifleri sunulmuştur. Sunulan kanun tekliflerinde yasama organının oluşumunda yurt dışı vatandaşlarının da kuramsal bir temsil ilişkisinin kurulmasını sağlayacak bir model öngörülmüştür. Ancak bu tekliflere rağmen seçim mevzuatında bu konuya ilişkin somut bir sonuç elde edilememiştir.

Çalışma kapsamında önerilen modele göre; yurt dışındaki vatandaşlarının

TBMM’de doğrudan temsiline sağlanacağı “yurt dışı milletvekilliği” önerilmiştir. Bu kapsamda yurt dışı seçim çevresi/çevreleri oluşturulması önerilmiştir. Kıtalar bazında oluşturulacak seçim çevreleri ve her bir kıtadan nüfus yoğunluğuna göre farklı sayıda milletvekilinin seçileceği bir model seçmenler ile milletvekili arasındaki bağı daha da kuvvetlendirecek ve bu sayede temsil ilişkisi daha da anlam kazanabilecektir. Nitekim bu model seçmenlerin sorunlarının ve taleplerinin doğrudan meclise ulaşmasını daha da kolaylaştırabilecektir. Uygulamada temsilde adaletsizliğe ve temsil krizine sebep olan mevcut durum bu öneri ile aşılabilecektir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, Nermin, Çıdam, Volkan, Çınar, Dilek, Kadirbeyoğlu, Zeynep, Kaynak, Selcan, Özay, Bahar ve Taş, Sercan, *Avrupa'da Yaşayan Türklerin Oy verme Davranışları ve 2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, Aralık 2014, İstanbul.
- Akyıldız, Ali, "Demokrasinin Sayılarla Sınava: Seçim Sistemleri", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı: 7, 2016, s. 127-148.
- Aliefendioğlu, Yılmaz, "Temsili Demokrasinin "Seçim" Ayağı", *TBB Dergisi*, S. 60, 2005, s. 71-96.
- Armaoğlu, Fahir H., *Seçim Sistemleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1953.
- Arslan, Rıza, *Siyaset Bilimine Giriş*, 1. Baskı, Dora Yayıncılık, Bursa 2016.
- Atar, Yavuz, "Seçim Hukukunun Güncel Sorunları", *Anayasa Yargısı*, C. 23, Ankara 2006, s. 211-235.
- Bakır, Sonnur, Küçükoğlu, Semra ve Pehlivan, Sevgi, *Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, TBMM Basımevi, Ankara 1982.
- Barın, Taylan, "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Temsilde Adalet İlkesi ve "Seçim İttifakı" Düzenlemesinin Değerlendirilmesi" *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 1, Ankara 2019, s. 1-34.
- Bulut, Nihat, "Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 12 Haziran 2011 Seçimleri", *EÜHFD*, XIV/3-4, 2010, s. 3.
- Collyer, Michael, "A Geography of Extra-Territorial Citizenship: Explanations of External Voting", *Migration Studies*, 2/1, 2014, s. 55-72.
- Cottered, Jean-Marie ve Emeri, Claude, *Seçim Sistemleri*, Ahmet Kotil (çev.), İletişim Yayınları, İstanbul 1991.
- Çam, Esat, *Siyaset Bilimi*, Der Yayınları, İstanbul 1984.
- Çevik, Gülşah, *Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Temsilde Adalet- Yönetimde İstikrar İlkesi Çerçevesinde Demokrasi ve Ekonomi İlişkisinin İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik 2016.
- Daver, Bülent, "Kadınların Siyasal Hakları", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 23/4, 1970, s. 121-130.
- Demirel, Duygu, "Oy Deyip Geçmeyin!..", *Hukuk Gündemi Dergisi*, S. 8, 2007, s. 57-61
- Duverger, Maurice, *Siyasal Rejimler*, Teoman Tunçdoğan (çev.), 1. Baskı, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1986.
- Ekmen, Selahaddin Eyyüp ve Fırat, Muhammed Sabır, "Seçim Sistemlerinin Hükümetlere Etkisi", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/2, 2017, s. 461-474.
- Erdem, Abdullah Yasin, *Seçim Kanunlarının Düzenlenmesinde Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkelerinin Bağdaştırılabilirliği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2017.

- Erdoğan, Mustafa, *Anayasal Demokrasi*, 3. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara 1999.
- Eren, Fikret, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Yetkin Yayınları, 16. Baskı, Ankara 2014.
- Gözler, Kemal, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, 9. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2017.
- Gözler, Kemal, “Referandum mu, Plebisit mi?”, <http://www.anayasa.gen.tr/plebisit.htm>.
- Grace, Jeremy, “Challenging the Norms and Standards of Election Administration: External and Absentee Voting” in Challenging the Norms and Standards of Election Administration, İFES (International Foundation for Electoral Systems), 2007, s. 35-58.
- Günel, Erdoğan, *Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, Turhan Kitabevi, Ankara 2005.
- Günel, Erdoğan, *Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.
- Gürbüz, Özer, “Dünyada ve Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve İdeal Seçim Sistemi İçin Öneriler”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 1, 1997, s. 14-29.
- Gürbüz, Yaşar, *Siyasal Sistemler*, 1. Basım, May Yayınları, İstanbul 1980.
- Güvenir, Murat, “Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 37/1, 1982, s. 215-250.
- Güveyi, Ümit, *Demokratik Devlet İlkesi Çerçevesinde Seçimlerin Yönetimi ve Denetimi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2013.
- Güveyi, Ümit, “Türkiye’de Seçme ve Seçilme Hakkı Boyutunda Yaşanan Demokratikleşme Sürecinin Kısa Tarihçesi ve Bu Süreçte Kadim Türk Kültürünün Rolü”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 137, Ankara 2018, s. 37-66.
- Heywood, Andrew, *Siyaset*, Fahri Bakırcı (çev.), 19. Baskı, BB101 Yayınları, Ankara 2018.
- İba, Şeref, *Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 2017.
- Kaboğlu, İbrahim Ö., *Anayasa Hukuku Dersleri*, 13. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul 2018.
- Kale Özçelik, Fatmagül, *Serbest Seçim Hakkı ve Türkiye*, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2019.
- Karatepe, Şükrü, *Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara 2018.
- Kızıloluk, Hakkı, *Seçim Kanunları ve Siyasal Temsil*, Anı Yayıncılık, Ankara 2011.
- Kuzu, Burhan, “Nasıl Bir Seçim Sistemi: Siyasi Parti Görüşleri”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 23, 2006, s. 283-318.
- Lijphart, Arend, *Çağdaş Demokrasiler*, Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran (çev.),

Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını.

- Lisi, Marco, Belchior, Ana Maria, Abrantes, Manuel and Azevedo, Joana, “Out of Sight, Out of Mind? External Voting and the Political Representation of Portuguese Emigrants”, *South European Society and Politics*, 20/2, 2015, s. 265-285.
- Örs, Birsen, “Siyasal Temsil”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S. 35, Ekim 2006, s. 1-22.
- Özbudun, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, 15. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2014.
- Pekel, Abdulkadir, “Koalisyonlu Başkanlık Sistemi: Kolombiya”, *Dört Kitada Başkanlık Sistemi*, İlyas Doğan ve Serdar Ünver (ed.), Astana Yayınları, Ankara 2017, s. 267-293.
- Rousseau, Jean-Jacques, *Toplum Sözleşmesi*, Vedat Günyol (çev.), 18. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Uygulamalar*, TBMM Basımevi, Ankara 1982.
- Sezen, Saim, *Seçim ve Demokrasi*, 1. Basım, Gündoğan Yayınları, Ankara 1994.
- Solak, Mehmet, “İstikrarsız Hükümetler ve Sürekli Reform Arayışı: İtalya’da Parlamenter Sistem”, *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Parlamenter Sistem (Almanya, Güney Afrika, Hindistan, İngiltere, İtalya ve Japonya Örnekleri)*, Havvana Yapıcı Kaya (ed.), TBMM Basımevi, Ankara 2015, s. 233-281.
- Soysal, Mümtaz, *Anayasaya Giriş*, Ankara 1968.
- Sönmez, Naim, “Seçim Sisteminin Değiştirilmesinin Bir Aşaması:1950 Milletvekili Seçim Kanunu”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6/2, 2013, s. 438-461.
- Şencan, Hüdayi, “Çatışmacı Parlamentarizmden Melez Biz Çözümüne: Fransa’da Yarı Başkanlık Sistemi”, *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Yarı-Başkanlık Sistemi (Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri)*, Semra Gökçimen (ed.), TBMM Basımevi, Ankara 2017, s. 27-99.
- Tanilli, Server, *Devlet ve Demokrasi*, 2. Baskı, İstanbul 1981.
- Teziç, Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, 15. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2012.
- Teziç, Erdoğan, *Seçim Sistemleri*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1967.
- Tuncer, Erol, “Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 23, 2006, s. 167-182.
- Tunç, Hasan, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, Gazi Kitabevi, Ankara 2018.
- Türk, Hikmet Sami, “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 23, 2006, s.75-113.
- Varlık, Ülkü ve Ören, Banu, “Demokrasi ve Temsil”, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3/5, Ocak 2003, s. 172-185.
- Varlık, Ülkü ve Ören, Banu, *Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler*, 1. Basım,

Der Yayınları, İstanbul 2001.

Yavaşgel, Emine, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, 2. Basım, Nobel Yayın, Ankara 2014.

Yayla, Atilla, *Anayasa Teorisine ve Hukukuna Giriş*, 1. Baskı, Adres Yayınları, Ankara 2018.

Yıldırım, Deniz, “Gurbetin Oyları: 7 Haziran’dan 1 Kasım’a Yurtdışı Seçmen Davranışı”, *Alternatif Politika Dergisi*, 8/2, Nisan 2016, s. 376-403.

Yüksel, Saadet, “Hükümet Sistemi Değişikliği Tartışmalarına Dair Anayasal Değerlendirme: Başkanlık Sistemindeki ve Parlamenter Sistemdeki Kurumsal Değişkenler”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 73/2, 2015, s. 135-169.

İNTERNET KAYNAKLARI

https://www.constituteproject.org/constitution/France_2008?lang=en (13.04.2019)

<https://www.idea.int/data-tools/country-view/86/52> (13.04.2019)

https://www.constituteproject.org/constitution/Italy_2012?lang=en (13.04.2019)

<https://www.idea.int/data-tools/country-view/41/52> (13.04.2019)

https://www.constituteproject.org/constitution/Portugal_2005?lang=en
(15.04.2019)

<https://www.idea.int/data-tools/country-view/247/52> (15.04.2019)

https://www.constituteproject.org/constitution/Croatia_2013?lang=en (16.04.2019)

<https://www.idea.int/data-tools/country-view/124/52> (16.04.2019)

https://www.constituteproject.org/constitution/Colombia_2015?lang=en
(20.04.2019)

<https://www.idea.int/data-tools/country-view/82/52> (20.04.2019)

https://www.constituteproject.org/constitution/Ecuador_2015?lang=en (21.04.2019)

https://www.constituteproject.org/constitution/Panama_2004?lang=en (21.04.2019)

<https://www.eisa.org.za/wep/moz2009registration.htm> (25.04.2019)

<https://www.idea.int/data-tools/country-view/222/52> (30.04.2019)

https://www.constituteproject.org/constitution/Mozambique_2007?lang=en
(30.04.2019)

<https://www.idea.int/data-tools/country-view/89/52> (02.05.2019)

https://www.constituteproject.org/constitution/Cape_Verde_1992?lang=en
(02.05.2019)

<https://www.idea.int/data-tools/country-view/97/52> (02.05.2019)

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (05.12.2018)

<http://www.anayasa.gen.tr/plebisit.htm> (01.02.2019)

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_gd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=66573 (01.06.2019)

<https://www2.tbmm.gov.tr/d24/2/2-1559.pdf> (01.06.2019)

<http://sozluk.gov.tr/> (01.08.2018)

<http://ysk.gov.tr/tr/cumhurbaskani-secim-arsivi/2647> (01.02.2019)

<http://rapory.tuik.gov.tr/02-05-2019-13:31:29-5025531844147647041755180877.html?> (10.05.2019)

<http://rapory.tuik.gov.tr/02-05-2019-15:44:35-499287227105124081408258951.html?> (10.05.2019)

<http://rapory.tuik.gov.tr/02-05-2019-16:08:15-7049803001858412822682239471.html?> (10.05.2019)

<http://rapory.tuik.gov.tr/02-05-2019-16:44:07-7766943021671113306453190228.html?> (10.05.2019)

<http://ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1Kasim2015/KesinSecimSonuclari/96-A.pdf> (15.05.2019)

<http://ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1Kasim2015/KesinSecimSonuclari/96-A.pdf> (15.05.2019)

<http://rapory.tuik.gov.tr/02-05-2019-16:44:07-7766943021671113306453190228.html?> (10.05.2019)

<http://rapory.tuik.gov.tr/02-05-2019-19:10:40-509273208176331951020311720.html?> (10.05.2019)

<http://rapory.tuik.gov.tr/02-05-2019-19:10:40-509273208176331951020311720.html?> (25.05.2019)

<http://ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/KesinSecimSonuclari/2018CB-416A.pdf> (27.05.2019)

<http://ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/KesinSecimSonuclari/2018CB-416B.pdf> (27.05.2019)

<http://rapory.tuik.gov.tr/02-05-2019-19:10:40-509273208176331951020311720.html?> (28.05.2019)

<http://rapory.tuik.gov.tr/03-05-2019-19:36:13-681788904937872155244470334.html?> (28.05.2019)

<http://rapory.tuik.gov.tr/03-05-2019-19:54:32-3552772783061949601747584341.html?> (28.05.2019)

http://ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2014CB/2014CB-Kesin-416_b_Yurtdisi.pdf (01.06.2019)

<http://ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/7Haziran2015/KesinSecimSonuclari/ResmiGazete/B.pdf> (01.06.2019)

ÖZGEÇMİŞ

Bilal ASLAN, 5 Haziran 1992 tarihinde Samsun'da doğdu. Sinop Anadolu Lisesi'ni bitirdikten sonra Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 2014 yılında mezun oldu. 2016 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. Ankara Barosu'nda avukatlık stajını tamamladıktan sonra, Eylül 2016'ya kadar avukatlık yaptı. Eylül 2016'dan beri Sinop Üniversitesi, Boyabat İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. İyi derecede İngilizce bilmektedir.

İletişim Bilgileri:

E mail : aslannbilall@gmail.com

Telefon : 05457151345